

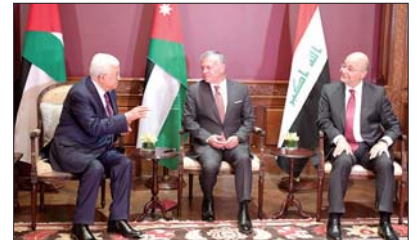
İSRAİLİ "NORMALLEŞTİRME" GİRİŞİMLERİ VE TEPKİLER

SİSİ DÖNEMİNDE MİSİR'DAKİ
TEMEL AÇMAZLAR VE TÜRKİYE İLE
MUHTEMEL İLİŞKİLER

İSRAİL-KÖRFEZ NORMALLEŞMESİNİN
STRATEJİK BOYUTU: DENİZCİLİK,
HAVAYOLLARI VE ASKERİ İŞBİRLİĞİ

İRAK-İSRAİL İLİŞKİLERİNİ
"NORMALLEŞTİRME" GİRİŞİMLERİ
VE OLASI TOPLUMSAL TEPKİLER

“

Ortağoğu Araştırmaları Merkezi, Türkiye’de eksikliği hissedilen Ortağoğu araştırmaları konusunda kamuoyunun ve dış politika ile ilgilenen çevrelerin ihtiyaçlarına yanıt verebilmek amaçıyla Ocak 2009 tarihinde kurulmuştur. ORSAM Ankara merkezli, tarafsız ve kr amacı gütmeyen bir düşünce kuruluşudur.

ORSAM, Ortağoğu ile ilgili bilgi kaynaklarını çeşitlendirmeyi ve bölge uzmanlarının düşüncelerini Türk akademik ve siyasi çevrelerine doğrudan yansıtılabilmeyi hedeflemektedir. Ortağoğu lkelerindeki devlet adamlarının, bürokratların, akademisyenlerin, stratejistlerin, gazetecilerin, işadamlarının ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin Türkiye’de konuk edilmesini kolaylaştırarak, yerel perspektiflerin gerek Türkiye, gerek dünya kamuoyuyla paylaşılmasını sağlamaktadır.

Bu amaçlar doğrultusunda ORSAM, Ortağoğu’daki sosyal, ekonomik ve siyasi gelişmelere yönelik çalışmalar yapmakta ve bunları kamuoyuna sunmaktadır. Ortağoğu ve uluslararası politika konularının daha sağlıklı kavranması ve analiz edilebilmesini amaçlayan ORSAM, kamuoyuna ve karar alıcılara çözüm odaklı aydınlatıcı bilgiler sunmakta ve siyasa yapımına katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Bu doğrultuda bölgesel gelişmelerin analizi yanı sıra, bölgesel sorunlara farklı politika alternatiflerini de içeren projeksiyonlar üretmektedir. Kapsamlı ve çözüm odaklı analizler sunabilmek için farklı disiplinlerden gelen, alanda yetkin araştırmacıların ve entelektüellerin nitelikli çalışmalarından faydalanmaktadır. ORSAM, bölgesel gelişmeleri ve trendleri titizlikle irdeleyerek ilgililere ulaştırabilen gcl bir yayın yelpazesine sahiptir.

”

Ortadoğu Araştırmaları Derneği Adına
Yayın Sahibi
Prof. Dr. Ahmet Uysal

Editör ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Mustafa Yetim

Editör Asistanı
Nurbanu Akcan

Danışma Kurulu
Prof. Dr. Birol Akgün
Prof. Dr. Mehmet Şahin
Prof. Dr. Meliha Altunışık
Prof. Dr. Tayyar Arı
Prof. Dr. Cengiz Tomar
Prof. Dr. Muhittin Ataman
Prof. Dr. Mahir Nakip
Prof. Dr. Muhsin Kar
Prof. Dr. Kemal İnat
Prof. Dr. Zekeriya Kurşun
Prof. Dr. Mesut Özcan
Doç. Dr. İsmail Numan Telci

Yayın Kurulu
Prof. Dr. Ahmet Uysal
Doç. Dr. İsmail Numan Telci
Dr. Mustafa Yetim
Dr. Göktuğ Sönmez
Dr. Recep Yorulmaz

Redaksiyon
Ekin Köklü

Grafik - Tasarım
Mustafa Çingöz

Yönetim Merkezi
Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)
Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No: 3
Çankaya / Ankara
Tel: +90 850 888 15 20 Faks: +90 312 430 39 48

Baskı: KD Karton Dijital Matbaacılık Ltd. Şti.
Zübeyde Hanım Mah. Koyunlu Han 95/36 Ankara
Telefon : +90 312 341 52 39
Sertifika No: 44423

Fotoğraflar: Anadolu Ajansı (AA), Shutterstock

Cilt 11, Sayı 96, Kasım-Aralık 2020
Yerel Süreli Yayın
Basım Tarihi: 1 Kasım 2020

ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ yayımıdır.

Bu dergide yer alan yazılardaki değerlendirmeler, aksi belirtilmedikçe ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

© 2020 ORSAM

Dergideki tüm yazıların telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayınlanamaz.

Middle East Studies Association ORSAM, the Middle East Studies Association (MESA) üyesidir.

 tarafından taranmaktadır.

Değerli okuyucular,

Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki güncel gelişmeleri iki ayda bir kapsamlı ve güçlü analizler ile dikkatinize sunma temel amacını benimseyen dergimizin 96. sayısı ile karşınızda olmaktan mutluluk duymaktayız. Siz okuyucularımıza bölgemizdeki karmaşık olayları ve dinamikleri daha anlaşılır kılma ve Türkiye'nin bu süreçlerdeki rolünü açıklama gayretiyle hemen hemen tüm meseleleri ele almayı hedeflediğimizi hatırlatmak isteriz. Bu çerçevede 96. sayımızın kapak konusunu "İsrail'in normalleştirilmesi" süreci ve buna ilişkin bölgedeki devletlerden ve kamuoylarından gelen tepkileri değerlendirme oluşturmaktadır. Bilindiği üzere Arap Ayaklanmaları sürecinin dönüştürücü muhtemel etkilerinden rahatsızlık duyan Körfez İşbirliği Konseyi (KİK)'in Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi önde gelen statükocu ülkeleri, bölge halklarının şeffaf ve hesap verebilir yani demokratik rejim taleplerine dayalı devrim dalgasını sonlandırma ve kendi rejimlerine yönelik olası riskleri ortadan kaldırma amacıyla bir süredir İsrail ile dolaylı normalleşme sürecini zaten başlatmışlardı.

Dolaylı başlayan bu girişimlerin, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Donald Trump'ın Kasım 2020 seçimlerinde ülkedeki Yahudi lobisinin desteğini alma kaygısı ile yoğunlaştığı gözlenmiştir. Bu seçimlerden galip çıkmayı hedefleyen Başkan Trump, Suudi Arabistan ve BAE gibi bölge ülkelerin İsrail ile açık ve resmî bir normalleşmeye zorlamış; perde arkasında kalan Suudi Arabistan ise BAE ile Bahreyn'in bu sürece katılmasını onaylamıştır. Suudi

Arabistan'ın, İsrail ile şimdilik açık normalleşme girişimi başlatmamasına rağmen bu sürecin en önemli destekçilerinden biri olduğu açıktır. Bu gelişmeler rejim güvenliğini korumak amacıyla gerektiğinde kendi halklarının çıkarlarını ve hassasiyetlerini dikkate almayan bölgedeki bazı rejimleri, İsrail'i dahi "normalleştirmeye" destek verme noktasına taşımıştır. Dolayısıyla yaşanan sürecin, KİK ülkelerinden bazılarının karşılaştığı bölgesel-yerel meşruiyet kaybının ve siyasi-askeri acizyetlerin ABD baskısı ile birleşmesi sonucu İsrail aracılığı ile giderme telaşından ibaret olduğu ifade edilebilir.

Bu bağlamda bu sayımızın temel tartışmasını İsrail'i "normalleştirme" girişimlere ve buna yönelik tepkilere anlam oluşturmaktadır. Diğer sayılarımıza benzer şekilde bu sayımızda da Irak-Suriye eksenli gelişmelere özel bir yer ayrılmakta ve diğer bölgesel konular başlığı altında Mısır, Suudi Arabistan ve Doğu Akdeniz ile ilgili analizler yer almaktadır. Ayrıca bu başlık altında ileride daha fazla konuşulması muhtemel olan ABD başkanlık seçimlerinin Ortadoğu ve Kuzey Afrika gelişmelerine etkileri Libya özelinde anlamlandırılmaya çalışılmaktadır. Yine klasik olduğu üzere eylül-ekim aylarına ilişkin bölgede yaşanan önemli olayların kronolojisinin sunulduğu dergimizde ayrıca söz konusu iki aya ilişkin ORSAM'ın etkinlik özeti yer almaktadır. Son olarak genel itibarıyla kapak dosyamızı ilişkilendirdiğimiz filmin kritiğinin yer aldığı kısımda İsrail'i merkeze alan ve İsraili bir yönetmen tarafından çekilen Foxtrot adlı yapıt söz konusudur.

Keyifli okumalar dileğiyle...

İÇİNDE KİLER

Kasım-Aralık 2020 Cilt: 11 Sayı: 96

04 Ortadoğu Gündemi: Türkiye ve Ortadoğu

08 Libya'da Yeni Dönem ve Eski Sorunlar / Prof. Dr. Ahmet Uysal

KAPAK DOSYASI

18 İran Açısından "Normalleşme" ve BAE ile İlişkiler / Dr. İsmail Sarı

22 Normalleşmeden Öte Dayatma Olarak İbrahim Anlaşması / Haydar Oruç

26 "Normalleşme" Sürecinde Katar / Dr. Mustafa Yetim

30 Normalleşmenin İlk Testi: BAE ve İsrail'in F-35 İkilemi / Gökhan Erel

34 İsrail ile "Normalleşmenin" Farklı Bölgesel Eksenler Üzerindeki Etkisi / Mehmet Rakipoğlu

38 Es-Sabah Sonrasında Kuveyt ve Normalleşme Süreci / Nurbanu Akcan-Ahmet Doğan

42 Normalleşmenin Ekonomik Çıkarımları / Oğuzhan Demirdöğen

46 Normalleşmenin Körfez Ülkeleri ve İran Arasındaki İlişkilere Olası Etkileri / Mustafa Caner

50 Cezayir'den Yükselen Normalleşme Tepkileri / Abdennour Toumi

54 Devrim ve Karşı-Devrim Kısacasında Körfez-İsrail Ekseni / Ahmet Safa Hüdaverdi

58 Irak-İsrail İlişkilerini "Normalleştirme" Girişimleri ve Olası Toplumsal Tepkiler / Dr. Watheq Al-Sadoon

LEVANT

62 Hurras ed-Din'in İdlib'deki Konumu ve HTŞ ile İlişkileri / Dr. Samir Alabdullah

66 Suriye'nin Normalleşme Süreci İşliyor mu? / Hamza Haşıl

IRAK GÜNDEMİ

78 Irak'ta Telafer'e İlişkin Güçlenen Vilayet Talebi Tartışmaları / Adil Zineelabdin, Sercan Çalışkan

FIRAT'IN DOĞUSUNDA SOMUTLAŞAN ABD-RUSYA GERİLİMİ

Sibel Dünder

70

İSRAİL-KÖRFEZ
NORMALLEŞMESİNİN
STRATEJİK BOYUTU:

DENİZCİLİK,
HAVAYOLLARI VE
ASKERİ İŞBİRLİĞİ

Doç. Dr. İsmail Numan Telci

12 KAPAK
DOSYASI

IRAK'TA GÖSTERİLERİN İLK YILI VE GELECEĞİ YÖNELİK ÖNGÖRÜLER

Feyzullah Tuna Aygün

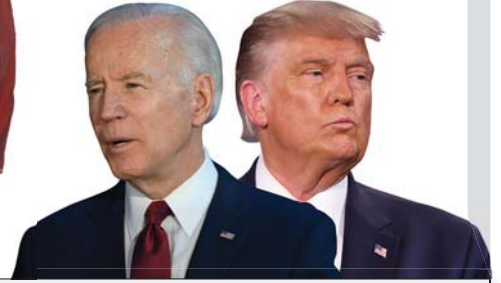
74

ABD BAŞKANLIK SEÇİMLERİNİN LİBYA DOSYASINA MUHTEMEL ETKİLERİ

Ramazan Oduncu

90

BÖLGESEL GELİŞMELER

Suudi Arabistan'ın Bölgesel ve Küresel Nüfuz ve Prestij Kaybı / Doç. Dr. Muharrem Hilmi Özev **86**

EKONOMİ

Doğu Akdeniz'de Türkiye-Yunanistan Gerginliği ve İş Birliği İmkânları / Dr. Recep Yorulmaz **94**

SİNE KRİTİK

Foxtrot: Geçmişî Onarmannın İmkân ve Güçlüğü Üzerine / Doç. Dr. Sertaç T. Demir **98**

ETKİNLİK

ORSAM Eylül-Ekim 2020 Etkinlikleri **102**

SİSİ DÖNEMİNDE MİSİR'DAKİ TEMEL AÇMAZLAR VE TÜRKİYE İLE MUHTEMEL İLİŞKİLER

Dr. Kürşat Korkmaz

82

08

18

34

58

66

94

ORTADOĞU GÜNDEMİ

1 Eylül 2020

- İlişkilerin normalleştirilmesi kararı alan İsrail ile Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) arasında ilk iş birliği anlaşması için imzalar atıldı.

7 Eylül 2020

- Cumhurbaşkanı Abdulmecid Tebbun başkanlığında toplanan Cezayir Bakanlar Kurulu, 1 Kasım'da referanduma sunulacak anayasa değişikliği taslağını onayladı.

9 Eylül 2020

- Yemen'de İran'ın desteklediği Husiler, Sana Uluslararası Havalimanı'nın, tahsis edilen yakıtın tükenmesi nedeniyle Birleşmiş Milletler (BM) uçuşlarına kapattığını duyurdu.

12 Eylül 2020

- Bahreyn Parlamentosu, hükümete İsrail ile varılan ilişkileri normalleştirme anlaşmasına dair yasama makamıyla istişare etme çağrısında bulundu.

2 Eylül 2020

- Tunus'ta yeni hükümeti kurmakla görevlendirilen Hişam el-Meşiş'i'nin teknokrat isimlerden oluşan kabinesi güvenoyu aldı.
- Suudi Arabistan, İsrail ile BAE arasında yapılacak uçuşlarda hava sahasının kullanılmasına izin verdiğini duyurdu.

10 Eylül 2020

- Cezayir Parlamentosu, ülkedeki yönetim, yargı ve güvenlik alanlarında önemli değişiklikler içeren anayasa taslağını oy birliğiyle onayladı.

13 Eylül 2020

- Libya'da darbeci Halife Hafter yanlısı sözde hükümet, ağırlaşan yaşam şartlarına karşı 3 gündür devam eden protestolar nedeniyle Tobruk'taki Temsilciler Meclisi Başkanı Akile Salih'e istifasını sundu.

4 Eylül 2020

- Bahreyn, BAE ile İsrail arasında yapılacak uçuşlarda hava sahasının kullanılmasına izin verdiğini duyurdu.
- İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu, ülkesiyle ilişkileri normalleştirme kararı alan Kosova'nın İsrail Büyükelçiliğini Kudüs'te açacağını belirtti.

11 Eylül 2020

- Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Donald Trump, BAE'nin ardından Bahreyn'in de İsrail ile ilişkileri normalleştirme anlaşmasına vardığını duyurdu.
- Filistin yönetimi Bahreyn-İsrail normalleşme anlaşmasına tepki olarak Manama'daki büyükelçisini geri çekti.

14 Eylül 2020

- Tunus, 2014'ten bu yana ilk kez Libya'ya büyükelçi atadığını duyurdu. Tunus Dışişleri Bakanlığında yapılan yazılı açıklamada, el-Esad Uceyli'nin Tunus'un Trablus Büyükelçisi olarak atanacağı belirtildi.

15 Eylül 2020

- İsrail ile BAE ve Bahreyn arasında varılan "ilişkilerin normalleştirilmesine" yönelik anlaşmalar, Beyaz Saray'da imzalandı.
- Netflix, Suudi Arabistan Veliat Prensi Muhammed bin Selman'ın, Cemal Kaşıkçı cinayeti nedeniyle eleştirildiği bir programı Suudi Arabistan'da yayından kaldırma karşılığında "pedofili" ve "eşcinsellik" içerikli videoları yayınlamalarına izin verildiğini açıkladı.

16 Eylül 2020

- İtalyan enerji şirketi ENI, Mısır açıklarında yaklaşık 120 milyar metreküplük doğal gaz sahası keşfettiğini duyurdu.
- BAE'ye ait 2 gümrük işletmeleri şirketi, limanların işletilmesi ve yatırımlar için İsraili bir şirket ile ön anlaşma imzaladı.

17 Eylül 2020

- Avrupa Birliği (AB) Parlamentosu, üye ülkelerden Cemal Kaşıkçı cinayeti nedeniyle Suudi Arabistan'a, Yemen'deki savaş nedeniyle BAE ve Suudi Arabistan'a silah satışlarını kısıtlamasını istedi.

18 Eylül 2020

- Libya'nın doğusundaki gayri-meşru güçlerin lideri Hafter, 8 aydır kapalı tuttuğu petrol tesislerini yeniden açtığını duyurdu.
- Irak'ın Necef kentinde, İngilizce eğitim veren Amerikan Enstitüsünde patlama meydana geldiği bildirildi.
- ABD yönetiminin, üçüncü ülkelere savunma ticareti ve güvenlik iş birliği sağlayan "NATO üyesi olmayan önemli müttefikler" (MNNA) statüsüne Katar'ı eklemeyi planladığı bildirildi.

23 Eylül 2020

- BAE ile İsrail, 15 Eylül'de imzalanan normalleşme anlaşmasından sonra enerji konusundaki ikili iş birliğini görüşmeye başladı.

24 Eylül 2020

- ABD Dışişleri Bakanlığı, İran'dan elektrik ihtiyacını karşılayabilmesi için Irak'a verdiği muafiyet süresini 120 günden 60 güne indirdi.

27 Eylül 2020

- Ürdün'de 10 Kasım'da yapılacak genel seçimler öncesinde parlamentonun birinci kanadı Temsilciler Meclisinin ardından ikinci kanadı Senatoyu da fesheden Kral Abdullah, Senatonun Faysal Akif Fayız başkanlığında yeniden oluşturulduğunu duyurdu.

29 Eylül 2020

- BAE'nin F-35 savaş uçaklarını satın alabilmek için ABD'ye resmi başvurusunu yaptığı bildirildi.

29 Eylül 2020

- Mısır'da 8 günde Cumhurbaşkanı Abdulfettah es-Sisi karşıtı düzenlenen 164 protesto gösterisinde aralarında çocukların da bulunduğu yüzlerce gösterici gözaltına alındı.
- Kuveyt devlet televizyonu, Kuveyt Emiri Emiri Sabah el-Ahmed el-Cabir es-Sabah'ın 91 yaşında hayatını kaybettiğini duyurdu.
- Kuveyt Bakanlar Kurulu, Veliat Prens Şeyh Nevvaf el-Ahmed el-Cabir es-Sabah'ın ülkenin yeni emiri olduğunu duyurdu.

30 Eylül 2020

- Tunus ile ABD, askerî iş birliği için 10 yıllık bir "yol haritası" imzaladı.
- Kuveyt Emiri Sabah el-Ahmed el-Cabir es-Sabah'ın hayatını kaybetmesinin ardından Katar, Mısır, Ürdün, Filistin, Lübnan, BAE ve Bahreyn'de yas ilan edildi.

ORTADOĞU GÜNDEMİ

1 Ekim 2020

- İsrail güvenlik güçleri biri gazeteci 37 Filistinliyi gözaltına aldı.
- Lübnan Meclis Başkanı Nebih Berri, İsrail'le aralarında uzun zamandır sorun olan kara ve deniz sınırlarını belirleme müzakereleri için çerçeve anlaşmasının sağlandığını söyledi.

6 Ekim 2020

- Tunus'un güneyindeki Tatavin bölgesinde F-5 tipinde bir askeri uçak düştü ve pilot hayatını kaybetti. Uçağın düşüş sebebine ilişkin bilgi verilmedi.

4 Ekim 2020

- Güney Sudan'ın başkenti Cumba'da düzenlenen törende Sudan Egemenlik Konseyi Başkan Yardımcısı Orgeneral Muhammed Hamdan Dakalu, Devrimci Cephesi Başkanı el-Hadi İdris ve silahlı hareketlerin temsilcileri nihai barış anlaşmasına imza attı.
- Ürdün'de Kral II. Abdullah, hükümetin istifasını kabul etti;
- Suudi Arabistan'da umre ziyaretleri başladı.

2 Ekim 2020

- İsrail'de hükümetin Covid-19 karışındaki "kötü yönetimi" protesto edildi.

3 Ekim 2020

- İran, Ermenistan ile Azerbaycan'ı "sınır tacizleri" konusunda uyardı.
- Irak Dışişleri Bakanı Fuad Hüseyin, ABD'li mevkidaşı Mike Pompeo ile yaptığı telefon görüşmesinde "ABD'nin Bağdat Büyükelçiliğini kapatmasının Irak halkının çıkarlarıyla örtüşmediğini" belirtti.
- Irak'ın Kerkük kentinde doğal gaz boru hattına bombalı saldırı düzenlendi.

5 Ekim 2020

- Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) Başbakanı Mesrur Barzani, hükümetin 28,4 milyar dolar borcu olduğunu belirterek "Hükümetin rezervde hiç parası bulunmuyor, Bağdat'a güveniyoruz" dedi.

6 Ekim 2020

- Tunus'un güneyindeki Tatavin bölgesinde F-5 tipinde bir askeri uçak düştü ve pilot hayatını kaybetti. Uçağın düşüş sebebine ilişkin bilgi verilmedi.

7 Ekim 2020

- Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, günübirlik ziyaret için gittiği Katar'da, Katar Emiri Şeyh Temim bin Hamed el-Sani ile bir araya geldi.
- Libya, Arap Birliği'nin bu dönemki oturum başkanlığını "daha iyi koşullarda yapılması dileğiyle" reddetti.
- İsrail güvenlik güçleri, işgal altındaki Batı Şeria'da Filistinli polisleri gözaltına alarak silahlarına el koydu.

8 Ekim 2020

- Kuveyt Emiri Şeyh Nevaf el-Ahmed el-Cabir es-Sabah, üvey kardeşi Meşal el-Ahmed el-Cabir es-Sabah'ı Velihaht Prens olarak tayin etti.

9 Ekim 2020

- Avrupa Parlamentosu (AP) aldığı kararda, Cemal Kaşıkçı'nın öldürülmesinden sorumlu olan Suudi Arabistanlı yetkililere yaptırım uygulanmasını talep etti.

15 Ekim 2020

- AB, İsrail'in işgal altındaki Batı Şeria'da yeni yerleşimlere izin vermesine tepki göstererek devam eden tüm yerleşim genişlemelerinin durdurulmasını istedi.

19 Ekim 2020

- İlişkileri normalleştirme anlaşması imzalanmasının ardından BAE'den İsrail'e ilk ticari uçuş gerçekleştirildi.
- Siyon Dostları Müzesi, aralarında Suudi Arabistan Velihaht Prensi Muhammed Bin Selman'ın da bulunduğu 11 kişiyi "Siyon Dostları" ödülüne layık gördü.
- BM, Libya'da kalıcı ateşkes sağlamayı amaçlayan Cenevre'deki 5*5 Ortak Askerî Komite Toplantılarının dördüncü turunun başladığını duyurdu.

11 Ekim 2020

- Yemen ordusu, Cevf ilinde Husilere ait bir insansız hava aracının (İHA) düşürüldüğünü, Hudeyde'de ise Husilerin saldırılarının püskürtüldüğünü duyurdu.
- Suriye'de Beşar Esad rejiminin "İdlib gerginliğini azaltma bölgesinde yer alan" el-Bara köyüne düzenlediği roket ve havan saldırılarında bir kadın hayatını kaybetti ve 3 kişi yaralandı.

16 Ekim 2020

- İsrail meclisi, BAE ile 13 Ağustos'ta varılan normalleşme anlaşmasını oy çokluğuyla kabul etti.
- Sudan hükümeti, biri güvenlik gücü 8 kişinin hayatını kaybettiği hükümet karşıtı protestoların düzenlendiği doğudaki Kesele eyaletinde 3 gün süreyle olağanüstü hâl ilan etti.

20 Ekim 2020

- Irak'ın Musul kentine bağlı Mahmur ilçesinde meydana gelen patlamada 4 kişinin hayatını kaybettiği bildirildi.
- İlişkileri normalleştirme anlaşmasının ardından BAE, İsrail'de büyükelçilik açma isteğini Tel Aviv yönetimine ilettili.

12 Ekim 2020

- İsrail İstihbarat Bakanı Eli Cohen, ABD'nin Katar'a F-35 tipi savaş uçağı satmasını istemediklerini belirtti.
- Libya Devlet Yüksek Konseyi ile Halife Hafter'in siyasi müttefiki Tobruk'taki Temsilciler Meclisini temsil eden heyetler arasındaki anayasal istişare toplantıları Mısır'ın başkenti Kahire'de başladı.
- Normalleşme anlaşmasının ardından BAE'den İsrail'e gönderilen ilk kargo gemisi Hayfa Limanı'na geldi.

17 Ekim 2020

- Irak'ın başkenti Bağdat'ta bir grup Haşdi Şabi taraftarı, Mesut Barzani liderliğindeki Kürdistan Demokrat Partisi'nin (KDP) binasını bastı.

21 Ekim 2020

- Kerkük'ün güneyinde yeni bir toplu mezar bulundu. Terör örgütü Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) tarafından öldürüldükleri belirtilen 50 kişiye ait cenazelerin, toplu mezardan çıkarılması için çalışma başlatıldı.

13 Ekim 2020

- İsrail Cezaevleri İdaresi, Filistinli tutuklu Mahir el-Ahres'e destek amacıyla açlık grevine başlayan 32 Filistinli tutukluya hücre cezası verdi.

18 Ekim 2020

- İran, BM tarafından 2007'den bu yana ülkeye uygulanan silah ambargosunun kaldırıldığını ve 18 Ekim itibarıyla her türlü konvansiyonel silahı yasal kısıtlama olmaksızın alıp satabileceğini duyurdu.
- Suudi Arabistan'da, Kâbe'nin de içinde bulunduğu Mescid-i Haram'da yeni tip koronavirüs (Covid-19) tedbirleri nedeniyle verilen 7 aylık aranın ardından yeniden cemaatle namaz kılındı.

24 Ekim 2020

- Lübnan'da ekonomik kriz nedeniyle 6 üniversite hastanesinin hasta kabulüne ara vereceği açıklandı.

LIBYA'DA YENİ DÖNEM VE ESKİ SORUNLAR

“

Arap Baharı'ndan sonra, bölgedeki demokratikleşme sürecini tersine çevirmeye çalışan darbe rüzgârlarından Libya da önemli oranda etkilenmiştir. Özellikle Mısır darbesinden ardından benzer bir darbe projesi burada uygulanmaya çalışılmıştır.

”

Prof. Dr. Ahmet Uysal

ORSAM Başkanı

Geniş coğrafyası ve doğal kaynaklarının yanında az nüfusa sahip Libya hem Afrika hem de Akdeniz için eskiden beri önemli olmuştur. Muammer Kaddafi'nin düşürülmesinden sonra Libya halkı parlamento ve başkanlık seçimleri yaparak demokratik yönetim konusunda başarılı olmaya başlamıştı. Kaddafi'nin güçlü bir devlet sistemi kurmadan, siyasal yapıyı kendi kişiliği ve yakın çevresi üzerine inşa etmesi bir avantaj olmuştu. Çünkü yeni kurumlar inşa etmek, eski bozuk kurumları reforme etmekten daha kolaydı ve Libyalılar yeni demokratik sistemi inşa etmek üzere girişimleri yoğunlaştırmıştı.

Libya'da Hafter'in Çöken Siyasi-Askerî Darbe Süreci

Arap Baharı'ndan sonra, bölgedeki

demokratikleşme sürecini tersine çevirmeye çalışan darbe rüzgârlarından Libya da önemli oranda etkilenmiştir. Özellikle Mısır darbesinden ardından benzer bir darbe projesi burada uygulanmaya çalışılmıştır. Öncelikle Suriye ve Irak'taki demokratik sürecin baltalanmasına paralel olarak IŞİD, Libya'ya da getirilmiş ve orada Halife Hafter'in darbe projesi gerçekleştirilmek istenmiştir. Ancak Libya halkının özellikle batıdaki başkent Trablus ve çevresinin direnciyle karşılaşınca, ülke; darbeler ve karşıtları arasında doğu

ve batı olarak ikiye bölünmüş bir görüntü çizmiştir. Bilindiği gibi 2016 yılında Birleşmiş Milletler (BM) gözetiminde iki taraf Fas'ın Suheyraat kentinde bir araya gelerek uzlaşma sağlamış ve iki tarafı temsil eden Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) kurulmuştur.

Ancak darbeci Hafter, Suheyraat Anlaşması'nın kendisini meşrulaştırmanın zeminini kabul etmiş fakat Trablus hükümetine karşı girişiminden vazgeçmemiştir. Bu çerçevede daha önce üzerinde uzlaşmaları hükümeti darbe yoluyla de-

virlemek için harekete geçmişse de Hafter bu süreci önemli bir siyasi-askerî yenilgi ile kapamıştır. 2018'de Fransa ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) desteğiyle Hafter, Başkent Trablus'u ele geçirmek için güçlü bir hamle daha yapmıştır. Hatta bu dönemde Rus paralı güvenlik şirketi Wagner savaşçılarının da darbecilere yardım ettiği bildirilmiştir. Libya halkı ciddi bir direniş gösterse de darbeciler başkent banliyölerine kadar dayanmıştır.

Zor durumda kalan UMH, Türkiye'den destek istemiştir. Türkiye'nin sağladığı askerî ve diplomatik destek, Libya krizinde askerî UMH güçlerinin darbecilere karşı zafer kazanmasını sağlamıştır. 2019'da imzalanan Türkiye-Libya deniz anlaşması, askerî ve güvenlik iş birliği her iki tarafın da yararına olmuştur. Türkiye'nin desteği savaş

alanında dengeleri değiştirmiş, Libya'nın batısı Hafter işgalinden kurtarılmış ve milisleri ülkenin ortasındaki Sirte ve Cufra hattına sürülmüştür. Zor duruma düşen darbeci kamp (BAE ve Fransa), Rusya'nın Sirte ve Cufra hattına askerî yığınak yapmasına göz yummuş ve böylece sahada daha fazla artan Rus varlığını onaylamıştır.

Libya Krizine Yönelik Yeni Girişimler

Bu aşamada uluslararası güçler ve darbe destekçileri, UMH güçlerinin tüm ülkeye hâkim olmasına engel olmak istediği için tekrar devreye girerek Suheyraat Anlaşması'na benzer şekilde bir uzlaşma süreci başlatmıştır. Bu sefer BM Libya Özel Temsilcisi Stephanie Williams gözetiminde Cenevre'de ve Fas'ın Bouznika kentlerinde toplantılar yapılmış, iki tarafın uzlaşması yönünde prensip anlaşmaları yapılmıştır. Avrupa Birliği de Tobruk Meclis Başkanı Akile Salih üzerindeki ambargoyu kaldırmış ancak Hafter'i yaptırım kapsamında tutmayı sürdürmüştür. Bu gelişmelerin, Libya krizinin Libyalılar tarafından çözülmesi yerine Libya'nın uluslararası vesayete dayalı bir teslim planına kapı aralaması daha muhtemeldir.

BM 75 kişilik bir liste ilan ederek Tunus başkentinde Ulusal Diyalog Toplantısı'nın 9 Kasım'da yapılmasını kararlaştırmış ve böylece yeni bir uzlaşma süreci işlemeye başlamıştır. Bu süreçte UMH Başkanı Fayiz el-Serrac da uzlaşmayı kolay-

laştırmak için istifa etmek istediğini açıklamıştır. Diğer taraftan hem doğu hem de batıdaki Libya halkı, yaygın hizmet sorunlarından şikayetçi oldukları için farklı şehirlerde ciddi gösteriler ortaya çıkmıştır. Gösteriler, kutuplaşmış ve tıkanmış Libya siyasi sahnesine yeni bir boyut ekleyerek siyasi gelişmeleri daha karmaşık ve hassas hâle getirmiştir. Bu çerçevede bir araya gelen taraflar, petrol üretiminin ve hizmetlerin yeniden başlaması konusunda uzlaşma sağlamıştır.

Ağustos 2020'de iki taraf arasında çatışmaların durmasıyla uzlaşma umutları artmıştı. Eylül ayında ise genelde BM gözetiminde iki taraf arasında farklı görüşmeler olmuştur. Bunların en önemlisi 6-10 Eylül tarihleri arasında Fas'ın Bouznika kentinde yapılan görüşmeleridir. Bu görüşmelerde taraflar, ülkenin bütünlüğü ve dış müdahalenin yanlışlığına vurgu yaparak etkili makamların paylaşımı konusunda bölgesel yani Doğu, Batı ve Fizan şeklindeki paylaşım konusunda uzlaştılar. Doğu bölgesinin, Merkez Bankası ile Kamu Denetimi Kurumunu kontrol etmesi; Batı bölgesinin Yüksek Seçim Kurulu, Başsavcılık, Kamu Denetimi Kurumu ve Güney bölgesinin de Yüksek Mahkeme ve Yolsuzlukla Mücadele Kurumunu kontrol etmesi öngörülmüştür. Libya Devlet Yüksek Konseyi Başkanı Halid el-Mişri'nin Bouznika görüşmelerinin danışma niteliğinde olduğunu söylemesine rağmen bu görüşmelerin taraflar arasında diyalogun başlamasına işaret ettiği açıktır. Diğer taraftan Trablus Parlamentosu, darbeci ve saldırgan tarafla görüş-

ülmesini eleştiren açıklama yapmıştır.

BM temsilcisinin desteği ile Montrö'de 7-9 Eylül tarihlerinde İsviçre İnsani Diyalog Merkezinde gerçekleşen görüşmelerde ise taraflar arasında kalıcı siyasi çözüm (parlamento ve başkanlık seçimleri) için hazırlık sürecinin başlaması konuşulmuş ve geçiş sürecinde hükümetin Sirte'ye nakledilmesi kabul edilmiştir. Ayrıca bu görüşmelerde ulusal barış için hukuksuz tutuklamaların ve siyasi baskıların sona ermesi ve yerinden edilenlerin evlerine güvenli şekilde dönmesine vurgu yapılmıştır. Görüşmeler sonrasında ilan edilen sonuç bildirgesi kritik makamların paylaşımı ve seçimler için gerekli zaman çerçevesinin hazırlanması için çağrıda bulunmuştur. BM Libya Temsilcisi Williams da görüşmeyi Libya krizinin çözümü açısından tarihî olarak niteleyerek BM heyetinin de geçici hükümet kurumlarının Sirte'ye taşınmasına olumlu baktığını söylemiştir.

Aynı dönemde çok daha tartışmalı bir görüşme Başbakan Yardımcısı Ahmed Muaytik ile Hafter görüşmesi olmuştur. Rusya'da 18 Eylül'de yapılan görüşmede petrol üretiminin yeniden başlaması ve petrol gelirlerinin iki taraf arasında paylaşılması konuşulmuştur. Muaytik'in Trablus'taki bütün tarafların rızası olmadan Hafter'in borçlarını da ödeme konusunda anlaşması diğer gruplar ve özellikle el-Mişri tarafından reddedilmiştir. Bu durum Hafter'e ilişkin yaklaşım konusunda Trablus merkezli meşru aktörler arasında görüş farklılıkları olduğuna işaret etmektedir.

“

Libya siyasi-askerî güçleri arasındaki farklılıklar ve ihtilaflar sadece Doğu (Tobruk)-Batı (Trablus) kampları arasındaki çekişmeler ile sınırlı değildir. Aksine, Batı'da devrime bağlı siyasi güçler arasında da ciddi anlaşmazlıklar varlığını sürdürmektedir.

”

Hafter'in askerî yenilgisinden sonra hem darbeci kanat hem de uluslararası destekçileri Tobruk merkezli meclisin başkanı Akile Salih'i Tobruk'un alternatif lideri olarak sunmaya çalışmaktadır. Bu çerçevede Salih, özellikle AB tarafından üzerindeki yaptırımlar kaldırılınca aktif olarak birçok görüşmeye katılmaktadır. 25 Eylül'de Suudi el-Arabiya kanalına verdiği mülakatta Salih'in Türkiye aleyhine tavrı dikkat çekmektedir: “Petrol gelirleri yabancı savaşçılara ve Türkiye'den alınan silahlara gidiyor... Türkiye ile yapılan anlaşma parlamento tarafından onaylanmadığı için geçersizdir. İleride meclise gelirse o zaman belli olur” demiştir. Bu açıklama göstermektedir ki siyasi kariyeri ve etkisini kendisini destekleyen darbeci güçlerden alan Akile Salih'in, BAE ve Mısır çizgisinden çıkması zordur. Dahası Salih'in askerî olarak Hafter'i kontrol edebilmesi de pek mümkün gözükmemektedir.

UMH'de Gelişen İç Sorunlar ve Çözümleri

Libya siyasi-askerî güçleri arasındaki farklılıklar ve ihtilaflar sadece

Doğu (Tobruk)-Batı (Trablus) kampları arasındaki çekişmeler ile sınırlı değildir. Aksine, Batı'da devrime bağlı siyasi güçler arasında da ciddi anlaşmazlıklar varlığını sürdürmektedir. Darbeci hasımlarının saldırısı ve yabancı müdahalesi altında yeterince ortaya çıkmayan bu farklılıklar, Hafter'e karşı kısmi zaferden sonra daha belirginleşmiştir. Bu ihtilafları aşmak Trablus cephesi için ciddi ve hayati bir meydan okumadır. Trablus tarafının diplomatik alanda birlik hâlinde ve güçlü görünmesi masadaki etkisine olumlu katkı sağlayacaktır.

Batıdaki siyasi ihtilafların örnekleri ilk olarak Trablus'taki gösterilere müdahale konusunda Başbakan Serrac ve İçişleri Bakanı Fethi Başağa arasında yaşanmıştır. Bu süreç sonrasında denk gelen Başbakan Serrac'ın istifaya edeceğini açıklaması, Türkiye dâhil meşru hükümet kanadında şaşkınlıkla karşılanmıştır. Fas'ın Bouznika kentindeki yapılan görüşmeleri Trablus'taki bazı taraflar desteklerken, Trablus Parlamentosu bu diyalogları reddettiğini açıklamıştı. Diğer bir örnek ise Başbakan Yardımcısı Muaytik'in, Rusların aracılığında Hafter ile görüşmesi ve petrol sahalarının ve limanların açılması konusunda mutabakata varması olmuştur. Trablus'taki bazı kişi ve grupların yeterince üzerinde düşünülmemiş hesapları yüzünden UMH içerisinde böyle bir tablo ortaya çıkmasına rağmen Türkiye tarafları birleştirmede ve masada etkili bir cephe oluşturmada daha etkili rol oynayabilir. Şüphesiz Batı'daki ihtilaflar hem Libyalılara hem de Türkiye'nin oradaki çıkarlarına zarar vermektedir.

“
Hafter kampının kendi bölgesindeki halka ciddi baskı uyguladığı, temel hizmetleri aksattığı bilinmekte ve bu olumsuz durumlara en ufak bir eleştiri ve hareketlenmeye sert müdahale ettiği görülmektedir.

”
Bugünlerde yürürlüğe giren petrol üretimi başta olmak üzere ekonomik anlaşmaların hepsi, Batı Libya'daki siyasi partilere asgari düzeyde bile olsa uzlaşmaya varmak ve ortak paydalar oluşturmak için olumlu yansiyacaktır. Ancak savaşı kaybeden ve meşruiyeti tamamen sarsılan darbeci kanadın masadan çok güçlenmeden çıkması ve seçimle gücünün sınırlanması Libya'nın geleceği açısından elzemdir. Çünkü uluslararası desteği yoğun olmasına rağmen bu aktörlerin toplumsal tabanı oldukça zayıftır. Hafter kampının kendi bölgesindeki halka ciddi baskı uyguladığı, temel hizmetleri aksattığı bilinmekte ve bu olumsuz durum-

lara en ufak bir eleştiri ve hareketlenmeye sert müdahale ettiği görülmektedir.

Bu gelişmeler göz önüne alındığında iç-dış siyasi, askerî ve ekonomik istikrarsızlıklarla boğuşan Libya'da zayıflayan Tobruk güçlerinin yerini aktif şekilde UMH aktörlerinin alması ve bu nedenle kendi içerisindeki yapay sorunları bir an önce çözüme kavuşturması elzemdir. Bu noktada meşru UMH hükümetinin yeni dönemde başlayan Libya krizinin çözümüne yönelik girişimlerde Hafter güçlerine karşı elde ettiği siyasi-askerî üstünlüğü yitirmemek amacıyla Hafter ile mücadele ederken sergilediği siyasi-askerî bütünlüğü koruması gerekmektedir. Bu durumun gerçekleşmesinde Libya'da siyasi-askerî dengeleri darbeci kampın aleyhine çeviren Türkiye'nin rolünün kritik olduğu aşikârdır. Sonuç olarak Libya halkının meşru, demokratik ve işleyen bir devlet sistemi inşa etmesinde darbe kampları ile iş birliği içerisinde olmayan aktörlerin etkili olması arzulanan senaryodur. ■

İSRAİL-KÖRFEZ NORMALLEŞMESİNİN STRATEJİK BOYUTU:

DENİZCİLİK, HAVAYOLLARI VE ASKERÎ İŞBİRLİĞİ

“

Bölge siyasetinin geleceği anlamında önemli bir kırılmaya işaret eden bu anlaşmayı izleyen süreçte bir diğer Körfez ülkesi Bahreyn ile yapılan normalleşme anlaşması izledi. Sembolik öneme sahip bu gelişmeler bağlamında Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Bahreyn Dışişleri Bakanları 15 Eylül 2020 tarihinde Beyaz Saray'da bir araya gelerek İbrahim Anlaşmaları (Abraham Accords) olarak isimlendirilen normalleşme anlaşmasına imza atmıştır.

”

Doç. Dr. İsmail Numan Telci

ORSAM Başkan Yardımcısı

13 Ağustos 2020 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Donald Trump tarafından İsrail ile BAE arasında ilişkilerin normalleştirilmesi için tarafların anlaşmaya vardığının duyurulması

bölgesel ve küresel düzeyde ciddi yankı uyandırdı. Bölge siyasetinin geleceği anlamında önemli bir kırılmaya işaret eden bu anlaşmayı izleyen süreçte bir diğer Körfez ülkesi Bahreyn ile yapılan normalleşme anlaşması izledi. Sembolik öneme sahip bu gelişmeler bağlamında BAE ve Bahreyn Dışişleri Bakanları 15 Eylül 2020 tarihinde Beyaz Saray'da bir araya gelerek İbrahim Anlaşmaları (Abraham Accords) olarak isimlendirilen normalleşme anlaşmasına

imza atmıştır. Anlaşma metnine bakıldığında tarafların 11 maddede belirtilen alanlarda ilişkilerin kurulması, geliştirilmesi üzerine karşılıklı adımlar atmayı taahhüt ettiği görülmektedir. Bu 11 madde içerisinde “Diğer Alanlardaki İş Birliği ve Anlaşmalar” başlıklı 6. maddenin alt başlıklarında ilişkilerin geliştirilmesi öngörülen alanlar arasında finans ve yatırım, ticaret ve ekonomik ilişkiler, denizcilik alanında düzenlemeler gibi başlıklar dikkat çekmektedir.

“

Uzlaşma belgesi üzerine açıklamalarda bulunan DoverTower'ın sahibi Shlomi Fogel bu anlaşmanın iki ülke arasında gerçekleşecek uzun süreli iş birliğinin başlangıcı olduğuna ve bunun iki şirket arasında başka sektörlerde yapılacak anlaşmalarla devam edeceğine inandığını ifade etmiştir.

”

Anlaşmanın imzalanmasından hemen sonra özellikle BAE ve İsrail'in ilgili sektörlerindeki şirketleri arasında görüşmeler başlamış ve çeşitli uzlaşma belgeleri imzalanmıştır. Bunlardan dikkat çeken, kargo lojistiği, liman terminal işletmeleri ve denizcilik konusunda hizmetler sunan Dubai merkezli liman işletme şirketi DP World ve Dubai Customs ile İsraili şirketler grubu DoverTower arasında imzalanan anlaşma

olmuştur. Bu şirketler arasındaki uzlaşma belgesi İbrahim Anlaşmaları'nın imzalanmasından bir gün sonra DP World Grup Başkanı Sultan Ahmed bin Sulayem ile DoverTower şirketi sahibi Shlomi Fogel'in bir araya gelmesiyle imzalanmıştır. Anlaşmanın çerçevesine bakıldığında 3 başlık üzerinde durulduğu göze çarpmaktadır. Buna göre:

- 1- DP World, İsrail limanlarının ve serbest bölgelerinin gelişimini ve Dubai'de bulunan Cebel Ali Limanı ile İsrail'in Kızıldeniz'de yer alan Eilat Limanı arasında doğrudan nakliye rotası kurulması potansiyellerini değerlendirecek.
- 2- Dubai Customs iki ülkedeki özel şirketlerin ticareti faaliyetlerini kolaylaştıracak.
- 3- DryDocks World İsrail tersaneleriyle iş fırsatlarını araştırarak.

Uzlaşma belgesi üzerine açıklamalarda bulunan DoverTower'ın sahibi Shlomi Fogel bu anlaşmanın iki ülke arasında gerçekleşecek uzun süreli iş birliğinin başlangıcı olduğuna ve bunun iki şirket arasında başka sektörlerde yapılacak anlaşmalarla devam edeceğine inandığını ifade etmiştir. Ahmed bin Sulayem de anlaşmanın iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari iş birliğini geliştirmeye yönelik çabalara katkıda bulunacağını ifade etmiştir. Dahası, DP World şirketinin misyonunun İsrail ve BAE arasında ticaret yolları açarak bu bölgede iş yapmayı daha kolay ve verimli hâle getirmek olduğunu sözlerine eklemiştir.

Bu anlaşma sonrasında, iki şirketin İsrail'in Hayfa Limanı'nın özelleştirilmesi için yapılacak olan ihalede ortak teklif verecekleri ortaya çıkmıştır. Hayfa Limanı'nın özelleştirilmesi için İsrail hükümeti Ocak 2020'de bir karar çıkartmıştır. Bu özelleştirmeden hükümetin asgari

290 milyon dolar civarında bir beklentisi bulunmaktadır. Özel-leştirmeyi kazanan şirket Hayfa Limanı'nı işletme imtiyazı hakkını 2054 yılına dek elinde bulunduracaktır. Buna ek olarak İsrail'in daha önce Çin'in Şangay Uluslararası Liman Grubu ile Hayfa'da 2021'de açılması beklenen yeni bir terminal inşası için anlaşma yaptığını da belirtmek gerekmektedir.

“

DP World şirketinin işletme hakkını eline aldığı limanlara dikkat edilecek olursa bu limanların jeopolitik öneme sahip olan noktalar olduğu gözden kaçmayacaktır. DP World, Doraleh Limanı gibi Cebel Ali Limanı'na rakip olabilecek bölgedeki limanların işletmesini alıp bu limanları düşük kapasitede çalıştırmakta ve Dubai limanının bölgedeki en önemli deniz ticareti merkezi olarak kalmasını hedeflemektedir.

”

Bu noktada Dubai merkezli DP World şirketinin BAE'nin son yıllarda uygulamaya koyduğu dış politikadaki aktivizmini destekleyecek şekilde hareket ettiğine dikkat edilmelidir. DP World şirketinin işletme hakkını eline aldığı limanlara dikkat edilecek olursa bu limanların jeopolitik öneme sahip olan noktalar olduğu gözden kaçmayacaktır. DP World, Doraleh Limanı gibi Cebel Ali Limanı'na rakip olabilecek bölgedeki limanların işletmesini alıp bu limanları düşük kapasitede çalıştırmakta ve

Dubai limanının bölgedeki en önemli deniz ticareti merkezi olarak kalmasını hedeflemektedir. Öyle ki BAE'nin bu hedefinin farkına varan Cibuti hükümeti, DP World ile olan sözleşmesini feshederek Doraleh Limanı'nın işletmesini kendi bünyesinde devam ettirme kararı almıştır.

DP World'ün bölgesel ve küresel düzeyde liman işletmeciliğinde öne çıkmasının bir başka nedeni de bu limanların siyasi ve askerî

amaçlar için de kullanılması hedefidir. Öyle ki bu bağlamda İsrail ve ABD gibi ülkelerin de DP World'ün bu faaliyetlerine destek verdiği söylenebilir. Nitekim bu ülkeler, özellikle Afrika Boynuzu bölgesinde kendi imkânlarını kullanmaktan ziyade BAE'nin bu faaliyetleri aracılığıyla çıkarlarını savunmayı hedeflemektedir. Bu anlamda BAE'nin Somali, Eritre ve Yemen'deki faaliyetleri de öne çıkmaktadır.

BAE'nin DP World ve diğer şirketleri aracılığıyla Somali'deki yarı-özerk bölgeler olan Somaliland ve Puntland ile liman işletmeleri konusunda anlaşmalar yaparak bu bölgelerdeki limanları kontrol altına alma konusunda yoğun çaba sarf ettiği görülmektedir. Bu limanların kontrol altına alınmasındaki temel hedef BAE'nin ve müttefiki olan İsrail ve ABD'nin bölgesel politikalarda özellikle askeri angajmanlar konusunda lo-

jistik merkezler olarak kullanılmalarıdır. Ancak Somali merkezî hükûmeti de BAE'nin bu yöndeki faaliyetlerini engellemekte ve ülkenin limanlarının bölge halkının çıkarları doğrultusunda en yüksek kapasite ile çalıştırılmasını istemektedir.

Bunun bir diğer örneği de DP World'ün Eritre'de işletme imtiyazına sahip olduğu Assab Limanı'nın BAE'nin Yemen'e müdahalesinde bir üst vazifesi olarak de-

ğerlendirilmesidir. BAE, Eritre'de Assab Limanı'nın yakınlarında bulunan askeri yerleşkeden Yemen'deki askeri müdahalesini destekleyen milislere eğitim vermiştir. Bunun yanında Assab Limanı, BAE açısından Kızıldeniz, Bab'ül Mendep ve Aden Körfezi ticaretini yönlendirmek amacıyla önem taşımaktadır. BAE'nin bu faaliyetlerinde İsrail ile istihbarat ve askeri iş birliklerine gittiği uluslararası yayın organlarında sıklıkla yer almıştır.

“

DP World ile DoverTower arasında yapılan anlaşmanın ve bu anlaşmayla DP World'ün Hayfa Limanı'nın imtiyaz hakkını almaya yaklaşmasının BAE'nin bölgesel stratejisi çerçevesinde ele alınması gereken bir hamle olduğu düşünülmektedir.

”

DP World'ün son dönemdeki faaliyetlerinin Çin'in Bir Kuşak Bir Yol Projesi üzerindeki stratejik güzergâhlarda yer alan liman işletmelerini alma hedefi taşıdığı da görülmektedir. Bu da BAE'nin bu bağlamda da ABD ile Çin rekabeti arasında Washington lehine bir çizgide hareket ettiğini göstermektedir.

Nitekim Bir Kuşak Bir Yol Projesi'ndeki limanların ABD ile iyi ilişkilere sahip olan BAE tarafından işletilmesi, Washington'a Pekin ile rekabet çerçevesinde önemli bir avantaj sağlayacaktır. Tüm bunlar göz önüne alındığında DP World ile DoverTower arasında yapılan anlaşmanın ve bu anlaşmayla DP

World'ün Hayfa Limanı'nın imtiyaz hakkını almaya yaklaşmasının BAE'nin bölgesel stratejisi çerçevesinde ele alınması gereken bir hamle olduğu düşünülmektedir.

İsrail ile BAE arasında bu çerçevedeki ilişkiler dikkatle incelendiğinde ise bunun bir ilk olmadığı gözükmektedir. Bu noktada DP World şirketi ile Hayfa merkezli Zim Integrated Shipping Services şirketi arasındaki iş birliği önem taşımaktadır. Bu iş birliği çerçevesinde DP World'ün 2006 yılında ABD'nin Doğu ve Körfez kıyılarında yer alan ve İngiliz liman işletmecisi Peninsular and Oriental Steam Navigation şirketi elinde bulunan yaklaşık 24 limanın işletme hakkını satın almaya çalışmasının, Kongre ve Amerikan kamuoyu tarafından tepkiyle karşılanması karşısında Zim Integrated Shipping Services başkanı İsraili milyarder Idan Ofer'ın o dönem senatör olan Hillary Clinton'a bir mektup yazarak DP World'ün lehine bir tavır takınması dikkat çekmektedir. Bu mektuba göre Ofer, Clinton'a DP World'ün herhangi bir güvenlik tehdidi oluşturmadığını ifade etmiştir. O dönem medyaya yansıyan mektubun detaylarına göre Ofer, "İsraili bir firma olarak, güvenlik bizim için son derece önemlidir ve faaliyette bulunduğumuz her ülkedeki, ama özellikle Arap ülkelerindeki, terminal işletmecilerinden sıkı güvenlik önlemleri talep etmekteyiz. Bu anlamda DP World ile ilgili son derece rahatız" ifadelerini kullanmıştır. Ayrıca Ofer verdiği bir röportajda Arap ülkelerinin İsrail'e uyguladığı boykot sırasında Zim Integrated Shipping Services şirketinin gemilerinin Dubai liman-

larına boykotu atlatmak için başka ülke bayraklarını çekerek gönderildiğini belirtmiştir. Öte yandan DP World yetkililerinden Edward Bilkey ABD Senatosu Silahlı Hizmetler Komitesi önünde verdiği ifadesinde DP World şirketinin ayrımcılık yapmayan bir şirket olduğunu ve İsraili firmalar ile uzun soluklu iş ilişkilerine sahip olduğunu söylemiştir. Aynı zamanda iki şirketin Asya, Avrupa ve Güney Amerika'da çeşitli ortak yatırımlarının olduğu bilgisi de çeşitli raporlarda yer almıştır.

“

Havayolu taşımacılığı konusunda gerek ülkelerin rotalarını yenileyerek normalleşme kapsamında bunları geliştirmeleri gerekse de ülkelerin havayolu aracılığıyla turizm faaliyetlerini kolaylaştırmaları hedeflenmektedir.

”

Normalleşmenin ekonomik ilişkilerde yansıdığı bir diğer alan da havacılıktır. Bu anlamda gerek İsrail tarafından gerekse BAE ve Bahreyn tarafından çeşitli firmaların karşılıklı seferleri başlattığı görülmektedir. Havayolu taşımacılığı konusunda gerek ülkelerin rotalarını yenileyerek normalleşme kapsamında bunları geliştirmeleri gerekse de ülkelerin havayolu aracılığıyla turizm faaliyetlerini kolaylaştırmaları hedeflenmektedir. Nitekim İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu, ülkesine birçok Emirlik vatandaşının turistik amaçlarla gelmesini beklediklerini belirtmiş ve Emirlik vatandaşlarının ziyaretlerinin İsrail ekonomisine olum-

lu katkı yapacağını açıklamıştır. BAE için de İsrail vatandaşlarının çeşitli emirliklere yapacağı ziyaretler turizmde elde edilecek gelirler konusunda emirlik ekonomileri için fayda sağlayan bir gelişme olarak yorumlanacaktır.

Karşılıklı ilişkilerin yanında normalleşme anlaşması BAE tarafından rakip ülkelere karşı bir koz olarak da kullanılmak istenmektedir. İsrail ile doğrudan seferlere başlayan BAE menşeli havayolu şirketleri hem bu rotayı işlevsel hâle getirmek isteyecek hem de birçok konuda rekabet hâlinde olduğu Katar menşeli Qatar Airways şirketini ve Türkiye'nin havacılık alanındaki etkinliğini engellemeyi hedefleyecektir. Nitekim Türk Hava Yolları için en kârlı rotaların bazıları normalleşme anlaşması ile BAE'nin Emirates ve Etihad gibi havayolları tarafından da rotalara dâhil edilecek ve bu anlamda bu firmalar THY'ye karşı avantaj elde etmeye çalışacaklardır

İbrahim Anlaşmaları'nın bir boyutu da BAE ve Bahreyn'in Türkiye karşısında askerî teknoloji anlamında avantaj elde etmek istemeleridir. Bu minvalde normalleşme anlaşmasının imzalanmasının akabinde BAE, F-35 savaş uçaklarını ABD'den resmî olarak talep etmiştir. Anlaşmayı takip eden günlerde, İsrail ve BAE arasında ilk gerginliklerin yaşanmasına sebep olan bu gelişme, BAE'nin İsrail ile normalleşme sonrası almak istediği belirli ödüller ile alakalıdır.

Nitekim BAE'nin F-35 savaş uçaklarını almak için yaptığı resmî başvuru gerek İsrail yönetimi gerekse ABD kurumları nezdinde farklı tepkilere sebep olmuştur. ABD ve

İsrail yönetimlerinin F-35 savaş uçaklarının BAE'ye teslimatı konusundaki ortak tutumları her iki yönetimin de kurumları ve karar alıcıları arasında bir takım fikir ayrılıkları yaratması ile sınırlıdır. ABD kurumları içerisinde Senatonun, Dışişleri Bakanlığının ve Pentagon'un görüşleri ve BAE'ye yönelik tepkiler farklılaşmaktayken Trump yönetimi BAE'nin F-35 savaş uçaklarını teslim almasına olumlu yaklaşmaktadır. İsrail'de ise Başbakan Netanyahu ve Savunma Bakanı Benny Gantz arasında BAE'ye yönelik F-35 teslimatının İsrail'in niteliksel askerî üstünlüğünü tehlikeye atıp atmaması ve ABD ile ilişkilerin kurumsal şeffaflık anlamında gerçekleştirilmemesi sebebiyle fikir ayrılıkları yaşanmıştır.

“

Trump yönetimi BAE'ye teslim edilmek üzere toplamda 23 milyar doları aşan, 50 adede kadar F-35 savaş uçaklarını, 18 adet MQ-9B insansız hava aracı sistemlerini ve havadan havaya ve havadan karaya silah sistemlerini içeren anlaşma paketi hakkında Kongre'ye resmî tebligatını göndermiştir.

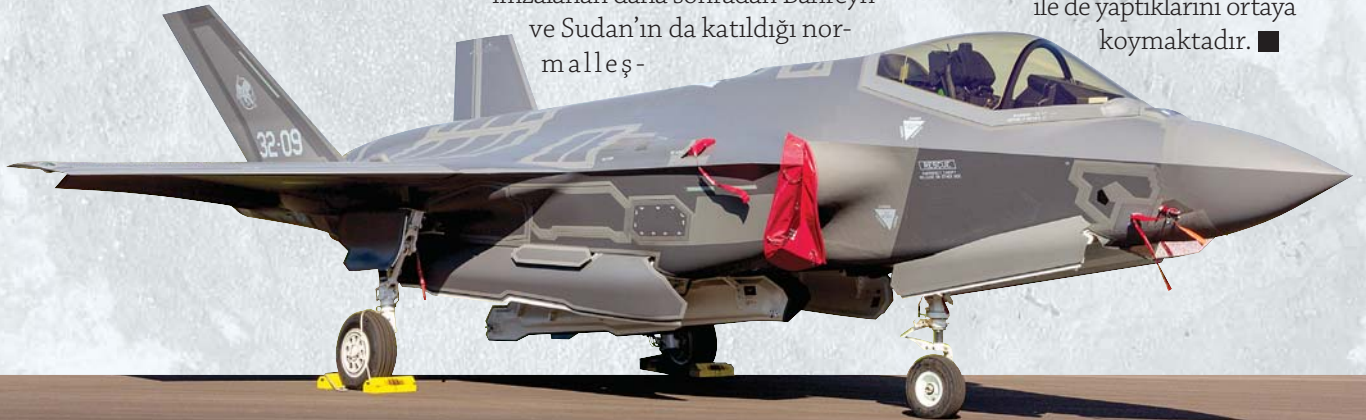
”

Gelinen noktada, ABD'de yapılan başkanlık seçimlerini Demokrat Parti'nin adayı Joe Biden'ın kazandığının birçok medya kuruluşu tarafından ve Joe Biden'ın ve seçilmiş başkan yardımcısı Kamala Harris'in kendisi tarafından açıklanması üzerine, Trump yönetimi görevde kalan süre içerisindeki faaliyetlerini hızlandırma girişimlerini başlatmıştır. Bu kapsamda, Trump yönetimi BAE'ye teslim edilmek üzere toplamda 23 milyar doları aşan, 50 adede kadar F-35 savaş uçaklarını, 18 adet MQ-9B insansız hava aracı sistemlerini ve havadan havaya ve havadan karaya silah sistemlerini içeren anlaşma paketi hakkında Kongre'ye resmî tebligatını göndermiştir.

Bu arka plan ışığında değerlendirildiğinde, BAE ve İsrail arasında imzalanan daha sonradan Bahreyn ve Sudan'ın da katıldığı normalleş-

me anlaşmalarının sadece siyasi ve sembolik öneminin olmadığı, bunun da ötesine geçerek stratejik bazı alanlarda iş birliklerine de önyak olacağı görülmektedir. Nitekim anlaşmaların imzalanmasının hemen ardından Körfez ülkeleri ile İsrail arasında denizcilik, havayolları ve askerî konularda iş birliği genişlemiştir. Bu bağlamda, iş birliğinin artırıldığı konular gerek İsrail'in gerekse de BAE'nin jeopolitik gerekçeler çerçevesinde güvenliklerini sağlama çabalarının bir ürünü olarak görülebilir. Zira, anlaşma sonrası ekonomik anlamda liman işletmeleri, deniz taşımacılığı ve havacılık alanlarındaki iş birliği jeopolitik açıdan ciddi önem arz ederken askerî teçhizat anlaşmaları ile katedilen mesafe de bu ülkelerin normalleşme anlaşmasını güvenlik gerekçeleri ile de yaptıklarını ortaya koymaktadır. ■

İRAN AÇISINDAN “NORMALLEŞME” VE BAE İLE İLİŞKİLER

“

İbrahim Anlaşması'nın (The Abraham Accord) İsrail ile bu iki Arap ülkesi arasında “barış” tesis edeceği iyimserliğine rağmen, bölgedeki gerginliği artırması ve güvenlik ikilemleri yaratması olasıdır.

”

Dr. İsmail Sarı

Uzman, ORSAM

ABD Başkanı Donald Trump'ın ara buluculuğunda İsrail ile ilişkilerini normalleştirme kararı alan Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Bahreyn 15 Eylül'de Beyaz Saray'da bu yöndeki anlaşmayı törenle imzaladılar. Ancak İbrahim Anlaşması'nın (The Abraham Accord) İsrail ile bu iki Arap ülkesi arasında “barış” tesis edeceği iyimserliğine rağmen, bölgedeki gerginliği artırması ve güvenlik ikilemleri yaratması olasıdır. Çünkü bölgede bir yandan ilişkilerde normalleşme yaşanırken diğer taraftan da bölge ülkeleri arasında güvensizliğin arttığı, yalnız ve dezavantajlı durumda kalmak-

tan endişe duyan tarafların kendisini güvenceye almaya çalıştığı gözlemlenmektedir.

İran tehdidi ve ABD ile girilen anlaşmanın Kuveyt hariç Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) üye devletlerini uzun zamandır İsrail'e yaklaştırdığı bilinmektedir. BAE Dışişleri Bakanı Enver Gargaş, Tahran ile Tel Aviv arasında denge göze-

terek İsrail ile yapılan normalleşme anlaşmasının İran'a yönelik bir mesaj olmadığını ifade etse de BAE-İsrail iş birliğinin bir yönüyle İran'ı hedef aldığı açıktır. Bahreyn İçişleri Bakanı Raşid bin Abdullah el-Halife ise yaptığı açıklamada "İsrail ile ilişkilerin normalleşmesi, İran'dan gelen tehditlerin arttığı bir dönemde ABD ile stratejik ilişkilerimizin gelişmesine de katkı

sağlayacak" diyerek anlaşmanın İran'a yönelik amacını gizlemiştir.

İran İçin Olası Riskler ve Tehditler

ABD Başkan Trump'ın 13 Ağustos'ta İsrail ve BAE'nin ikili ilişkilerin tamamen normalleştirilmesi için anlaşmaya vardığını duyurmasının ertesi günü, İran Dışişleri Bakanlığı anlaşmayı "stratejik budalalık" ve "BAE'nin Filistin halkını sırtından vurması" olarak kınadı. Aynı gün İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani de anlaşmayı "ihanet" olarak nitelendirerek BAE'yi, İsrail'in bölgede bir yer edinmesine izin verirse farklı muamele göreceklere yönünde uyardı. 16 Ağustos'ta İran Genelkurmay Başkanı Muhammed Bakri, İran'ın BAE'ye yönelik politikasının "temelden değişeceğini" ve İslam Cumhuriyeti'nin silahlı kuvvetlerinin artık bu ülkeye farklı şekilde yaklaşacağını belirten sert bir uyarı ile tartışmaya katıldı. Yüksek profilli kınamalar, 1 Eylül'de İran Devrim Rehberi Ali Hamaney'in yaptığı konuşmayla zirveye ulaştı. Hamaney, anlaşmanın sadece Filistin sorununu unutturma değil aynı zamanda İsrail'e bölgede bir dayanak noktası sağlama girişimi olduğunu söyledi.

İran için en kaygısı verici şey Umman, Katar ve Kuveyt'in ABD baskısı altında İsrail ile ilişkilerini normalleştirme yönünde adımlar atması ve bu normalleşmenin İsrail'e Körfez'de alan açması ve gelişen Körfez ülkeleri-İsrail iş birliğinin askerî alanları da kapsamasıdır. Çünkü Abu Dabi ve Manama'nın imzaladığı normalleşme anlaşmaları hem rejim hem de ulusal güvenliklerini tehdit altında

gören BAE, Bahreyn ve Suudi Arabistan'ın İsrail ile daha sağlam bir güvenlik ortaklığı kurmak için çalışmalarına zemin hazırlayabilir. Körfez-İsrail koalisyonu, İran füzelerine karşı gelişmiş erken uyarı sistemleri ve füze savunması için komuta-kontrol ağı oluşturabilir. BAE ve Suudi Arabistan'ın, İran ve vekillerinin tehditleri karşısında İsrail'in Iron-Dome (demir kubbe) füze savunma sistemine ilgi duyduğu bilinmektedir.

Diğer taraftan Abu Dabi'nin İsrail ile kurduğu açık ilişki ona yeni bir silah tedarikçisi sağlayabilir. Ayrıca normalleşme anlaşması BAE'nin ABD'den F-35 savaş uçağı satın almasıyla ilgili mevcut durumu kolaylaştırmasa bile uzun vadede İsrail tarafından potansiyel bir tehdit olarak görülmemeyen BAE'nin daha büyük askerî yetenekler kazanmasına yardımcı olabilir. Elbette İsrail, F-35 örneğinde de görüldüğü gibi bölgedeki askerî-tek-

nolojik üstünlüğünü hiçbir zaman kaybetmek istemeyeceği için burada kastedilen o ölçüde bir askerî yetenek değildir. Fakat mevcut durumda BAE-İsrail iş birliğinin Tahran'ın "kuşatılma" hissini ağırlaştırdığı söylenebilir. Bu da Tahran yönetimini BAE'ye karşı daha agresif hareket etmeye yöneltebilir. İran Genelkurmay Başkanı Bakiri'nin İran'ın BAE'ye yönelik politikasının "temelden değişeceğini" vurgulaması bu açıdan okunabilir. Ancak taraflar birbirlerini "kuşatma" stratejisi ile hareket ettikleri için Tahran'ın mevcut balistik füzeleri ve bölgedeki vekillerinin eylemleri Körfez ülkelerinde var olan İran tarafından "kuşatılma" kaygısını sürdürecektir. Dolayısıyla bunun farkında olan BAE, Tahran ile ilişkileri konusunda ihtiyatlı davranmakta; İran ile İsrail arasında İsrail lehine olmasına rağmen belirli çerçevede denge politikası takip etmektedir. Bu açıdan İsrail, İran'a karşı bir müttefik daha edin-

miş olduğunu düşünse de muhtemelen BAE, İsrail ile İran'ı açık hedef alan askerî angajmana girmeyecektir.

“

Tel Aviv ile Abu Dabi'nin İran'a bakışları yine de farklıdır. Dolayısıyla iki ülkenin İran'a yönelik strateji ve pozisyon farkları, ortak düşmana karşı stratejik bir ittifak yapmalarına engel olduğu gibi BAE ve İsrail, İran ile temelde değişen ilişki biçimlerine sahiptir.

”

BAE ve İsrail'in İran'a Bakış Farkı

BAE ve İsrail'in İran'ı ortak bir düşman olarak gördükleri, İran'ın Basra Körfezi ve Ortadoğu'daki hegemonyasını önlemek için yıllarca gizlice birlikte çalıştıkları, is-

tihbarat paylaşımı da dâhil askerî ilişkilerini geliştirdikleri bilinmektedir. Ancak Tel Aviv ile Abu Da-bi'nin İran'a bakışları yine de farklıdır. Dolayısıyla iki ülkenin İran'a yönelik strateji ve pozisyon farkları, ortak düşmana karşı stratejik bir ittifak yapmalarına engel olduğu gibi BAE ve İsrail, İran ile temelde değişen ilişki biçimlerine sahiptir. BAE ile İran arasındaki problem, bir dizi bölgesel anlaşmazlıklar hakkındaki karşıt görüşlerden kaynaklanmaktadır. Buna karşılık İsrail ise İran rejimini tüm kötülüklerin kaynağı ve yakın bir varoluşsal tehdit olarak görmektedir. Ayrıca iki ülke İran ile askerî bir çatışmanın üstesinden gelebileceklerine dair farklı inançlara da sahiptir. İsrail'in aksine BAE, başta güç kapasitesi olmak üzere etkili askerî güç ve savunma yeteneklerinden yoksundur. Ayrıca BAE, İran ile askerî bir çatışma durumunda Amerikan yardımına yeteri kadar güvenememektedir. Buna karşılık İsrail ise kendi askerî kapasitesine güvenmekle birlikte Amerikan askerî, siyasi ve ekonomik desteğini tamamen arkasında hissetmektedir.

BAE, İran ile bir çatışmaya hazırlanmanın çok ötesinde Suudi Arabistan ile İran arasındaki askerî bir çatışmanın etkilerinden dahi endişe duymaktadır. Dolayısıyla BAE ve İsrail, İran'ı değişen oranlarda tehdit olarak görmek ve bu tehdidi sınırlamak için farklı stratejilere yönelmektedirler. İsrail çatışmacı bir yaklaşım benimseyerek askerî güç kullanımını da dâhil olmak üzere İran'ın bölgede nüfuzunu genişletmesini ve nükleer programını engellemek için yoğun siyasi-ekonomik baskı ve yaptırımları desteklemektedir. Öte

yandan BAE, İran'ın saldırganlığını ve hegemonik gücünü sınırlamak için diplomatik yolları teşvik etmekte, ABD'nin "maksimum baskı" kampanyasına destek verse de doğrudan çatışmaya yol açabileceği için sonuçlarından da endişe duymaktadır. Tüm bunlardan hareketle iki ülke arasında imzalan normalleşme anlaşmasından sonra da İsrail-BAE arasında İran'a yönelik askerî iş birliğinin örtük devam etmesi muhtemeldir. Zira bu yönde somut bir gelişme olarak, İsrail ile BAE arasında ayrılıkçı Güney Geçiş Konseyinin (GGK) kontrolü altındaki Yemen adası Sokotra'da ortak istihbarat üssü kurulduğuna dair haberler yer almaktadır.

Normalleşme Sürecinde ABD ve Türkiye Faktörü

BAE-İsrail iş birliğinin sadece İran'ı değil aynı zamanda Türkiye'nin bölgedeki jeopolitik gücünü zayıflatmaya yönelik de olduğu anlaşılmaktadır. İsrail'in sadece İran'ı değil Türkiye'nin de Basra Körfezi'nde yükselişini güvenlik çıkarlarına tehdit olarak görmesi olasıdır. Bilindiği gibi Mısır, Yunanistan, Suudi Arabistan ve Fransa'nın yanı sıra İsrail ve BAE, Türkiye'nin Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'deki jeopolitik gücünü zayıflatma ve Türkiye'yi sınırlandırma hedefini paylaşmaktadır. Ayrıca İran ile ilişkilerinde ihtiyatlı davranan BAE, Türkiye ile ilişkilerinde böyle bir ihtiyat gözetmemektedir. Dolayısıyla Körfez'de Türkiye-İran iş birliğinin bu anlamda artması beklenebilir. Fakat bu iş birliğinin sınırlarını biraz da ABD'nin başkanlık seçimlerindeki sonuçların belirleyeceği söylenebilir. Zira Demokrat Parti'nin başkan adayı Joe

Biden'in ABD başkanı olması durumunda belirli revizyonlarla da olsa İran ile yapılan nükleer anlaşmaya döneceğine kesin gözüyle bakılmaktadır. Bu da ABD'nin Tahran üzerindeki baskıyı hafifletmesine yol açacaktır.

Biden'in ABD başkanı olması durumunda ABD'nin İran politikasındaki değişim ise başta Suudi Arabistan ve BAE olmak üzere Körfez'in birincil endişe kaynağı olarak öncelikli yerini korumaktadır. Ayrıca Biden'in başkanlık koltuğuna oturması durumunda Riyad'ı, Yemen'den çekilmeye zorlayabileceği ifade edilmektedir. Bu durumda İran destekli Husilerin güç kazanması ise muhtemeldir. Riyad için Husilerin Yemen'deki kontrolünü kabul etmek, güney sınırında düşman bir komşu görmek ve Tahran ile uzun süredir devam eden bölgesel rekabetinde bir yenilgi anlamına gelecektir. Biden'in geçen yıl Suudi Krallığı'nı bir "parya" devleti olarak eleştirdiği ve Cemal Kaşıkçı cinayetinde Suudi ajanların Veliht Prens Muhammed Bin Selman'dan emir aldığı ve bu cinayetin cezasını Riyad'a ödetme sözü verdiği hatırlanacak olursa olası başkanlığı Körfez'deki dengelere etki edecektir. Bu dönemde Washington'ın BAE'nin taleplerine daha az duyarlı hâle gelmesi, Suudi Arabistan ile bazı konularda ilişkilerin gerilmesi olasıdır. Durum böyleyken BAE ve Suudi Arabistan'ın İran ile mücadele etme stratejilerinin değişmesi ise muhtemeldir. Sonuçta Biden döneminde BAE, İran'a karşı daha uyumlu olma ve daha az meydan okuma eğiliminde olacaktır. Bu da İsrail ile geliştirdiği ilişkilerin seyrini de etkileyecektir. ■

“NORMALLEŞME” SÜRECİNDE KATAR

“

2011'den günümüze uzanan süreçte ABD'nin Libya konusunda net bir planı olmadığı, Libya'daki önceliğini terörle mücadelenin oluşturduğu ve burada bekle gör siyaseti uyarınca doğrudan müdahaleleri tercih etmediği görülmüştür.

”

Mustafa Yetim

Uzman, ORSAM

Ortadoğu uluslararası ilişkilerini uzun süredir meşgul eden Körfez temelli gelişmelerin son halkası “normalleşme” olarak tanımlanan ve Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ülkelerinden bazılarının İsrail ile resmî diplomatik ilişkiler kurmasına-geliştirmesine işaret eden süreçtir. İsrail ile ekonomik-siyasi çeşitli temaslar geliştirme KİK ülkeleri açısından yeni bir durum olmamasına rağmen bu defa Filistinlilerin yaşadığı işgal ve işgale dayalı kapsamlı hukuksuzluklar-mağduriyetler devam ederken Bir-

leşik Arap Emirlikleri (BAE) ve dolaylı olarak Suudi Arabistan'ın normalleşme sürecine güçlü şekilde sahip çıkması tartışılması gereken yeni durum olarak karşımıza çıkmaktadır. KİK içerisindeki dengelerin ve kutuplaşmaların da etkili olduğu bu sürece ilişkin tutumu en fazla merak edilen ülkelerin başında ise Doha yönetimi gelmiştir. Geçmişte İsrail ile temasları nedeni ile bizatihi normalleşme sürecini başlatan Suudi Arabistan gibi ülkelerce eleştirilen Katar'ın Suudi Arabistan ve BAE destekli İsrail'i normalleştirme girişimlerine

tepkisi bu sürecin önemli kırılma noktalarından birini oluşturmuştur.

İsrail-Katar İlişkilerine Bakış: Erken Dönem “Normalleşme”

1995'te iktidarı devralan ve o döneme kadar Suudi Arabistan ekseninde dış politika yürüten Katar'ın bölgesel yöneliminde önemli değişimler gerçekleştiren Hamed bin Halife es-Sani'nin (1995-2013) attığı radikal adımlardan bir tanesi de İsrail ile diplomatik-ekonomik temasları daha fazla geliştirmek olmuştur. Aslında bu yöndeki tutum Hamed bin Halife es-Sani'nin Emir olmasından önce Katar yönetiminde baskın olmuştur. Irak'ın 1990'da Kuveyt'i işgali diğer Körfez ülkeleri gibi Katar'da da Irak-İran gibi revizyonist aktörlere yönelik güvenlik kaygılarını yoğunlaştırmış ve bu döneme denk gelen özellikle İsrail-Filistin arasındaki sorunların çözümüne yönelik 1991 Madrid Konferansı ile başlayan ve sonrasında 1993 Oslo süreci ile neticelenen gelişmeler Katar'ın İsrail ile bazı alanlarda ilişkiler geliştirmesini kolaylaştırmıştır. İsrail ile ilişkileri geliştirmenin aynı zamanda Washington yönetimi ile de askerî-siyasi ilişkileri güçlendireceğini hesaplayan Doha yönetimi, bu süreci 1995 sonrasında dönemin Arap ve Körfez normlarına meydan okuyacak ölçüde ileriye taşıyarak 1996'da Doha'da İsrail'in ticaret ofisi açmasına izin veren ilk Körfez ülkesi olmuştur. Dahası 1996'nın Nisan ayında İsrail Başbakanı Şimon Perez Katar'ı ziyaret etmiş ve de facto normalleşme süreci bir üst seviyeye taşınmıştır.

“
İsrail'i diplomatik olarak tanınamasına rağmen kapsamlı ilişkiler geliştiren Katar yönetimi ise bu ilişkileri Filistin sorununun bir ikamesi olarak değerlendirmemiş ve İsrail ile yoğunlaşan temaslarna rağmen Filistinli gruplara siyasi ve ekonomik desteğini sürdürmüştür.

”
Üst düzey ziyaretlerin yaşandığı ve Katar medyasında İsrail karşıtı vurgunun sınırlandığı bu dönemde Katar Enformasyon Bakanı, suikast sonucu öldürülen ve İsrail-Filistin barışının temel figürlerinden İsrail Başbakanı İzak Rabin'in cenazesine katılmıştır. Bu şekilde hem ticari hem siyasi ilişkiler aracılığı ile İsrail'i de facto olarak tanıma yolunu tercih eden Doha yönetimi, 1997'de İsrail'den bir temsilcinin Doha'da düzenlenen Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ekonomik Konferansı'na katılmasına rıza göstermiştir. Doha yönetiminin özellikle 1990'lı yıllar boyunca İsrail'e yönelik Umman ile birlikte bu

adımlar günümüzde normalleşme sürecini sahiplenen statükocu KİK ülkeleri tarafından sert şekilde eleştirilmiştir. İsrail'i diplomatik olarak tanınamasına rağmen kapsamlı ilişkiler geliştiren Katar yönetimi ise bu ilişkileri Filistin sorununun bir ikamesi olarak değerlendirmemiş ve İsrail ile yoğunlaşan temaslarna rağmen Filistinli gruplara siyasi ve ekonomik desteğini sürdürmüştür. Diğer taraftan 2000'de başlayan el-Aksa intifadası Katar'ın İsrail ile mevcut ilişkilerini sürdürmesinde problemler oluşturmasına rağmen 2009'daki İsrail'in Gazze işgaline kadar Doha yönetimi tüm sert eleştirilere rağmen Tel Aviv yönetimi ile temaslarını sürdürmüştür. Katar'ın bu yöndeki tavrına en net örnek 2008'de Katar'da düzenlenen bir konferansa İsrail Dışişleri Bakanı Tizpi Livni'nin konuşmacı olarak davet edilmesidir. Dolayısıyla 1990'lı yıllarda başlayan Katar ve İsrail arasındaki de facto normalleşme sürecinin öncelikle 1996 yılının Haziran ayında Bin-yamin Netanyahu'nun başbakan olması ve sonrasında ise İsrail-Filistin arasındaki barış görüşmele-

rinin sonlanması ve çatışmaların yoğunlaşması ile çeşitli sorunlar ile karşılaştığı söylenebilir.

“

Doha yönetiminin İsrail-Filistin meselesi konusundaki uzun dönemli tutumunu, Türkiye ile ilişkilerini ve BAE-Suudi Arabistan eksenini ile yaşadığı sorunları göz önüne aldığımızda normalleşme sürecine yönelik eleştirel tavrını muhafaza edeceği anlaşılabilir.

”

Mevcut Normalleşme Girişimlerine Eleştirel-Mesafeli Tutum

Anlaşıldığı üzere Katar ve Umman gibi KİK ülkeleri İsrail ile erken dönemde de facto bir normalleşme sürecini başlatmalarına rağmen günümüzde BAE ve Suudi Arabistan'ın resmî ve kapsamlı normalleşme sürecinin dışında durma tutumunu sürdürmektedirler. Geçmişte İsrail ile Umman ve Katar arasındaki ilişkiler normalleşme sürecine bu ülkelerin de katılabileceği yönünde çeşitli yorumlara yol açmasına ve ABD'li bazı yetkililerin Katar'ın da bu sürece katılabileceğini ifade etmelerine rağmen Doha yönetiminin İsrail-Filistin meselesi konusundaki uzun dönemli tutumunu, Türkiye ile ilişkilerini ve BAE-Suudi Arabistan eksenini ile yaşadığı sorunları göz önüne aldığımızda normalleşme sürecine yönelik eleştirel tavrını muhafaza edeceği anlaşılabilir. Diğer taraftan Doha yönetiminin bu tavrı İsrail ile 1990'lı yıllardan beri

yavaş yavaş oluşturulan kısmi normalleşmenin son bulması anlamına gelmemekte 2020'nin Eylül ayındaki İslami Direniş Oluşumu (Hamas)-İsrail arasında gerçekleştirilen Katar'ın ara buluculuk girişimlerinde de görüldüğü üzere 2013'de Emir olan Temim bin Hammed es-Sani'de bu konuda Filistinlileri daha fazla önceleyen fakat mevcut statükoyu koruyan bir politika izlemeye çalışmaktadır.

Bu ateşkes neticesinde Gazze'de sükûnetin sağlanması konusunda mutabakata varan taraflar ayrıca Katar'ın Gazze'ye altyapı başta olmak üzere çeşitli ekonomik yardım yapmasını onaylamıştır. Bu şekilde Doha yönetimi İsrail'in bu bölgedeki de facto kontrol durumunu kabul ederek Filistinlilere ve özellikle Gazze bölgesine ekonomik ve insani yardım konusunda İsrail ile de temaslar kurmaktadır. Bu temaslar Katar'ın Filistin soru-

nunda öncül olma ve Hamas ile yoğun ilişkiler geliştirme durumuna bir alternatif oluşturmamıştır. Diğer türlü İsrail'in kapsamlı ablukası altında bulunan ve ağır insani krizle karşı karşıya kalan Gazze'yi 2012'de ziyaret eden tek ve ilk devlet olan Katar'ın uluslararası alanda Hamas'ın en büyük destekçilerinden biri olma durumunu açıklamak zor olabilirdi. Dahası sadece İsrail ile Hamas arasında değil Türkiye'de gerçekleşen Hamas ile el-Fetih arasında Filistinliler arası uzlaşma görüşmeleri sonrasında bu grupların Katar Emiri'ne ziyaret düzenlemesi Doha yönetiminin Filistin konusundaki çok boyutlu girişimlerine işaret etmektedir.

Tüm bu gelişmeleri göz önünde bulunduran Doha yönetimi, resmî normalleşme sürecine yönelik rezervlerini sürdürmekte ve Washington yönetiminden gelen bas-

الدورة الإستثنائية لمؤتمر القمة الإسلامية منظمة التعاون الإسلامي
"العمل الموحد في التضامن مع القدس"
استطنبول، 13 ديسمبر 2017

SESSION EXTRAORDINAIRE DE LA CONFERENCE
ISLAMIQUE AU SOMMET D'ISTANBUL
"Action commune de solidarité avec Jérusalem"

kılara rağmen Doğu Kudüs'ü başkent olan bağımsız ve İsrail işgalinden kurtulmuş Filistin devleti var olmadan BAE-Suudi Arabistan eksenli teşvik edilen normalleşme sürecine katılmayacağını ifade etmiştir.

2002 tarihli Arap Barış Girişimi'ne bağlılığına gönderme yapan Katar yönetimi, BAE, Bahreyn ve İsrail arasında varılan İbrahim Anlaşması'nı onaylamanın ve normalleşme sürecinin İsrail-Filistin çatışmasının çözümüne katkı sağlamayacağını ifade etmiştir.

Bu kapsamda Filistinlilerin bağımsız devlete sahip olması ve İs-

rail'in 1967 öncesi sınırlara dönmesi gibi prensipleri İsrail ile normalleşmenin ön koşulları olarak kabul eden ve bölgedeki çoğu devletin zamanında onayladığı 2002 tarihli Arap Barış Girişimi'ne bağlılığına gönderme yapan Katar yönetimi, BAE, Bahreyn ve İsrail arasında varılan İbrahim Anlaşması'nı onaylamanın ve normalleşme sürecinin İsrail-Filistin çatışmasının çözümüne katkı sağlamayacağını ifade etmiştir. Bu nedenle Kuveyt gibi diğer KİK ülkesi kadar radikal anlamda sert tepki göstermemesine rağmen Filistinlilerin sorunları çözümlene kadar mevcut de facto normalleşme şeklinde özetlenebilecek pozisyonuna bağlı kalacağını açıklayan Katar yönetimi, böylece bir taraftan İsrail ile temaslarını diğer taraftan ise Filistinlilerin sorunlarını çözmeye yönelik girişimlerini sürdüreceğini ima etmektedir.

Sonuç olarak bir dönem İsrail ile ticari-siyasi ilişkileri nedeniyle KİK'in diğer üyeleri ve bazı Arap devletleri tarafından yoğun şekilde eleştirilen Doha yönetiminin, günümüzde ise BAE ve Suudi Arabistan merkezli İsrail ile normalleşme ve resmi diplomatik ilişkiler kurulması sürecine yönelik tutumunun tartışma konusu olması KİK ülkelerinin İsrail ile dönüşen ilişkilerine işaret etmektedir. Bu dönüşen ilişkilerde bölgede Arap Ayaklanmaları'nın sağlayabileceği demokratik dönüşümleri engelleme yönünde politika sergileyen statükocu blokun Katar ve Türkiye arasında kurumsallaşan çok boyutlu ilişkileri tehdit olarak değerlendirdiği ve İran ile de mesafeli ilişkiler nedeniyle Körfez bölgesinde İsrail'i yeni bir denge arayışı olarak kabul ettiği ifade edilebilir. ■

NORMALLEŞMEDEN ÖTE DAYATMA OLARAK **İBRAHİM ANLAŞMASI**

Haydar Oruç

Uzman, ORSAM

“

Trump'ın sözde Yüzyılın Anlaşması planına -Barış Vizyonu şeklinde belirtilmiştir- kuvvetli şekilde atıf yapılması da bu planı müstakil bir anlaşmadan ziyade, sözde barış planının devamı hâline getirmektedir.

”

13 Ağustos 2020 tarihinde Donald Trump tarafından açıklanan İsrail-BAE normalleşmesinin ardından yaşanan olaylar, beklendiği gibi sadece iki devleti değil bütün Ortadoğu, hatta Kuzey Afrika bölgesini etkilemeye ve dönüştürmeye matuf gelişmelere yol açmıştır.

Bugüne kadar merkezinde İsrail'in olduğu bütün anlaşmalarda ABD yönetimlerinin, duruma göre teşvik duruma göre ise tehdit ederek süreçte mutlaka bir dahlinin olduğu bilinmektedir. İsrail'in Mısır ve Ürdün ile yaptığı barış anlaşmaları bunun en somut delilleridir.

Ancak şimdiye kadar hiçbir ABD yönetiminin, bölge ülkelerini İsrail ile iş birliği yapmaya veya normalleşmeye bu kadar zorladığı da görül-

memiştir. ABD'nin geleneksel İsrail yanlısı politikasına rağmen en azından İsrail-Filistin sorununun çözümlenmesinde veya İsrail'in diğer bölgesel meselelerinde ara bulucu olma sıfatının gereği olarak tarafsızmış gibi görünmeye çalıştığı da bilinmektedir. Bu sayede, 1995'te ABD Kongresinin kabul ettiği Kudüs'ün İsrail'in başkenti olduğuna dair yasa bile 2017 sonuna kadar hayata geçirilmemiştir.

Fakat Trump'ın başkanlık koltuğuna oturduğu 20 Ocak 2017 tarihinden itibaren ne tarafsızlık ilkesine riayet edilmesi ne de bölge ülkelerinin hassasiyetlerinin dikkate alınması gibi kaidelere uyul-

madığı görülmüştür. Süreç içerisinde atılan tek taraflı adımlar, uluslararası hukuk ve teamüllerden eser bırakmamıştır. Bu tarihten itibaren Trump ve çevresindeki birkaç Yahudi bürokrat/siyasetçiden müteşekkil dar bir kadronun, tam da İsrail'in istediği ve hayal ettiği şekilde bölgeyi yeniden dizayn etmeye çalıştığı açık bir şekilde görülmüştür. Hem de İsrail'in uzlaşmaz ve taviz vermez tutumları nedeniyle uygulanamaz hâle gelse de hâlen en makul ve bölgesel sorunların çözülmesine en fazla katkıyı yapma kapasitesine sahip olan iki devletli çözüm planı henüz tamamen ortadan kalkmamışken bu dizayn girişimi sürdürülmüştür.

Dolayısıyla İsrail ve BAE arasında başlayıp Bahreyn'in de sürece dâhil olduğu ve yakın zamanda başka bölge ülkelerinin de katılımıyla taraflarının artması beklenen İbrahim Anlaşması'na yakından bakmak ve bu anlaşmanın gerçekten bölgedeki sorunlara çözüm olup olamayacağını sorgulamak yerinde olacaktır.

Anlaşmanın Şekli ve İçeriği

Devletler arasındaki anlaşmalar, uzun ve meşakkatli süreçlerden sonra titizlik ile her kelimesine itina edilerek hazırlanır. Kapsamı ile taraflara getirdiği hak ve yükümlülükleri kesin ifadelerle belirlenir. Anlaşmazlık hâlinde uygulanacak prosedür ve çözüm yolları, tereddüde yol açmayacak şekilde metne işlenir. Nihayetinde İbrahim Anlaşması da iki devlet arasında imza edilmesi hasebiyle uluslararası bir anlaşma vasfında olup yukarıda sayılan kriterleri sağlaması beklenir.

Ancak muhtemelen her iki ülkeden çok az sayıda yönetici/siyasi elitin hâkim olduğu anlaşılan bu anlaşmada, bu gibi teferruatlara girilmediği görülmektedir. Tarafların iyi niyet göstermeleri ve sorunların çözümünde de bu iyi niyeti muhafaza etmeleri çok ideal bir durum olsa da herhangi bir anlaşmazlık durumunda sorunların hangi vasıtalarla çözümleneceğine dair somut bir içerik olmaması, metni bir uluslararası belgeden ziyade Trump'ın yöntemiyle hazırlanmış bir niyet mektubuna dönüştürmüştür.

Ayrıca metinde Trump'ın sözde Yüzyılın Anlaşması planına -Barış Vizyonu şeklinde belirtilmiştir-kuvvetli şekilde atıf yapılması da bu planı müstakil bir anlaşmadan ziyade, sözde barış planının devamı hâline getirmektedir. Barış, demokrasi, özgürlük, güvenlik, istikrar, refah, iş birliği, kalkınma ve insan hakları gibi sembol kelimelere bolca atfın yer aldığı metinde tam da meselenin merkezinde yer alan ve en az İsrail, BAE ve Bahreyn halklarının hak ettiği kadar bu insani değerleri hak eden Filistin halkının geleceğine dair hiçbir somut öneri olmaması, bu anlaşmayı baştan itibaren problemlili hâle dönüştürmektedir. Zira Ortadoğu'daki sorunların merkezinde yer alan bir meseleyi görmezden gelerek, sadece imzacı devletler arasındaki ticari ilişkileri öne çıkaran bir metnin barış anlaşması diye sunulması da bu sebepten inandırıcı olmamaktadır.

Kaldı ki 2002'de dönemin Suudi Arabistan Kralı Abdullah tarafından hazırlatılan Arap Barış Planı'nda, İsrail'in 1967 öncesi sınırlarında iki devletli bir çözümü ka-

bul etmesi hâlinde Arap ülkelerinin de İsrail'i tanıyacağı ve diplomatik ilişki tesis edeceği taahhüt edilmişti. O dönem İsrail'in kabul etmediği plan ile bugün imzalanan anlaşmanın tarafları aynı aktörlerdir. Aradaki en bariz fark ise önceki anlaşma metinlerinde bir Filistin devletinin ortaya çıkacak olması ve İsrail'in işgal ettiği toprakları terk etmesi gerektiğidir. Dolayısıyla geline nokta Filistin halkının ve devletin söz konusu olmadığı bir anlaşmanın imzalanmasında İsrail herhangi bir beis görmemiş ve anlaşmanın muhatabı olan diğer ülkelerde bu konuda ısrarcı olmamışlardır.

Anlaşmanın Terminolojik Tasnifi

Anlaşmanın metninin takdim kısmında, bu anlaşmanın taraflar arasında barışı tesis etmeye yönelik tarihî bir dönüm noktası olduğu vurgulanmaktadır. Ancak İsrail ile BAE ve Bahreyn arasında zaten bir savaş durumu söz konusu dahi olmamıştır. 1971 yılında bağımsızlıklarını elde eden iki Körfez ülkesi, İsrail'in kuruluşundan itibaren muhatap olduğu Arap-İsrail savaşlarının bir tarafı olmadıkları gibi aslında 1990'lı yıllardan itibaren gayriresmî de olsa İsrail ile bazı münasebetleri bulunmaktaydı. Bununla birlikte Arap Baharı sürecinde, 2013'te Mısır'daki darbe sürecinde, 2015'te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi daimî üyeleri ve Almanya (P5+1) ile İran arasında imzalanan nükleer anlaşma karşısında, 15 Temmuz 2016'da Türkiye'de yaşanan hain darbe teşebbüsünde ve 2017'de Katar'a yönelik başlatılan ambargo sürecinde anlaşmanın imzacılarının

aynı blokta yer aldıkları ve birlikte hareket ettikleri bilinmektedir.

Ayrıca anlaşmanın muhataplarının masaya oturtulma şekline göre yapılacak tasnifte, bu anlaşmanın rızaya bağlı irade beyanından öte ABD'nin ilgilileri sürece katılmaya zorladığı bir anlaşma olması nedeniyle barış anlaşması veya normalleşme anlaşmasından ziyade zorla kabul ettirme şeklinde bir tanımlamanın daha uygun olacağı görülmektedir. Çünkü BAE ile başlayan normalleşme sürecinin bir sonraki adayının kim olacağına yönelik nabız yoklaması ve Trump'ın Suudi Arabistan Veliiaht Prensi Muhammed bin Selman'ı zikrederek Cemal Kaşıkçı cinayetine atıfla "Arkasını ben kolladım" şeklindeki açıklamasının hemen sonrasında Bahreyn'in de aceleyle 15 Eylül'de Beyaz Saray'da icra edilen imza törenine katılması, bu zorlamanın bir sonucu mahiyetindedir.

Dolayısıyla bu anlaşmayı bir normalleşme ve hatta barış anlaşması olarak sunmak gerçekçi bulunmamaktadır. Aslına bakılırsa bu imzalar, herkesin malumu olan örtülü ilişkilerin alenileşmesinden öte bir şey değildir. Bu sayede normalleşme sürecine katılan Körfez ülkelerinin bölgenin yeniden dizayn edilmesi sürecinde, üzerlerine düşen rollerini daha açık bir şekilde oynayacağı söylenebilir. Bunun karşılığında Trump liderliğindeki ABD'nin ise bahsi geçen ülkelerin bölgesel gelişmelerdeki ve iç siyasetteki hukuksuz ve tartışılan adımlarına kayıtsız kalması beklenmekte ve bu aktörlerin iktidarlarına desteğini sunması hedeflenmektedir.

“**Tek karinesinin İsrail'i tanımak ve onun çıkarlarına hizmet olan bu planın, bölgenin geleceği için bir güçlü ve barışçıl bir alternatif sunması da mümkün görülmemektedir.**

Anlaşmanın Bölgenin Geleceğindeki Rolü

Aslına bakılırsa anlaşmanın 7. maddesi olan "Ortadoğu için stratejik ajanda" bölümü bu anlaşmayla neyin hedeflendiğini açıkça göstermektedir. Zira giriş bölümünde Trump'ın sözde barış planına yapılan atıftan sonra, bu maddede tarafların ABD'nin hayata geçirerek geliştireceği stratejik ajandaya katılmaya hazır olduklarına dair vurgu, bölgenin yeniden dizaynına yönelik planlara yönelik ip uçları vermektedir.

Zaten bölgenin yeniden dizaynına yönelik planın nüvesi sözde barış planıyla oluşturulmuştur. Ancak bu plan, anlaşmazlığın bir tarafı olan Filistinliler yok sayılarak tamamen İsrail'in istek ve arzularına göre şekillendirilmişti. Buna göre, Birleşmiş Milletler çatısı altında yürütülen iki devletli çözümün, ancak belirli koşullar sağlanması ve İsrail'in de uygun bulması hâlinde mümkün olabileceği fakat Kudüs'ün statüsü, Filistinli mültecilerin geri dönüş hakkı ve Yahudi yerleşimlerin kaldırılması gibi diğer anlaşmazlık konularının görmezden gelindiği plan, bize bölgenin geleceğinin nasıl tasavvur edildiğini göstermektedir.

Nihayetinde, sözde barış planının uygulanmasıyla İsrail'in insafına bırakılacak olan Filistinliler devletsiz ve topraksız kalacaklarından denklemin dışına çıkacaklar ve bu sayede İsrail ile diğer Arap ülkeleri arasında muhtemel ilişkilerin önünde engel kalmayacaktır. Bu plana muhalefet eden Türkiye ve İran'ın şeytanlaştırılarak kendi coğrafyalarıyla irtibatlarının kesilmesiyle Arap Baharı sonrası başlayan kaotik süreç sona erecektir. Böylelikle önce mezhebî sonra etnik olarak parçalanan bölgenin Müslüman ülkeleri arasındaki münasebetler, yeni dönemle birlikte izole edilen, fiili olarak bölünen veya bölünmekte olan bölge ülkelerinin de eklenmesiyle tamamen kesilecektir.

Sonuç olarak İbrahim Anlaşması, her ne kadar tüm semavi dinlerin atası olarak kabul edilen ve saygı duyulan peygamber Hz. İbrahim'in adı kullanılarak yapılan bir anlaşma olsa ve içeriğinde etkili ve sempatik kelimeler barındırsa da en az diğer Arap halkları kadar bölgenin yerleşikleri olan Filistinlilere gelecek teminatı sunmadığı için bir barış veya normalleşme anlaşması değildir. Tek karinesinin İsrail'i tanımak ve onun çıkarlarına hizmet olan bu planın, bölgenin geleceği için bir güçlü ve barışçıl bir alternatif sunması da mümkün görülmemektedir. Bilakis bölgenin Arap ve Müslüman ülkeleri arasındaki ayrışmayı derinleştirerek İsrail'in etno-dinsel sebeplerle şekillenen yayılmacı siyasetini güçlendirmeye yönelik bir imha planıdır. ■

NORMALLEŞMENİN İLK TESTİ: BAE VE İSRAİL'İN F-35 İKİLEMİ

“

Normalleşme sonrası BAE'nin ABD'den F-35 savaş uçaklarını alma çalışmalarını hızlandırması ve buna ilişkin niyetini Trump yönetimine resmen bildirmesi, normalleşmenin her şeyden önce realpolitik ve pragmatik gerekçeler üzerine kurulu olduğunu ortaya koymaktadır.

”

Gökhan Ereli
Uzman, ORSAM

Mısır'ın, 1979 yılında Enver Sedat yönetiminde ve Ürdün'ün Kral Hüseyin yönetiminde 1994 yılında İsrail ile normalleşme anlaşmaları imzalamalarının ardından 2020 Eylül ayında Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) de fiili lider Abu Dabi Veliaht Prensi Muhammed bin Zayid yönetiminde İsrail ile Washington'da normalleşme anlaşması imzaladı. Normalleşme anlaşması; nedenleri, zamanlaması

ve sonuçları açısından Ortadoğu'da meydana gelebilecek yapısal değişikliklerin de habercisi oldu. Uzun dönemdir İsrail ile Körfez ülkeleri arasında devam eden örtülü sosyal, siyasal ve teknolojik iş birlikleri, BAE ve Bahreyn'in hamleleri nedeniyle somut bir hâl aldı. Normalleşme sonrası gündem İsrail ile hangi ülkelerin normalleşme eğilimini devam ettirecekleri üzerinde şekillendi. Fakat normalleşme anlaşmalarının Filistin'in koryuculuğunun üstlenilmesi kısıvesi

altında aslında realpolitik ve pragmatik gerekçeler sebebiyle yapılmış olması, gerek BAE ve Bahreyn halkları nezdinde gerekse de Ortadoğu bölgesinde ciddi tepkilerin verilmesine neden olmuştur. Nitekim normalleşme sonrası

BAE'nin ABD'den F-35 savaş uçaklarını alma çalışmalarını hızlandırması ve buna ilişkin niyetini Trump yönetimine resmen bildirmesi, normalleşmenin her şeyden önce realpolitik ve pragmatik gerekçeler üzerine kurulu olduğunu ortaya koymaktadır.

Tarih Tekerrür Eder mi?

1970'li yıllardan bu yana ABD dış politikasında İsrail'in "niteliksel askerî üstünlüğünün" (qualitative military edge) korunması bir ilke olarak takip edilmiştir. Bu politika çerçevesinde İsrail'in Ortadoğu'da diğer ülkelere nazaran askerî üstünlüğü korunmalıdır ve bunu gerçekleştirmenin doğrudan yolu da İsrail'e üstün teknoloji askerî

Mısır'dan 15 yıl sonra İsrail ile ilişkilerini normalleştiren Ürdün'de, birtakım borçların hafifletilmesi ve silinmesinin yanında F-16 savaş uçaklarını teslim almıştır.

Bu çerçevede BAE'nin normalleşme konusundaki motivasyonlardan bir tanesi de ABD başta olmak üzere Batılı ülkelerden askerî teçhizat transferlerini kolaylaştırmasıdır. Bu anlamda normalleşme anlaşması sonrası birçok BAE yetkilisi, normalleşme anlaşmasının F-35 savaş uçaklarının BAE tarafından teslim alınması da içermesi gerektiğini belirtmişlerdir. Başkan Danışmanı Jared Kushner de konuyla ilgili BAE savlatırını

kapasitelerin transferidir. Bu çerçevede ABD yönetiminin İsrail ile ilişkilerini normalleştiren Arap ülkelerine birtakım "jestleri" olduğunun altı çizilmelidir. 1979 yılında Mısır, İsrail ile ilişkilerini normalleştirdikten sonra Ortadoğu'da İsrail'in ardından en yüksek oranda askerî yardım paketi teslim alan ülke olmuştur. ABD'nin Mısır'a yönelik söz konusu politikası hâlen devam etmektedir. Bunun yanında

destekler bir tutum içerisinde "normalleşme anlaşması BAE'nin F-35'leri temin etme ihtimalini artırmalıdır" yönünde bir ifade kullanmıştır. Fakat BAE Washington Büyükelçisi Yusuf el-Uteybe'nin belirttiği gibi BAE'nin konuya ilişkin tutumu, ülkenin son altı yıldır F-35 savaş uçaklarını teslim almayı planladığı ve bunun sadece İsrail ile normalleşmenin bir getirisi olarak düşünülmemesi gerektiği yönündedir. BAE Dışişleri Bakanlığı yetkililerinin konuyla ilgili İsrail gazetelerine verdiği röportajlarda, ABD ve İsrail yetkililerinin F-35'ler konusunda BAE yetkili-

lerine güvence verdikleri bildirilse de F-35 savaş uçakları üzerinde anlaşılması komplike bir mesele olarak kalmaktadır.

Niteliksel Askerî Üstünlük

İsrail'in niteliksel askerî üstünlüğün korunması politikası gereği ABD'nin yanında İsrail de BAE'nin F-35 savaş uçaklarını temin etmesi konusunda bir aktör olarak ortaya çıkmaktadır. ABD ve BAE arasında F-35 savaş uçakları konusunda görüşmeler yapıldığı ve Trump yönetiminin F-35'ler ile ilgili BAE Silahlı Kuvvetlerine bir brifing verdiği belirtilmektedir. Konuya ilişkin temasların artmasının gösterdiği gibi, ABD'nin BAE'ye F-35'leri satma niyeti Trump ve diğer ABD yetkilileri tarafından da doğrulanmıştır. Fakat ABD'nin bu konudaki tutumu ile ilgili Trump yönetimi ve ABD kurumları arasında bir ayırım yapmak gerekli olacaktır.

2016 yılından itibaren Körfez ülkelerine askerî teçhizat satımı konusunda geniş miktarda anlaşmalar imzalayan ve Suudi Arabistan ile Katar'ın yanında BAE'nin de en önemli askerî teçhizat tedarikçisi konumunda bulunan Trump yönetiminin, F-35 konusundaki BAE'ye yönelik olumlu tutumu anlaşılabilir. Fakat temel Amerikan kurumları Ulusal Güvenlik Konseyi ve Savunma Bakanlığı (Pentagon) yetkilileri, F-35'ler konusunda BAE'ye brifing verilmesini sert tepki ile karşılamışlardır. Senato ve Temsilciler Meclisinde de Yemen ve Libya'daki yıkıcı rolleri ve Kaşıkçı krizindeki pozisyonu sebebiyle BAE'ye yönelik eleştirel

tutumun F-35'ler konusunda de-
ğişeceğini düşünmek zor bir ola-
sılıktır.

“

Normalleşme anlaşmasının
F-35 savaş uçaklarının BAE'ye
teslimi de içerdiğini iddia eden
BAE yetkililerine İsrail
yetkililerinin sert açıklamalar
ile karşılık vermeleri,
normalleşmenin güvenlik
alanında BAE'nin İsrail ve
Batılı ülkelere “hijerarşik
bağımlılığını” devam edeceğini
göstermektedir.

”

İsrail, her ne kadar normalleşme-
nin bölgesel barış ve istikrarı sağ-
layacağını iddia etse de normal-
leşme anlaşması imzaladığı
BAE'nin hâlihazırda İsrail'in sahip
olduğu F-35 savaş uçaklarını temin
etmesine son derece karşı bir po-
zisyonda bulunmaktadır. Fakat
yine de F-35'ler konusunda
ABD'nin bölünmüş tutumunun
yanında İsrail'in tutumu da çelişki
içermektedir. Nitekim Başbakan
Netanyahu ile Savunma Bakanı
Gantz arasında F-35 meselesi bir
anlaşmazlık oluşturmuştur. Nor-
malleşme anlaşmasının F-35 savaş
uçaklarının BAE'ye teslimi de iç-
erdiğini iddia eden BAE yetkililerine
İsrail yetkililerinin sert açıklamalar

ile karşılık vermeleri, normalleş-
menin güvenlik alanında BAE'nin
İsrail ve Batılı ülkelere “hijerarşik
bağımlılığını” devam edeceğini
göstermektedir. İsrail normalleşme
anlaşması ile birlikte İran-karşıtı
eksenin merkezine BAE'yi de kat-
maktadır ve bunun yanında nite-
likel askerî üstünlüğünün korun-
masından vazgeçmemektedir. Ki-
milerine göre Netanyahu'nun
BAE'yi normalleşme anlaşmasına
çekebilmek için daha önceden F-
35'lerin satımına onay verdiği bil-
dirilmektedir. İsrail'in aynı tutumu
Batı Şeria'nın ilhakının durdurul-
ması konusunda da verdiği hesaba
katılırsa F-35'lerin tesliminin de
normalleşme anlaşması için araç-

sallaştırılmış olabileceği beklenebilecektir.

Alternatif Senaryolar: Bekleyiş ve Teslimiyet

F-35 savaş uçakları projesinin Pentagon'un en pahalı ve en geniş projesi olduğu ifade edilmektedir. F-35'ler bir anlamda ABD teknolojisinin marka projesini oluşturmaktadır. BAE, tarihteki Mısır ve Ürdün örneklerini de hafızasında tutarak, İsrail ile normalleşmenin en üstün askerî teknolojiyi ülkeye getirmesini beklemektedir. Fakat F-35 savaş uçaklarının BAE'ye satılmasına onay verilmesi ABD'de sadece Trump yönetimini değil, Kongre'yi, Dışişleri ve Savunma

Bakanlıklarını da ilgilendirmektedir. Nitekim 29 Ekim günü Trump yönetimi toplamda 10.4 milyar dolarlık bir teçhizat tedariki anlaşması kapsamında BAE'ye 50 adet F-35 A savaş uçağının da satılması ihtimalini Kongre'ye gayriresmî olarak bildirmiştir. Anlaşmaların uygun bulunmasının ardından savaş uçaklarının teslimatının 4 ile 6 yıl arasında sürmesinin beklenmesi sebebiyle BAE'nin F-35 serüveninde ilk senaryo bekleyiş senaryosudur. BAE, Washington politika çevrelerindeki lobicilik kanallarını devreye sokarak F-35 anlaşmasının onaylanmasını, hızlandırılmasını sağlamanın yanında F-35 konusunun ABD dış politikası açısından öncelik olduğu algısını oluşturmaya çalışabilir. Fakat BAE'nin özellikle Trump döneminde Ortadoğu'daki sicili, Senato ve Temsilciler Meclisinin olası bir anlaşmaya zımni onay dahi vermesini zorlaştırabilecektir. Fakat Katar'ın da BAE'nin ardından F-35 savaş uçakları için başvuruda bulunması, BAE'nin bekleyişini uzatabilecektir.

Konuyla ilgili ikinci senaryo ise BAE'nin gerek İsrail ve Batılı ülkelere "hijerarşik bağımlılığı" çerçevesinde teslimiyetidir. Burada, İsrail Başbakanı Netanyahu'nun birçok kez ifade ettiği gibi F-35 savaş uçaklarının BAE'ye temininin reddinin, Washington çevrelerindeki İsrail lobisi tarafından gündeme getirilmesi kuvvetle muhtemeldir. İsrail'in konu ile ilgili tutumu, ABD kurumlarının bölünmüş tutumu ile birlikte düşünüldüğünde İsrail politika çevrelerinin Washington karar alıcılarını etkilemesi uzak bir ihtimal değildir. Dolayısıyla ikinci senaryoda BAE,

normalleşme ile Ortadoğu ülkelerinin tepkisini almış; Filistin ile tarihî bağlarını koparmış ve "İran'ın en yakınındaki İran karşıtı" ülkelere birisi durumunda askerî olarak güvensiz bir konjoktüre doğru adım atmış olabilecektir.

“

Her iki senaryonun da ortak noktası, normalleşme sonucunda yakın dönemde BAE'nin askerî anlamda normalleşmeden daha güvensiz bir pozisyonda olmasına sebep olacaklarıdır. F-35 savaş uçakları meselesi bölgede bir silahlanma yarışını da tetikleyebileceğinden bölgesel güvenliği olumsuz yönde etkileyebilecektir.

”

Bekleyiş ve teslimiyet senaryolarının her ikisi de BAE dış politikasındaki ivedi ve stratejik öngöründen yoksun hamlelerin sonucu olarak uzun dönemli olguları beraberinde getirebilecektir. Her iki senaryonun da ortak noktası, normalleşme sonucunda yakın dönemde BAE'nin askerî anlamda normalleşmeden daha güvensiz bir pozisyonda olmasına sebep olacaklarıdır. F-35 savaş uçakları meselesi bölgede bir silahlanma yarışını da tetikleyebileceğinden bölgesel güvenliği olumsuz yönde etkileyebilecektir. Dolayısıyla BAE'nin kendi eylemlerinin sonuçları nedeniyle bölgede oluşturduğu güvenlik ikilemleri nedeniyle İsrail ve Batılı ülkelerin dış politikaları ile hizalanmaya ve bu çerçevedeki politikalara eklemlemeye devam etmesi büyük olasılıktır. ■

İSRAİL İLE “NORMALLEŞMENİN” FARKLI BÖLGESEL EKSENLER ÜZERİNE ETKİSİ

“

ABD'nin İsrail ile Arap ülkeleri arasındaki diplomatik ilişkileri tesis etme, askerî ve ekonomik ilişkileri geliştirme projesine Kuveyt ve Katar'ın tam anlamıyla dâhil olmaması Washington'ın mezkûr aktörlere baskı uygulamasına neden olmaktadır.

”

Mehmet Rakipoğlu

Kurum Dışı Araştırmacı, ORSAM

ABD’de başkanlık seçimlerinde başkan adaylarının kullanacağı en büyük kozlardan birisi Yahudi lobisinin desteğidir. Bu desteğin alınması için cumhuriyetçi veya demokrat adaylar başkanlık dönemlerinde veya seçim kampanyalarında birtakım faaliyetler yürütmektedir. ABD’nin 45.Başkanı Donald Trump gerek seçim kampanyası döneminde gerekse göreve geldiği 2017 yılından itibaren Yahudi lobisinin desteğini kazanmak için birçok adım atmıştır. Bu anlamda Trump, İsrail’i ABD’nin Ortadoğu vizyonunda merkeze koyarak Tel Aviv ile diplomatik ilişkiler tesis etmeyen aktörlere yönelik bir siyaset geliştirmiştir. Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi aktörler İsrail ile normalleşme noktasında gönüllü olarak öne çıkarken Kuveyt, İsrail ile normalleşmeye karşı sert bir tepki koymuştur. Katar ise daha temkinli bir politika takip etmiştir. Bu anlamda ABD’nin İsrail ile Arap ülkeleri arasındaki diplomatik ilişkileri tesis etme, askerî ve ekonomik ilişkileri geliştirme projesine Kuveyt ve Katar’ın tam anlamıyla dâhil olmaması Washington’ın mezkûr aktörlere baskı uygulamasına neden olmaktadır. Söz konusu baskıcı politikalar, Suudi Arabistan-BAE ekseninin daha fazla radikal politikalar izlemesini kolaylaştırmaktadır. Benzer şekilde İsrail ile normalleşme İran Bloku’nun güçlenmesine ve Tahran’daki şahin kanadın daha fazla müdahaleci ve radikal siyaset izlemesine ve BAE-Suudi Arabistan Bloku’nun da sertleşmesine neden olabilir. Dolayısıyla İsrail ile Körfez’in normal-

leşmesi iki eksenin radikalleşmesine ve bölgesel kutuplaşmanın derinleşmesine olanak sağlamaktadır.

Normalleşmenin Rasyonalitesi

1979’de Mısır, 1994’te Ürdün’ün ardından 2020’de BAE ve Bahreyn İsrail ile diplomatik ilişkileri tesis etmiştir. Söz konusu normalleşmeler bölge halklarına rağmen ABD’nin teşvikleriyle hayata geçirilmiştir. Bu anlamda BAE ve Bahreyn’in İsrail ile normalleşmesinin rasyonalitesi diğer bir deyişle neden İsrail ile normalleşme yoluna gittiği önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunun cevabı normalleşmenin sonucuna doğrudan etki etmektedir. İlk olarak ABD’nin Ortadoğu bağlamındaki güvenlik taahhütlerinin zayıflaması, Körfez başta olmak üzere birçok ABD müttefikinin aktör çeşitlendirmesine neden olmuştur. ABD 2008’den beri kademeli şekilde büyük strateji değişikliğine gitmiş ve söz konusu durum Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) üyelerinin bazıları tarafından tehdit olarak algılanan aktörlerin nüfusunun artmasına ve Körfez’in güvenlik tehdit algısının yoğunlaşmasına neden olmuştur. Benzer tehdit algıları İsrail için de geçerlidir. Bu anlamda Müslüman Kardeşler, İran ve Türkiye gibi aktörleri ortak tehdit olarak gören İsrail ve normalleşme yanlısı aktörler ilişkileri diplomatik zemine taşımak istemiştir. İkinci olarak, Körfez’in İsrail ile neden normalleşmek istediği mezkûr aktörler arası istenen teknolojik, istihbari ve tarımsal iş birliğinde yatmaktadır. Bu anlamda Körfez, İsrail’in teknolojik avan-

tajlarından fayda sağlamak istemektedir. Üçüncü olarak İsrail ile normalleşmek isteyen aktörlerin Yahudi lobileri üzerinden Amerikan siyasetini şekillendirmeye çalıştığı söylenebilir. Bu anlamda İsrail'in Körfez ile normalleşmesi bölgesel ölçekte iki ana eksenin radikalleşmesini ve daha yıkıcı/müdahaleci siyaset izlemelerini kolaylaştırabilir. Bu iki eksen İran ve Suud-BAE eksenleridir.

Umman, Kuveyt ve Katar ile iniş çıkışlar olmakla beraber görelî iyi ilişkiler sürdüren İran, İsrail ile normalleşme sürecinin bu süreci destekleyen aktörler üzerindeki etkisinden olumsuz etkilenmektedir. Umman gibi İran ile iyi ilişkiler sürdüren aktörlerin İsrail ile normalleşmeye karşı durmaması Tahran'ı tedirgin etmektedir.

İran Ekseni

İsrail ile normalleşme, İran'ın Körfez siyasetindeki pozisyonunu doğrudan etkilemektedir. Bu anlamda Umman, Kuveyt ve Katar ile iniş çıkışlar olmakla beraber görelî iyi ilişkiler sürdüren İran, İsrail ile normalleşme sürecinin bu süreci destekleyen aktörler üzerindeki etkisinden olumsuz etkilenmektedir. Umman gibi İran ile iyi ilişkiler sürdüren aktörlerin İsrail ile normalleşmeye karşı durmaması Tahran'ı tedirgin etmektedir. Bu çerçevede Maskat yönetiminin İsrail ile normalleşmeye meyilli olması, Umman'ı Körfez siyasetine

müdahil olma noktasında bir araç olarak gören İran'ın Körfez'de sınırlanmasına neden olabilir. Diğer bir deyişle Tahran yönetimi, Körfez'de İran'a en yakın aktör olarak nitelendirilebilecek olan Umman'ın İran karşısında İsrail cephesine dâhil olma potansiyelini göz önünde bulundurmaktadır. Söz konusu durum İran'daki şahin kanadın gerek Umman iç siyasetine gerekse Körfez siyasetine dair daha fazla müdahaleci ve radikal politikalar izlemesine neden olabilir. İkinci olarak yine İran ile görelî iyi ilişkiler sürdüren Katar ve Kuveyt'in, ABD'nin İsrail ile normalleşme yönündeki dayatmalarına farklı refleksler vermesi bu aktörlerin Washington tarafından baskıya uğramasıyla sonuçlanmaktadır. Söz konusu baskılar, Kuveyt ve Katar'ın İran ile daha fazla yakınlaşmasına sebep olabilir. Bu durum da İran ekseninin kuvvetlenmesine ve müdahaleci-radikal çizginin daha fazla ön plana çıkmasına neden olabilir. Üçüncü olarak, ABD'nin Ortadoğu siyasetini yönlendirme noktasındaki sorumluluğu üstlenmeme siyaseti, İsrail'in Körfez güvenlik mimarisi içerisine girmesini sağlayabilir. İsrail'in Körfez güvenliğindeki yeni pozisyonu İran'ın daha saldırgan bir siyaset izlemesine yol açabilir. Söz konusu durum bölgedeki gerilimi artırıp bölgesel kutuplaşmayı derinleştirebilir ve çatışma potansiyelini artırabilir. Dolayısıyla Körfez'in İsrail ile normalleşme süreci İran ekseninin daha fazla radikal ve müdahaleci politikalar izlemesiyle sonuçlanabilir. Bununla birlikte normalleşme süreci Suud-BAE ekseninin de radikalleşmesine ve daha fazla müdahaleci politikalar izle-

mesine sebebiyet verebilir. Bu anlamda ABD'nin el-Cezire hakkında aldığı karar öncül örnek olarak değerlendirilebilir.

Suud-BAE Ekseni

ABD'nin bölge vizyonunda önemli bir yer edinen İsrail ile normalleşmeyi bölgedeki aktörlere empoze ederek Tel Aviv'i bölgeye entegre etme çabası ABD'nin Körfez politikalarını da etkilemektedir. Bu anlamda Washington'ın bölgesel vizyonuna aykırı politikalar izleyen aktörler baskıya maruz kalmaktadır. Örneğin Katar'ın, Suudi Arabistan-BAE ekseninden bağımsız politikalar izlemesi Trump tarafından olumsuz karşılanmış; bu minvalde ABD Başkanı Donald Trump 5 Haziran 2017'de başlatılan Körfez krizini ilk aşamada desteklemiştir. Krizi desteklediğine dair sosyal medya hesabından yaptığı açıklamada, Katar'ı radikal ideolojiyi desteklemekle suçlamış ve ambargocu ülkelerin politikalarını desteklemişti. Benzer şekilde Katar'ın İsrail ile normalleşmeye yönelik Beyaz Saray'ı tatmin etmeyen tavrının Doha üzerindeki baskıları daha fazla yoğunlaştırdığı söylenebilir. Nitekim Katar'ın İsrail ile normalleşme bağlamında BAE-Bahreyn gibi bir siyaset izlememesi Trump'ı rahatsız etmiştir. Bu anlamda ABD Adalet Bakanlığı, Katar destekli el-Cezire isimli yayın kuruluşunu ve dijital platformu AJ+ kuruluşunu yabancı misyon olarak tanımıştır. Söz konusu tanıma kararının zamanlanması manidardır. Nitekim Katar bir süredir Afganistan'daki ara buluculuk girişimleri bağlamında Taliban ile ABD arasındaki müzakerelere ev sahipliği yapmaktadır. Dolayısıyla ABD nez-

dinde Katar'ın stratejik öneminin sürdüğü söylenebilir. Öte yandan söz konusu tanıma kararının ABD-Katar arasında Washington'da yapılan üst düzey heyetle görüşüldükten sonra yapılması Doha'da şaşkınlık oluşturmuştur. Nitekim görüşmelerden sonra iki ülke arasındaki ilişkilerin derinleştirilmesine dair ortak mesajlar verilmiş ve ABD'li yetkililer 2021 yılını "Katar Kültürünü Tanıtma Yılı" olarak tanıyacaklarını ifade etmiştir. Benzer şekilde Trump yönetiminin bu kararının, Katar Büyükelçisi dâhil Katarlı hiçbir üst düzey yetkiliye bildirilmemesi ABD'nin Katar'ı "uyarması" şeklinde görülebilir. Katar'ın İsrail ile normalleşmeye yönelik tepkisini el-Cezire'deki normalleşme karşıtı yazılara yer vererek ortaya koymasına karşılık Washington yönetiminin böyle bir karar aldığı söylenebilir. Bununla birlikte ABD'nin bu hamlesi iki sonuç doğurabilir veya iki nokta üzerinden okunabilir. Birincisi ABD'nin İsrail ile normalleşme noktasında Trump'ın vizyonuna uygun davranmayan aktörlere yönelik siyasi tavrının ne kadar net ve sert olduğudur. İkincisi ise BAE'nin ABD siyasetini ne denli etkilediğidir. Bu anlamda BAE'nin Katar'a yönelik baskı politikasının ana gerekçelerinden biri Doha'nın Suud-BAE ekseninden bağımsız siyaset izlemesi ve el-Cezire'nin yayınlarının politik duruşudur. Özellikle el-Cezire'nin Suudi Arabistan-BAE kontrolünde bir medya kuruluşu olarak yayın yapmasını isteyen BAE, ABD'de yürüttüğü lobicilik faaliyetleri ve Jared Kushner bağı üzerinden Trump'ı etkileyerek Washington'ın Katar politikasını etkilediği söy-

lenebilir. Bir başka ifadeyle ABD Adalet Bakanlığı el-Cezire'yi yabancı bir misyon olarak tanımlayarak Katar'ın imajını zedelemiş ve Suudi Arabistan-BAE ekseninin önünü açmıştır. Söz konusu durum Suud-BAE ekseninin manevra alanlarının genişlemesine katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda bu eksenin daha fazla radikal ve müdahaleci politikalar izlemesini kolaylaştıracak bu karar bölgesel kutuplaşmanın derinleşme potansiyeli taşımaktadır. Dolayısıyla Yemen, Libya, Doğu Akdeniz ve Irak gibi birçok noktadaki faaliyetleriyle bölgeyi istikrarsızlaştıran Suudi Arabistan-BAE eksenine hizmet eden bu karar, bu eksenin radikal, yıkıcı ve müdahaleci siyasetine hizmet etmektedir.

“

İsrail ile daha fazla askerî anlamda entegre olacak aktörlerin radikalleşmesi hâlihazırda şahin politikalar izleyen BAE gibi aktörlerin bölgesel gelişmelerde daha agresif politikalar izlemesine yol açabilir.

”

Sonuç olarak İsrail ile normalleşme hâlihazırda istikrarsızlığın kronikleştiği Ortadoğu bölgesindeki ça-

tışmaların artmasına ve kutuplaşmanın derinleşmesine neden olabilir. Diğer bir deyişle İsrail ile normalleşme bölgeye istikrar, barış getirmekten ziyade bölgedeki istikrarsızlığın ve kutuplaşmaların ana müsebbipleri olan İran ile Suudi Arabistan-BAE şeklindeki iki farklı eksenin daha fazla radikalleşmesine neden olabilir. Özellikle BAE-Bahreyn gibi İsrail ile normalleşme yolunu tercih eden aktörlerin normalleşme gerekçelerinin büyük oranda güvenlik üzerine inşa edilmesi, bölgedeki güvenlik mimarisini etkileme potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla İsrail ile daha fazla askerî anlamda entegre olacak aktörlerin radikalleşmesi hâlihazırda şahin politikalar izleyen BAE gibi aktörlerin bölgesel gelişmelerde daha agresif politikalar izlemesine yol açabilir. Benzer şekilde İran gibi yayılcı politikalar izleyen aktörlerin de İsrail ile güvenlik ortaklığını genişleten aktörlere bir tepki olarak radikal-müdahaleci politikalarını yoğunlaştırması beklenebilir. Söz konusu durum bölgedeki çatışma alanlarının genişlemesine ve süregiden iç savaşların derinleşmesine dolayısıyla bölgesel kutuplaşmanın ve istikrarsızlığın sürmesine neden olabilir. ■

ES-SABAH SONRASINDA KUVEYT VE NORMALLEŞME SÜRECİ

“

Şeyh Sabah vefat ettikten sonraki gün Ulusal Mecliste yemin edip Kuveyt'in yeni emiri olan Şeyh Nevaf el-Ahmed el-Cabir'in kendi döneminde, özellikle de dış politikada ne ölçüde selefi Şeyh Sabah'ın ustaca uyguladığı diplomasiyi devam ettirebileceği sorusu önem arz etmektedir.

”

Nurbanu Akcan

Araştırma Asistanı, ORSAM

Ahmet Doğan

Bursiyer, ORSAM

Kuveyt Emiri Şeyh Sabah el-Ahmed el-Cabir es-Sabah'ın 29 Eylül'de hayatını kaybetmesi, sadece ülkesi Kuveyt'te değil uluslararası arenada da büyük bir üzüntüyle karşılanmıştır. Bunun nedeni merhum Emir'in böl-

gesel krizlerin çözümünde ustalıklı uyguladığı ara buluculuk rolünden kaynaklanmaktadır. Umman Sultanı Kâbus bin Said sonrasında Kuveyt Emiri Şeyh Sabah'ın vefatıyla Körfez bölgesi eski nesil devlet adamlarının son temsilcisini de kaybetmiştir. Ülkesi Kuveyt'e 40 yıl dışişleri bakanı, 3 yıl başbakan ve 14 yıl emir olarak hizmet eden

Şeyh Sabah'ın ölümü Kuveyt'in zor zamanlardan geçtiği bir dönemde gerçekleşmiştir. Koronavirüs salgını ve petrol krizi dolayısıyla ekonomik açıdan tarihinin en kötü günlerini yaşayan Kuveyt, yaklaşan Ulusal Meclis Seçimleri nedeniyle de iç siyasette hareketli günler geçirmektedir. Durum böyle iken Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) başlatmış olduğu ve son dönemde ciddi biçimde hız kazanan İsrail'le ilişkilerin normalleştirilmesi sürecine Bahreyn'in de katılması neticesinde Kuveyt, dış siyasette de birtakım sorunlar ile yüzleşmek

zorunda kalmıştır. Nitekim, Şeyh Sabah vefat ettikten sonraki gün Ulusal Mecliste yemin edip Kuveyt'in yeni emiri olan Şeyh Nevaf el-Ahmed el-Cabir'in kendi döneminde, özellikle de dış politikada ne ölçüde selefi Şeyh Sabah'ın us-taca uygulamış olduğu diplomasiyi devam ettirebileceği sorusu önem arz etmektedir. Dahası Şeyh Nevaf'ın Suudi Arabistan'a yakınlığıyla bilinen Şeyh Meşal el-Ahmed el-Cabir es-Sabah'ı veliyaht prens olarak aday göstermesi ve Ulusal Meclisin de bunu onaylaması ile birlikte Kuveyt'in "tarafsızlık" üze-

rine inşa ettiği dış politikasının Suudi Arabistan ve BAE çizgisine yaklaşıp yaklaşmayacağı ve bu anlamda İsrail ile ilişkilerin normalleştirilmesi hususunda nasıl bir çizgi takip edeceği bölge açısından da önem taşımaktadır.

Kuveyt'in Genel Filistin Yaklaşımı

Kuveyt, Körfez bölgesinde Filistin davasının en güçlü savunucularından biri olarak ön plana çıkmaktadır. Yine de 1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi söz

konusu iki ülke arasındaki ilişkileri önemli ölçüde etkilemiştir. Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) Lideri Yasser Arafat'ın ve Kuveyt'te yaşayan Filistinlilerin bir kısmının işgali desteklemesi ilişkilerin bozulmasına yol açmıştır. İşgal sonrasında bahsi geçen Filistinlilerin Kuveyt'ten sınır dışı edilmesinin yanı sıra Kuveyt'teki Filistin Büyükelçiliği de kapatılmıştır. 2004 yılında Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas'ın, Kuveyt'in işgali sırasında yaşananlar için özür dilemesi üzerine gerilen ilişkilerde bir yumuşama dönemi başlamıştır. Her şeye rağmen kapatılan Büyükelçiliğin yeniden açılması ancak 2012 yılında gerçekleşebilmiştir.

“
Ürdün'ün başkenti Amman'da acil olarak toplanan Arap Parlamentoları Birliği toplantısında bir konuşma yapan Kuveyt Ulusal Meclis Başkanı el-Ganim, anlaşmanın ölü doğduğunu ve dolayısıyla tarihin çöplüğüne atılması gerektiğini ifade etmiş ve hatta anlaşmanın bir kopyasını konuşması sonrasında çöpe fırlatarak protestoda bulunmuştur.

Arap-İsrail normalleşmesi bağlamında 2019 yılının Şubat ayında Polonya'nın başkentinde düzenlenen Varşova Konferansı önemli bir basamak oluşturmaktadır. Ana konusu İran'ın etkisini kırmak olan bu konferansta İran'a karşı Arap-İsrail iş birliğinin temelleri atılmıştır. Konferansa Kuveyt'i temsilen Ulusal Meclis Başkanı Marzuk el-Ganim katılmış ve kon-

feranstan üç gün sonra yaptığı açıklamada ülkesinin İsrail ile normalleşmeye karşı ilkeli ve sağlam duruşunu tekrar ifade etmiştir. Kuveyt'in Filistin meselesine desteğinin bir başka örneği ise Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna (BMGK) geçici üye olduğu dönemde yaşanmıştır. 2018-2019 döneminde BMGK geçici üyesi olan Kuveyt, o dönem Gazze-İsrail sınırı boyunca görev yapacak ve Filistinlileri koruyacak bir uluslararası koruma gücü oluşturulması fikrine en yüksek perdeden destek göstermiştir.

Kuveyt, ABD Başkanı Donald Trump ve İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'nun ortak basın toplantısı ile 20 Ocak 2020 tarihinde açıkladığı “Yüzyılın Anlaşması'na” da sert tepki göstermiştir. Anlaşma sonrasında Ürdün'ün başkenti Amman'da acil olarak toplanan Arap Parlamentoları Birliği toplantısında bir konuşma yapan Kuveyt Ulusal Meclis Başkanı

el-Ganim, anlaşmanın ölü doğduğunu ve dolayısıyla tarihin çöplüğüne atılması gerektiğini ifade etmiş ve hatta anlaşmanın bir kopyasını konuşması sonrasında çöpe fırlatarak protestoda bulunmuştur. Kuveyt Dışişleri Bakan Yardımcısı Halid el-Carullah da Kuveyt'in hem resmî hem de kamuoyu düzeyinde Filistin liderliği ve halkının yanında olduğunun altını defaatle çizmiştir. Öte yandan ABD Başkanı Trump'ın 13 Ağustos tarihinde BAE ve İsrail'in ilişkileri normalleştirmek üzere anlaşmalarını açıklaması üzerine Kuveyt'te sayısı otuzu aşan sivil toplum kuruluşu (STK) bir araya gelerek anlaşmayı kınayan ortak bir açıklamada bulunmuşlardır. Ulusal Mecliste ise 37 parlamento üyesi bir araya gelerek anlaşmanın kınanması için hükümete çağrıda bulunan bir bildiri imzalamıştır. Bunun üzerine Kuveyt Bakanlar Kurulu tarafından bir açıklama yayınlanmış ve Filistin halkının yanında bulunduğu ifade edilmiştir.

Nevaf Dönemine İlişkin Olası Senaryolar

Kuveyt'in modern dış politikasının mimarı olarak bilinen ve görev süresince barışçıl bir politika anlayışı benimsemiş Şeyh Sabah döneminde Filistin meselesi, Kuveyt'in adeta kırmızı çizgisi olarak görülmüştür. Dolayısıyla belki de Kuveyt açısından en dikkat çeken husus, yeni Emir Şeyh Nevaf ve yeni Veliht Prens Şeyh Meşal'in Şeyh Sabah sonraki dönemde Filistin meselesine ne şekilde yaklaşacağı ve buradan hareketle normalleşme sürecine ilişkin nasıl bir duruş sergileyecekleri ile ilgilidir.

“Yüzyılın Anlaşması” planı ile başlatılmaya çalışılan İsrail ile ilişkilerin normalleşmesi sürecinin baş mimarlarından ABD ve BAE'nin yanı sıra Suudi Arabistan'ın da normalleşme yönünde Kuveyt üzerinde baskı oluşturmaya çalıştığını söylemek mümkündür.

Şeyh Sabah'ın ölümünün ardından taziye ve Şeyh Nevaf'ın Emirliğini tebrik adı altında BAE ve Suudi Arabistan, Kuveyt'e önemli ziyaretlerde bulunmuştur. BAE Başkan Yardımcısı ve Başbakanı ve Dubai Emiri Şeyh Muhammed bin Raşid el-Maktum Kuveyt'e bir ziyaret gerçekleştirdiği esnada el-Maktum'a Başbakan Yardımcısı Şeyh Mansur bin Zayid el-Nahyan, Dubai Sivil Havacılık Otoritesi Başkanı ve Emirates Havayolları ve Grubu Yönetim Kurulu ve İcra Kurulu Başkanı Şeyh Ahmed bin Said el-

Maktum, Kabine İşleri Bakanı Muhammed Abdullah el-Gergavi, Dış İşlerinden Sorumlu Devlet Bakanı Enver Gargaş ve Sanayi ve İleri Teknoloji Bakanı Sultan Ahmed el-Cabir'den oluşan bir heyet eşlik etmiştir. Benzer şekilde Suudi Arabistan'dan da Kraliyet Danışmanı ve Devlet Bakanı Prens Mansur bin Mutayib bin Abdülaziz başkanlığında bir heyet Kuveyt'e bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda, Kuveyt'in yeni dönemini kendi lehine çevirmeye çalışan BAE ve Suudi Arabistan'ın Şeyh Nevaf ile ilişkilerini fazlasıyla geliştirmeye çalışacakları aşikârdır. Öte yandan sözde “Yüzyılın Anlaşması” planı ile başlatılmaya çalışılan İsrail ile ilişkilerin normalleşmesi sürecinin baş mimarlarından ABD ve BAE'nin yanı sıra Suudi Arabistan'ın da normalleşme yönünde Kuveyt üzerinde baskı oluşturmaya çalıştığını söylemek mümkündür.

30 Eylül günü mecliste yemin ederek Kuveyt'in yeni Emiri olan Şeyh Nevaf, ülkesinin Filistinlilere işgal altındaki topraklarını kurtarmak amacı ile verdiği desteği sürdüreceğini dile getirmiştir. Hamas Lideri İsmail Haniye ile taziye dolayısıyla gerçekleştirdiği telefon görüşmesinde yeni Emir, başta Filistin davası olmak üzere İslam ümmeti için önemli olan her meselenin Kuveyt için önem arz ettiğini ve eski Emir Sabah'ın mirasına ve bu bağlamda her şeyden öte Filistin meselesine bağlı kalacağını vurgulamıştır. Dolayısıyla Şeyh Nevaf'ın bu açıklamalarından yola çıkarak yeni dönemde mevcut emirin normalleşme sürecine ılımlı bakmayacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

Eski Emir Sabah'ın oğlu Şeyh Nasır'ın veliaht prens olması noktasında ciddi bir potansiyel barındırmasına rağmen Emir Nevaf tarafından aday gösterilen Şeyh Meşal, Ulusal Meclis tarafından göreve seçilmiş ve 8 Ekim günü Kuveyt'in yeni Veliht Prensi olarak yemin etmiştir. Şeyf Meşal de meclis onayından sonra Emir gibi Filistin meselesine olan bağlılığına yönelik açıklamalarda bulunmuşsa da yeni Veliht Prens'in normalleşme sürecinde nasıl bir tutum sergileyeceği noktasında özellikle Suudi Arabistan ve BAE ile ilişkileri göz önünde bulundurulmalıdır.

Şeyh Nasır'a oranla kıyaslandığında ismi zikredilmeyen Şeyh Meşal'in veliaht prens olma ihtimali gündemde hiç yer bulmamıştır. Ancak bu süreçte Suudi Arabistan Veliht Prensi Muhammed bin Selman ise Şeyh Meşal'in adaylığı henüz açıklanmadan Şeyh Sabah'ın vefatı için taziye dileklerini Şey Meşal'e ileterek akıllarda soru işareti bırakmıştır. On yıllar içerisinde Kuveyt siyasetinden uzak durmuş olduğu ifade edilen Şeyh Meşal'in Suudi Arabistan tarafından bu denli dikkate alınması, yeni dönemde Kuveyt'in ne ölçüde Suudi Arabistan-BAE eksenine kayacağını sinyalleri olarak değerlendirilebilir. Sonuç itibarıyla, tüm yoğun baskılar altında yeni yönetimin bu süreci nasıl yönetebileceği takip edilmesi gereken bir unsur olacaktır. Şeyh Sabah'ın diplomasideki esnekliğini yeni Emir ve Veliht Prens'in ne ölçüde uygulayabileceği, Kuveyt'in normalleşmeye yönelik tutumunda belirleyici olacağı savunulabilir. ■

NORMALLEŞMENİN EKONOMİK ÇIKARIMLARI

“

Normalleşme sürecinin uluslararası kamuoyuna bildirilmesinin hemen ardından taraflar arasındaki ticaret, turizm, güvenlik, ulaşım, iletişim, teknoloji, enerji, finans, sağlık ve iklim değişikliği konularında potansiyelin ortaya konması ve geliştirilmesine yönelik çalışmalar başlatılmıştır.

”

Oğuzhan Demirdöğen

Araştırma Asistanı, ORSAM

İsrail, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Bahreyn arasında ülkelerin ortak müttefiki Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) aracılığıyla İran kaynaklı tehditler başta olmak üzere müşterek ulusal güvenlik endişeleri ve karşılıklı ekonomik çıkarlar doğrultusunda İbrahim Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma kapsamında söz konusu ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin de somutlaştırılması ve geliştirilmesi hedeflenmiştir. Normalleşme sürecinin uluslararası kamuoyuna bildirilmesinin hemen ardından taraflar arasındaki ticaret, turizm, güvenlik, ulaşım, iletişim, teknoloji, enerji, finans, sağlık ve iklim de-

ğişikliği konularında potansiyelin ortaya konması ve geliştirilmesine yönelik çalışmalar başlatılmıştır.

İsrail, BAE ve Bahreyn'in Ekonomik Görünümü

Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) 2019 yılı verilerine göre BAE, cari fiyatlarla 421 milyar dolarlık Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYH) ile Suudi Arabistan'dan sonra bölgenin en büyük ikinci ekonomisi konumundadır. BAE ekonomisi, 394 milyar dolarlık İsrail ekonomisinden yaklaşık %7; 38,5 milyar dolarlık Bahreyn ekonomisinden ise 10 kat daha büyüktür. IMF'nin yayımladığı ekim ayı "Dünya Eko-

Tablo 1: Ülkelerin Temel Göstergelerinde 2020 Yılı Tahminleri

	Nüfus (milyon)	Reel GSYH (milyar \$)	Ekonomik Büyüme Beklentisi	Kişi Başına Düşen Millî Gelir (bin \$)
İsrail	9,23	383,43	-5,9%	41,56
Bahreyn	1,51	34,62	-4,9%	22,88
BAE	11,8	353,9	-6,6%	31,95

Kaynak: IMF

Tablo 2: Ülkelerin 2018 Yılı İthalat-İhracat Verileri ve Cari Dengeleri

Yıl	Ülke	Cari işlem	Değeri (\$)	Cari denge(\$)
2018	Bahreyn	İthalat	20.597.535.923	-6.249.798.429
		İhracat	14.347.737.494	
	İsrail	İthalat	76.584.110.000	-14.677.698.000
		İhracat	61.906.412.000	
	BAE	İthalat	244.645.890.108	143.264.150.454
		İhracat	387.910.040.562	

Kaynak: UN Comtrade

Tablo 3: Bahreyn ve BAE'nin İran ile Dış Ticareti

Yıl	BAHREYN			BAE	
	Cari işlem	Değeri (\$)	Cari denge (\$)	Değeri (\$)	Cari denge (\$)
2018	İthalat	15.260.776	-14.437.353	5.035.462.619	5.198.834.948
	İhracat	823.423		10.234.297.567	
2017	İthalat	12.491.241	-11.500.826	1.847.086.810	12.329.416.991
	İhracat	990.415		14.176.503.801	
2016	İthalat	18.686.842	-16.775.112	968.592.571	7.841.900.098
	İhracat	1.911.730		8.810.492.669	
2015	İthalat	19.344.583	-12.215.571	764.977.806	10.049.303.192
	İhracat	7.129.012		10.814.280.998	
2014	İthalat	18.312.845	-12.488.245	1.228.736.832	10.252.888.900
	İhracat	5.824.600		11.481.625.732	

Kaynak: UN Comtrade

nomik Görünümü” raporuna göre, küresel salgın nedeniyle bu yıl İsrail ekonomisinin %5,9, BAE'nin %6,6 ve Bahreyn'in %4,9 küçülmesi beklenmektedir. Normalleşme sonrası yapılan işbirlikleri ile ekonomilerdeki salgının etkileri de hafifletilmeye çalışılmaktadır.

Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret İstatistikleri Veri Tabanı verilerine göre, İsrail'in 2018 yılı ihracatı 61,9 milyar dolar, BAE'nin ihracatı 387 milyar dolar ve Bahreyn'in ihracatı 14,5 milyar dolar olmuştur.

BAE ve Bahreyn'in siyasi anlaşmazlıklara ve artan gerilimlere rağmen İran ile dış ticaretlerinin kendi GSYH'lerine göre kayda değer miktarda olması dikkat çekicidir. İsrail-İran arasında ise herhangi bir ticaret gerçekleşmemiştir.

Dünyada en fazla petrol rezerv miktarına sahip ülkeler sıralamasına göre BAE yedinci, Bahreyn altmış yedinci sırada yer almaktadır. Petrol, özellikle BAE ekonomisi için gelirlerinin çoğunluğunu oluşturmaktadır. Her iki ülke ekonomilerini çeşitlendirecek çalışmalar yürütmektedir.

İbrahim Anlaşması'nın Ekonomik Çıkarımları ve Gerçekleşen İş Birlikleri

İbrahim Anlaşması sonrasında taraflar arasında ekonomik kazanımların sağlanması için çeşitli iş birlikleri yapılmaya başlanmıştır. Beyaz Saray'da 15 Eylül'de düzenlenen imza töreni öncesinde İsrail'in finans ve iş dünyasından oluşan heyetin BAE'ye ziyaretinde Abu Dabi Yatırım Ofisi ve İsrail Yatırım Ofisi arasında özellikle

teknoloji sektörü olmak üzere karşılıklı yatırım fırsatları görüşülmüştür. Bu kapsamda İsraili Ha-poalim Bankası ile BAE'nin en büyük 3 bankası olan Emirates NBD, Abu Dabi Ulusal Bankası ve Abu Dabi Ticari Bankası arasında ortaklıkların kurulması ve iki ülke borsalarına, finansal teknoloji girişimlerine yatırım konularında uzlaşmaların sağlandığı bildirilmiştir.

İsrail'in BAE ve Bahreyn petroleri ile enerji kapasitesini arz güvenliğini artırma düşüncesi bulunmaktadır. Bunu destekleyecek bir diğer gelişme de limanlar konusunda ortaklıkların kurulmasını amaçlayan anlaşmalar olmuştur. Emirliğe ait Dubai Ports World (DP World) uluslararası lojistik şirketi İsraili Dover Tower şirketi ile birlikte Hayfa Limanı'nın özelleştirilmesi ihalesinde ortak bir teklif verme dâhil bir dizi anlaşmalar imzalanmıştır.

Turizmde ise BAE-İsrail arasında yaklaşık 1,25 milyon turist hacmine ulaşacağı tahminleri paylaşılmıştır. İki ülke halklarının da gelir düzeylerinin yüksek olması, yerli para birimlerine göre satın alma gücü endekslerinin yakın olması turizmdeki bu beklentinin gerçekleşmesini sağlayabilir. Enerji alanında da yenilenebilir enerji ihracatı ve Eylat-Aşkelon Boru Hattı üzerinden petrol ihracatı konuları gündemdedir. Bu noktada İsrail'in BAE ve Bahreyn petroleri

ile enerji kapasitesini arz güvenliğini artırma düşüncesi bulunmaktadır. Bunu destekleyecek bir diğer gelişme de limanlar konusunda ortaklıkların kurulmasını amaçlayan anlaşmalar olmuştur. Emirliğe ait Dubai Ports World (DP World) uluslararası lojistik şirketi İsraili Dover Tower şirketi ile birlikte Hayfa Limanı'nın özelleştirilmesi ihalesinde ortak bir teklif verme dâhil bir dizi anlaşmalar imzalanmıştır. İki ülkenin tersane ve gemi teknoloji şirketleri arasında da üretim, ARGE, uluslararası pazarlama ve satış alanlarında anlaşmalar gerçekleşmiştir. Ayrıca daha önce Avrupa ya da Asya'dan üçüncü taraflar vasıtasıyla gerçekleşen elmas ticareti Tel Aviv ve Dubai elmas borsaları arasında yapılan anlaşma ile eylül ayında ilk kez doğrudan gerçekleştirilmiştir. Öte yandan, iki ülke arasında serbest ticaret

bölgeleri, enerji tesislerine yatırım ve hatta Gazze Şeridi'nin karşısına yapay adaların inşası gibi ortak projeler planlanmaktadır. Anlaşmaya taraf ülkeler için çöl arazisi ve yükselen sıcaklıklar gibi benzer ekolojik özellikler ele alınarak deniz suyunu tuzdan arındırma tesisleri ve gelişmiş tarım dâhil olmak üzere çeşitli iklim değişikliği konularında iş birlikleri sağlanmıştır. Anlaşmalar neticesinde tarafların 3 ile 5 yıl arasında ticaret hacimlerinin 4 milyar dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Normalleşmenin dillendirilmeyen önemli nedenlerden biri de ABD'nin Ortadoğu'dan askerî varlığını çekme olasılığıdır. ABD'nin orta ya da uzun vade de böyle bir politika izlemeyi tercih etmesi İran ve Çin tehdidine karşı bölgedeki müttefikleri arasındaki ilişkileri güçlendirmesini gerekli kılmakta-

dır. ABD yönetimi de BAE ve Bahreyn'in silah ve askerî teçhizat taleplerini kendi öngördüğü miktarda karşılayarak ödüllendirecektir. Katar krizi sonrasında kendisini etkili bir bölgesel aktör olarak konumlandırma hevesinde olan BAE de ABD ile ilişkilerini güçlendirerek daha fazla silaha erişim sağlamak istemiştir. Bu noktada önü açılan BAE, yüklü miktarda silah ve mühimmat almak istemektedir. Bu da BAE'nin Yemen, Suriye ve Libya'da yürüttüğü vekâlet savaşlarına daha fazla askerî destek sağlayarak sürdüreceği anlamına gelmektedir.

Normalleşme sonrasında şimdiye kadar örtülü ya da dolaylı olarak yürütülen tüm ekonomik faaliyetler artık açık bir şekilde yapılabilecektir. Aslında normalleşme süreci İsrail-BAE arasındaki ticari ilişkiler açısından malumun ilamı olmuştur. Çünkü BAE'nin Libya'da

darbeci General Halife Hafter'e İsrail yapımı roketatarlar teslim ettiği ve Güney Kıbrıs'taki BAE'li özel istihbarat şirketlerinin İsrail yapımı ekipmanlar kullandığı, İsraili ajanları çalıştırdığı ve iş birliği yaptığı bilinmektedir. Bu gelişmeler göz önüne alındığında bundan sonra taraflar arasındaki iş birliğinin ve ticari ilişkilerin daha fazla yoğunlaşacağı söylenebilir.

Normalleşmenin İkili Ekonomik Beklentilere Etkileri

Bilindiği gibi Mısır normalleşme sürecini ilk başlatan fakat bu süreç sonrasında beklediği siyasi-ekonomik kazançları bir türlü elde edemeyen bir ülkedir. Bu süreçle geçmiş dönemde Filistin meselesindeki ağırlığı ve denklemdeki önemini belirli oranda kaybeden Mısır rejimi, hiçbir dönem bu sürecin sağlayacağı planlanan ekonomik kazanımları elde edemediği gibi günümüzde de pek çok ekonomik sorunla yüzleşmektedir. Dolayısıyla geçmişteki örneklerden de anlaşılacağı üzere normalleşme süreci vurgulandığı üzere siyasi güç ve ekonomik pozisyon sağlayan bir süreç olmamıştır. Yaşadığı ekonomik sorunlara çözüm arayan Mısır, Tiran ve Sanafir adalarını Suudi Arabistan'a devri ile Akabe Körfezi'ndeki Eylat şehrinde Kızıldeniz'i Akdeniz'e bağlama projesinin önünü açmıştır. Böylece BAE de çıkardığı petrolü batıya daha az maliyetle satmak için Süveyş Kanalı yerine 1968 yılında İran'ın Şah Pehlevi döneminde İsrail ile ortak kurdukları EAPC şirketine ait 254 kilometre uzunluktaki boru hattını kullanabilecektir. Mısır, Süveyş Kanalı'ndan

yıllık yaklaşık 5,5 - 6 milyar dolar gelir elde etmektedir. Bu projenin gerçekleşmesi hâlinde kanal gelirlerinin büyük bir kısmını oluşturan Körfez'den gelen tanker gemileri kanalı kullanmayacaktır. Dolayısıyla Mısır'ın Süveyş Kanalı'ndan elde ettiği gelirlerde düşüş yaşanacaktır. Ayrıca yatırımlarla kanalı geliştirerek 2023 yılında kanal gelirlerini iki katına çıkarmak isteyen Mısır'ın hedeflerini yakalaması da zorlaşacaktır.

İsrail'in şimdiye kadar Arap dünyasından Mısır ve Ürdün ile yaptığı anlaşmaların soğuk barış olarak nitelendirilmesinin en önemli sebeplerinden birisi tarafların ekonomik beklentilerini karşılamaması olmuştur. İsrail, böyle bir durumu önlemek için bu sefer süreç başlamaz birçok ekonomik iş birliğini sağlamıştır. Böylece İsrail, kendisi ile barış yapan ülkelerin ekonomik kazançlar sağlamasını normalleşme sürecinde olmayan diğer ülkelere karşı kullanabilecektir. Normalleşme, İsrail'in Asya ile olan ekonomik bağlarını geliştirmek için de bir fırsat olacaktır. İsrail ve Doğu Asya ülkeleri arasındaki turist, iş ve kargo uçakları için uçuş rotalarının kısılması maliyetleri düşürecektir. BAE açısından normalleşmenin ekonomik boyutunda gelirlerini çeşitlendirme çabalarını İsraili şirket ve yatırımcıların destekleyeceği düşüncesi vardır. BAE'de gelir vergisinin olmaması ve diğer vergilerin düşük olması da İsraili yatırımcıları cezbetmektedir. İç içe geçen ekonomik ilişkiler ile taraflar arasındaki normalleşmenin kısa zamanda pekişmesi mümkün olacaktır. ■

NORMALLEŞMENİN KÖRFEZ ÜLKELERİ VE İRAN ARASINDAKİ İLİŞKİLERE OLASI ETKİLERİ

“

İsrail ve Körfez Arap ülkelerinden oluşan yeni güç blokunun en çok tedirgin ettiği ülkelerin başında İran geliyor.

”

Mustafa Caner

SETA & Sakarya Üniversitesi
Ortadoğu Enstitüsü

Geçtiğimiz ağustos ve eylül aylarında sırasıyla Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Bahreyn, İsrail ile diplomatik ilişkilerini normalleştirme kararı aldılar. Bu zamana kadar Ürdün ve Mısır dışında hiçbir Arap devleti İsrail'i devlet olarak tanımamışlardı. Birçok yorumcu, BAE ve Bahreyn'in İsrail ile ilişkilerini normalleştirmelerini adı konulmamış bir pratığın resmiyete kavuşması olarak değerlendirdiler. Buna ek

olarak diğer Körfez ülkelerinin de normalleşme kervanına katılıp katılmayacakları merak konusu oldu. Bu hususta son dönemde İsrail ile ilişkilerini geliştiren Suudi Arabistan ve Umman ön plana çıktılar. Sürecin halkla ilişkiler yönetimi açısından bu iki ülkenin bir müddet daha ilişkilerini normalleştirmeleri beklenebilir. Ancak bu durum Körfez'de İsrail taraftarı bir blokun resmen oluşmaya başladığı gerçeğini ortadan kaldırmıyor.

İran-Körfez İlişkilerinde Kronik Problemler

İsrail ve Körfez Arap ülkelerinden oluşan yeni güç blokunun en çok tedirgin ettiği ülkelerin başında İran geliyor. İran ve bazı Körfez ülkeleri arasındaki mütemadi siyasi krizler ve bunun bölgedeki silahlanma yarışına etkisi, İsrail'in de denkleme eklenmesiyle beraber yeni bir askerî-güvenlik dengesi doğuracak gibi görünüyor. Gerginliğin vekil kuvvetler eliyle yeni çatışma alanlarına sirayet etmesi de muhtemel gelişmeler arasında düşünülebilir.

İran'ın bazı Körfez ülkeleriyle ilişkileri her zaman problemlili bir zeminde gelişim göstermiştir. Bu durumun başı çeken sebepleri arasında ABD'nin Körfez ile olan güvenlik eksenindeki ilişkileri gelmektedir. Körfez'de birçok ABD üssü bulunmaktadır. Bu üsler İran

için bir tehdit unsuru iken Körfez ülkeleri için ise kendilerini İran'dan koruyacak bir sigorta işlevi görmektedir. Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) de İran'a karşı Körfez-ABD ittifakının kurumsallaşmış biçimi olarak düşünülebilir. Elbette bunun dışında da pek çok etken problemlili ilişkilerin diğer sebepleri arasında zikredilebilir. Örneğin petrol ve doğal gaz rekabeti, İran İslam Devrimi'nin Körfez monarşileri için bir tehdit kaynağı olması, 1980-1988 İran-İrak savaşında Körfez ülkelerinin Irak'ı desteklemesi ve bazı Körfez ülkelerinin Şiilik karşıtı aşırı millî gruplara destek vermeleri gibi. Bütün bunlara ek olarak İran'ın mezkûr ülkelerle ayrı ayrı da hususi problemleri bulunmaktadır.

İsrail ile ilişkilerini normalleştiren BAE ile İran arasında adalar sorunu mevcuttur. 1971 yılında İngiltere'nin BAE'ye bağımsızlığını ver-

mesinin ardından İran yönetimi bu durumu fırsat bilerek Ebu Musa adası ile Büyük ve Küçük Tunb adalarını kontrol altına almıştır. Ancak BAE hiçbir zaman bu durumu kabullenmemiş ve söz edilen adalar iki ülke arasında ihtilaf kaynağı olagelmıştır. Bu üç ada da Basra Körfezi'nin Hürmüz Boğazı'na yakın kısmında bulunmalarından ötürü stratejik öneme sahiptirler. Özellikle İran petrollerinin dünya pazarına çıkışını engelleyen ABD yaptırımlarının ardından 2019 yılında Körfez'de yaşanan gerginliklerde bu adaların stratejik önemi kendini belli etmiştir. İranlı yetkililerin sıklıkla gündeme getirdikleri "biz petrol satamazsak hiçbir Körfez ülkesi satamaz" mealindeki tehditleri düşünüldüğünde, adaların stratejik pozisyonu askerî anlamda öne çıkmaktadır. Dünya petrol arzının %40'ının bu bölgeden sağlandığı göz önüne alınırsa da meselenin

yalnızca Ortadoğu'yu değil tüm dünyayı ilgilendirdiği açıktır.

Bu bağlamda İran-BAE ilişkileri hassas bir zemin üzerinde yürümektedir. Örneğin bir taraftan Dubai ile ekonomik ilişkilerini geliştiren İran, diğer taraftan siyasi başkent olan Abu Dabi ile siyasi krizler yaşamaktadır. Bu durum siyasi ilişkiler ve ekonomik ilişkiler arasında hassas bir dengenin yalakanmak durumunda olduğunu göstermektedir. ABD yaptırımlarının yeniden yürürlüğe girmesi sonucunda Körfez'de çeşitli gerginlikler yaşanmış ve bu gerginliklerde Tahran başrolü oynamıştır. 2019'un Mayıs ayında BAE'nin Fuceyre Limanı yakınlarında iki Suudi Arabistan, bir Norveç ve bir de BAE'ye ait gemiye düzenlenen saldırı sonrası ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo doğrudan İran'ı suçlarken BAE ise yukarıda sözü edilen hassas zemini dikkate alarak isim vermeden "Saldırının arkasında bir devlet aktörü var" diyerek İran'ı hedef almıştır. Bu olay, İran'ın tansiyonun yükseldiği anlarda BAE'yi hedef alabileceği

ya da dolaylı olarak BAE'ye zarar verebilecek kapasitede olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Yani İran, Körfez ülkelerinin İsrail ile normalleşmelerinin kendisine yönelik tehditleri görünür ve yakın hâle getirdiği zamanlarda BAE top-raklarını hedef hâle getirecek araçlara sahiptir.

“

Arap NATO'su ya da benzeri bir askerî birliğin kurulumu, İsrail ile normalleşme sonrasında daha olası hâle gelmektedir. İsrail'in Arap ülkeleriyle askerî anlaşmalar yapması ve birliktelikler geliştirmesi, bölgesel dengelerin baştan aşağıya yeniden oluşturulması anlamı taşıyabilir.

”

İran-Körfez İlişkilerinin Geleceği

İran'ın bu potansiyel tehdidi yalnızca BAE için geçerli değildir. İsrail ile diplomatik normalleşmeye namzet tüm Körfez Arap ülkeleri

için geçerlidir. Zira İsrail'in artık resmî olarak Arap ülkeleriyle ittifak kurabileceği ve bu ittifakın askerî iş birliğini de kapsayabileceği gerçeği önümüzde durmaktadır. 2019'un Şubat ayında Varşova'da düzenlenen İran karşıtı toplantıda İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu, Arap liderler ile yakın temaslar kurmuş ve olumlu anlamda gelişen İsrail-Körfez ilişkilerine vurgu yapmıştır. Aynı tarihlerde Arap NATO'su adı verilen ve birincil fonksiyonu İran'ın askerî olarak dengelenmesi olan bir girişim de konuşulmaya başlanmıştır. Arap NATO'su ya da benzeri bir askerî birliğin kurulumu, İsrail ile normalleşme sonrasında daha olası hâle gelmektedir. İsrail'in Arap ülkeleriyle askerî anlaşmalar yapması ve birliktelikler geliştirmesi, bölgesel dengelerin baştan aşağıya yeniden oluşturulması anlamı taşıyabilir.

Bahreyn sonrasında da normalleşme trendinin devam edeceği düşünülmektedir. Bu bağlamda Umman yönetimiyle İsrail yönetimi arasında son birkaç yıldır

yakın ilişkilerin kurulduğu da dik-kati çekmektedir. Umman'ın da İsrail ile ilişkilerini normalleştir-mesi, İran'a karşı daha sert rüz-gârların eseceği anlamına gelebilir. Zira Umman'ın İran için pek çok konuda Batı ülkeleriyle ara buluculuk faaliyetlerinde bulunduğu biliniyor. Ancak yine de normalleşmenin tüm Körfez ülkelerinin blok olarak katılacağı ve İsrail ile İran'a karşı pürüzsüz bir ittifakı gerçekleştirecekleri bir süreç olarak okunması hatalı olur. Evvela İran'ın Dubai ile olan ticari ilişkilerinin durumdan etkilenmesine izin vermek istemeyeceği düşünülebilir. İran, ideolojik doğrultusuna aksi yönde pragmatik tavırlar sergileyebilen bir devlettir. Özellikle ekonomik anlamda çok zor durumda olduğu bu dönemde Abu Dabi ile siyasi anlaşmazlıklarına rağmen Dubai ile ticaretini korumak isteyecektir. Elbette ticaretin hiç etkilenmeyeceğini söylemek de doğru olmaz. Öte yandan gerek Katar gerekse de özellikle Kuveyt olsun, İsrail ile diplomatik normalleşmeye yakın zamanda gönüllü olmayan ülkeler olarak değerlendirilebilir.

“

İsrail ile normalleşme sürecinin İran için yeni meydan okumalar barındırdığını söylemek gerekiyor. İran bu meydan okumalara cevap verebilecek muhtelif araçlara sahip gözükmektedir. Genel olarak bu araçların Körfez ülkelerine güvenlik maliyetleri çıkararak onları gerim adım attırmaya matuf olduğu ileri sürülebilir.

”

Bahreyn ise her zaman İran'ın nüfuz alanlarından olmaya aday bir ülke olarak görülmüştür. Tahran'ın Bahreyn'de çoğunluğu oluşturan Şii nüfusla kurmaya çalıştığı ilişkiler, İran ve Bahreyn yönetimi arasında sorun teşkil etmektedir. Aynı zamanda Suudi Arabistan da bu durumdan rahatsız olan aktörlerin başında gelmektedir. 2011 yılında Arap Baharı'nın etkisiyle Bahreyn'de gösteriler gerçekleştiren Şii kesimler, Suudi Arabistan'dan gelen askerî güç ile bastırılmıştır. Bahreyn'de yönetimin Sünni bir ailenin elinde olması, ülkede çoğunluğu oluşturan Şii nüfusla olan gerginliklerin temelini oluşturmaktadır. İsrail ile sağlanan normalleşme sonrası İran'ın Bahreyn Şiiileriyle olan bu bağlantısı da yeni gerginlik kaynaklarına işaret ediyor. Bahreyn'in mezhebî fay hattı, İran ile olan ilişkisinde her zaman gerilim yüklü ve sarsılmaya hazır gibi duruyor.

Sonuç olarak İsrail ile normalleşme sürecinin İran için yeni meydan okumalar barındırdığını söylemek gerekiyor. İran bu meydan okumalara cevap verebilecek muhtelif araçlara sahip gözükmektedir. Genel olarak bu araçların Körfez ülkelerine güvenlik maliyetleri çıkararak onları gerim adım attırmaya matuf olduğu ileri sürülebilir. Körfez ülkelerinin de bunun farkında olarak adımlarını hesaplı atacakları öngörülebilir. Bu noktada sürecin halkla ilişkiler boyutunda incelikli hamleler beklenmelidir. Örneğin, Suudi Arabistan'ın normalleşme kervanına bir süre daha katılma-

ması ve uzun erimli bir planlama yapılması düşünülebilir. Ya da normalleşmenin Filistin davasına daha iyi hizmet etmek için atılmış akıllıca bir adım olduğu şeklindeki retorik manevralara başvurulabilir. Sürecin bu sebeple pürüzsüz ilerlemeyeceği ve uzun vadeye yayılacağı da muhtemeldir. İsrail ile söz konusu ülkelerin bir süredir zaten flört ettikleri ve son gelişmelerin yalnızca adı konulmamış pratikleri resmiyete döktüğü iddia edilebilir olsa da önümüzdeki süreçte askerî iş birlikleri gibi somut ve etkili sonuçlarla karşılaşmak beklenebilir. Bu sebeple İran'ın askerî kapasitesi de daha fazla test edilecektir. İran elbette Filistin davası retorikğine yaslanarak Hizbullah ve Hamas gibi örgütler eliyle bu muhasaranın delinmesi için mücadele edecektir. A'dan z'ye İranlı yetkililerin İsrail ile normalleşme kararlarına verdikleri tepkiler söz konusu söylem çerçevesinde şekillenmiştir. İran'ın dış siyaset retorikğinde Filistin davasının tuttuğu müstesna yer, Körfez Arap ülkeleri ile olan krizlerinde yeni bir sayfa açılması anlamına gelmektedir. ■

CEZAYİR'DEN YÜKSELEN NORMALLEŞME TEPKİLERİ

“

Cezayir'in güçlü Filistin politikasının ana sebebi 1970'lerde takip edilmeye çalışılan dış siyasettir. 1974'te FKÖ Başkanı Yaser Arafat'ın Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulunda yürürken çekilen görüntülerini bu noktada hatırlamak gerekir.

”

Abdenmour Toumi

Uzman, ORSAM

BAE Atlantik Okyanusu ve Akdeniz sularını, Kızıldeniz'de Sudan'a yaptığı gibi şantaj yoluyla test etmeye çalışmaktadır. Ancak Kuzey Afrika ülkelerinin takınmış olduğu pozisyonun bu durumu zorlaştıracığı görülmektedir. 1,5 milyona ulaşan şehit sayısı sebebiyle Filistinliler, Cezayir'i "vatanseverlik ve şehitler" ülkesi olarak adlandırmaktadır. Cezayir halkı da Filistin davasına göstermiş olduğu hassasiyetle bilinmekte ve Kudüs konusunda taviz vermemektedir.

1965'te Cezayir'in Victor Hugo Caddesi'nde açılan Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)'nün ilk ofisi, 1988'de MOSSAD ajanları tarafından Tunus'ta suikasta uğrayan Ebu Cihat lakaplı İbrahim Halil el-Vezir baş-

kanlığında açılmıştı. Ekim 1985'te ise Başbakan Şimon Peres'in emriyle Tunus sınırından 25 km uzaklıktaki FKÖ ofisine 10 F-15 ve 2 Boeing 707'nin düzenlemiş olduğu saldırıda 18'i Tunuslu 50'si Filistinli olmak üzere 68 kişi şehit edilmişti.

1970'lerde İzlenen Güçlü Filistin Yanlısı Siyaset

Cezayir'in güçlü Filistin politikasının ana sebebi 1970'lerde takip edilmeye çalışılan dış siyasettir. 1974'te FKÖ Başkanı Yaser Arafat'ın Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulunda yürürken çekilen görüntülerini bu noktada hatırlamak gerekir.

Cezayir-Filistin ilişkisi için "platonik bir aşk hikâyesi" benzetmesi yapmak yanlış olmayacaktır. 1974'te dönemin Cezayir Dışişleri Bakanı olan BM Genel Kurulu Başkanlığını yürüten genç ve dinamik Abudülaziz Buteflika tarafından, FKÖ lideri Yaser Arafat 29. Oturuma davet edilmiştir. Arafat'ın Filistin davasına olan sadakatinden dolayı Cezayir hükûmetine teşekkür eden konuşması sonrası Cumhurbaşkanı Huari Bumedjen ve Arafat BM podyumunda el ele tarihî bir poz vermiştir. 1947'deki bölünme planından bu yana hiçbir Filistinli yetkili BM'de konuşma yapmadığını hatırladığımızda bu durumun önemi daha rahat kavranabilir. Sonrasında ise Cumhurbaşkanı

Bumedjen konuşmasında FKÖ'ye tam desteğini ifade etmiştir. Bumedjen'in bu desteğini ifade ettiği dönemde FKÖ'nün günümüzde Hamas'ın görmüş olduğu muameleyi gördüğünü, hiç kimsenin açıktan destek vermeye yahut liderleri ile görüşmeye cesaret ede-

mediği bir konjonktür olduğunu vurgulamak gerekir. Bumedyen konuşmasında Cezayir halkının Filistin için sıklıkla kurduğu şu meşhur cümleyi kullanmıştır: “Biz mazlum Filistin ile beraberiz.” 1988 yılı Haziran ayında Cumhurbaşkanı Chadli Benjedid önderliğinde Cezayir “İntifada Zirvesi” başlığı altında Arap Birliği Liderler Zirvesi gerçekleştirmiştir. Zirvenin tek başlığı, işgal atındaki Filistin ve İntifada hareketini destekleme olmuştur. Sonrasında Kasım 1988’de Filistin Ulusal Konseyi Cezayir’de toplanmış ve bağımsız

Filistin Devleti’ni ilan eden bir bildiri bu konseye sunulmuştur.

“

Buteflika’nın 2000 yılında Fransız işgali döneminde Konstantin’de doğan ve İsrail işgalini destekleyen Fransız-Yahudi Enrico Macias’ı ülkesine davet etmesi, Cezayir halkı içinde infiale yol açmıştır. Medyanın ve İslamcı-milliyetçi partilerin tepkisi neticesinde ise bu ziyaret engellenmiştir.

”

Cezayir’in 1990’lı Yıllardan İtibaren İsrail ile Kısmi Normalleşmesi

Cumhurbaşkanı Buteflika’nın İsrail Başbakanı Ehud Barak ile Fas Kralı II. Hasan’ın cenazesinde el sıkışırken deklanşörlere yakalanması, Cezayir yönetiminin halk tabanlı çelişen Filistin politikasının bir yansıması olmuştur. 1999’da Fas Kralı II. Hasan’ın Rabat’taki cenazesinde Cumhurbaşkanı Buteflika’nın İsrail Başbakanı Ehud Barak ile el sıkıştığı görüntü milyonlarca Cezayirliyi şok etmiştir. İlk

sinyali 1993 Oslo Anlaşması'nda verilen normalleşme vagonuna Cezayir'in de gireceği yönünde şüpheler bu olay sonrası ortaya çıkmıştır. Cezayirli yetkililer söz konusu normalleşme şüphelerini hızlı bir şekilde reddederek olayı spontane gelişen protokol selamlaşması olarak açıklamaya çalışmıştır.

Ancak bu protokol kazası burada son bulmamış; Buteflika'nın 2000 yılında Fransız işgali döneminde Konstantin'de doğan ve İsrail işgalini destekleyen Fransız-Yahudi Enrico Macias'ı ülkesine davet etmesi, Cezayir halkı içinde infiale yol açmıştır. Medyanın ve İslamcı-milliyetçi partilerin tepkisi neticesinde ise bu ziyaret engellenmiştir. 2002 yılı Mart ayındaki Beyrut Arap Zirvesi sonrasında başkenti Kudüs olan bağımsız bir Filistin devleti kurulması ve İsrail'in

1967 öncesi sınırlara dönmesi karşılığında Arap ülkelerinin İsrail'i tanımaları ve İsrail ile diplomatik ilişkiler kurabileceği belirtilmiştir. Arap Barış Girişimi olarak tanımlanan bu girişime Türkiye ve Cezayir'in de dâhil olduğu 57 Müslüman ülke olumlu yaklaşmıştır.

“

Cezayir'de 2019 yılında başlayan barışçıl gösteriler (Hirak) Cezayir'in iç ve dış siyasetinde önemli dönüşüme sebep olmuş ve bu dönüşüm Filistin davası konusundaki resmî pozisyonun netleşmesini sağlamıştır.

2005 yılının Mayıs ayında Cezayir yönetimi Fransa sömürge döneminde Cezayir'de doğan 250 Fransız Yahudisinin Fas hududuna ya-

kın bulunan Tlemcen bölgesindeki “Kabasa Tapınağı'na” ve Haham Efrahim'in mezarına hac ziyareti düzenlemelerine izin vermiştir. Yine bir yıl önce düzenlenen ancak 2005'te duyurulan ve gayrimüslimler için dinî ayinleri düzenleyen kanun kapsamında Yahudi cemaati için bir temsiliyet söz konusu olmuştur.

Yine 2015 yılı Şubat ayında Fransız Yahudi aktör Roger Hanin için Cezayir'de resmî cenaze töreni düzenlendi. 2015 yılı Cezayirli yetkililerin İsrail'e karşı uygulanan siyasi ve kültürel boykotu yıkmak için en yoğun çaba gösterdiği dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Film yönetmeni Elias Salem'in al-Wahrani adlı yapımla İsrail'deki Ashdod Festivali'ne katılmaya çalışması medya ve siyaset çevrelerinde önemli yankı bulmuştur. Salem'in bu girişimi Cezayir için nor-

malleşmenin son dönemeçlerine geldiğini ortaya koymuştur. Cezayir ders kitaplarından birisinde haritada Filistin'in adı silinerek yerine İsrail yazılması, tartışmaları tekrar alevlendirmiş ve önceki gizli normalleşme adımlarını tekrar gündeme taşımıştır.

Gösteriler Sonrasında Cezayir'in Filistin Yanlısı Tutuma Dönüşü

Cezayir'de 2019 yılında başlayan barışçıl gösteriler (Hirak) Cezayir'in iç ve dış siyasetinde önemli dönüşüme sebep olmuş ve bu dönüşüm Filistin davası konusundaki resmî pozisyonun netleşmesini sağlamıştır. Barışçıl Hirak gösterileri devam ederken geçtiğimiz ocak ayında Donald Trump yönetimi, Filistin-İsrail çatışmasını bitirmek için "Yüzyılın Anlaşması" olarak bilinen planı duyurmuştur. İlgili planın duyurulması ise Manama-Bahreyn'de 2019 yılı Haziran ayında gerçekleşen "Refah İçin Barış" başlıklı çalıştay planının ekonomik bölümünün duyurulmasından 8 ay sonrasına rastlamaktadır.

Bu gelişmeler sonrasında Cezayir Dışişleri Bakanlığı başkenti Doğu Kudüs olan bağımsız bir Filistin devleti kurulmasındaki hassasiyetini açıklayan bir bildiri yayınlamıştır. Bakanlık tarafından yapılan açıklamada Filistin davasına verilen güçlü destek yinelenirken Filistin halkının vazgeçilemez hakları vurgulanmıştır. Açıklamada "Cezayir Filistin halkının katılımı olmayan bir barış anlaşmasının çözüm sağlayacağını düşünmüyor" denilmiştir. Ayrıca Cezayir'in İsrail işgali altındaki Arap topraklarından tamamen çekilmesine dayanan

2002 tarihli Arap Barış Girişimi'nin desteklediğinin altı çizilmiştir.

75. BMGK toplantısına ofisinden katılan Cumhurbaşkanı Abdülmeccit Tebbun, İsrail ile BAE ve Bahreyn arasında imzalanan anlaşmayı güçlü bir şekilde kınamıştır. Bu noktada Tebbun'un konuşması, Cezayir'in BAE'nin gün ortası normalleşme trenine katılmak için koşmayacağına yönelik önemli işaret olmuştur. Cezayir'in bu normalleşme trenine katılmayacağını gösteren önemli işaretlerden birisi de Filistin Şehitleri (Falastine A-Chouhada) adı altında bir taraftar grubunun Cezayir'de bulunmasıdır.

“**BAE, Atlantik Okyanusu ve Akdeniz sularını, Kızıldeniz'de Sudan'a yaptığı gibi şantaj yoluyla test etmeye çalışmakta; ancak Kuzey Afrika ülkelerinin BAE'nin politikalarına yönelik takınmış olduğu pozisyonun bu durumu zorlaştıracığı görülmektedir. Moritanya gibi ülkeler normalleşme için gelen baskılar ile zorlanmaya devam edecekken Libya'nın mevcut şartlar altında böyle bir adım atması zor görünmektedir.**”

Filistin Olimpiyat takımının Cezayir millî takımını 1-0 yendiği Şubat 2016 yılında Cezayir halkı 83 bin koltuk kapasiteli Afrika'nın en büyük stadyumlarından olan Mohamed Boudiaf Olimpiyat Stadyumunu Filistin bayrakları ile süslemişlerdir. Cezayir halkı maç boyunca Filistin takımı için tezahüratlar yaparken bu maçın kendileri

için bir müsabaka değil, Filistin'e destek günü olduğunu söylemişlerdir. 27 Temmuz 2019'da ise II. Afrika Kupası'nda Cezayir'in Senegal'i 1-0 mağlup ettiği futbol karşılaşması sonrası Gazze ve Batı Şeria halkı sokaklara dökülerek Cezayir'e olan desteğini göstermiş ve "1, 2, 3 yaşa Cezayir" şeklinde tezahüratlar atmışlardır.

BAE, Atlantik Okyanusu ve Akdeniz sularını, Kızıldeniz'de Sudan'a yaptığı gibi şantaj yoluyla test etmeye çalışmakta; ancak Kuzey Afrika ülkelerinin BAE'nin politikalarına yönelik takınmış olduğu pozisyonun bu durumu zorlaştıracığı görülmektedir. Moritanya gibi ülkeler normalleşme için gelen baskılar ile zorlanmaya devam edecekken Libya'nın mevcut şartlar altında böyle bir adım atması zor görünmektedir. Yine Tunus için normalleşme seçeneği değerlendirildiğinde, Cumhurbaşkanı Kays Said'in bir açılış töreninde normalleşme konusunu suç olarak nitelendirdiğini hatırlamak gerekir. Fas'ın pozisyonu mevzu bahsedildiğinde, İslam İşbirliği Teşkilatına bağlı Kudüs Komitesine de ev sahipliği yapan ülkenin Fransa ve ABD'deki Yahudi lobiler tarafından yoğun baskı altında oldukları bilinmektedir. Son olarak Cezayir'in normalleşme sürecine katılmasının yukarıda verilen örnekler bağlamında ne Cezayir halkı ne de yetkililer nezdinde mümkün olmadığı görülmektedir. Eninde sonunda bölge halkı değişimin evrimsel dinamizmine katılmaktadır. İşgal altındaki Filistin halkının da dediği gibi "Biz özgürlüğümüz ve topraklarımız için yaşarız bunlar yoksa ölümü yeğleriz." ■

DEVİRİM VE KARŞI-DEVİRİM KISKACINDA

KÖRFEZ-İSRAİL EKSENİ

“

Bölgesel sistemin yönetim şekilleri ve normları bakımından hangi tür devletler tarafından oluşturulacağına dair mücadele uzun yıllar Ortadoğu’da bölgesel krizlerin önde gelen sebeplerinden biri olmuştur. Bu mücadele yapısının izleri yine bölgesel siyasetin devrim ve karşı-devrim üzerinden şekillendiği örnekler üzerinden izlenebilir.

”

Ahmet Safa Hüdaverdi

Araştırma Asistanı, ORSAM

“

Hiçbir şey devrim kadar aynı anda umudu gerektirmenin yanında hem umuda ilham verip ve hem de umuda ihanet edemez.” Asef Bayat’ın bu sözü Arap Baharı ile başlayan sürecin Ortadoğu siyaseti bağlamında anlamlandırılması için oldukça değerlidir. Arap Baharı özünde bu üç unsuru da barındırmaktadır. Geleceğe dair daha yaşanabilir ve onurlu bir ülke umudu, Tunus’ta

Zeynel Bin Ali rejimine karşı kitleleri sokağa döktü. Kısa sürede rejimin devrilmesiyle birlikte diğer bölge halklarına ilham veren bu süreç tüm bölgeyi etkisi altına alarak devrimci bir değişim dalgası başlattı. Ancak bu devrim dalgasının meydana getirdiği karşı-devrim dalgası, Arap Baharı'nın yeşerttiği umutları tarumar ederek eski düzeni tekrar bölge halklarına dayatmaya başladı.

Bu üçüncü aşamada karşı-devrim eksenli siyaset altında umuda ihanetin öne çıkan en önemli boyutu Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ile İsrail arasında bölge halklarının demokratik taleplerine karşı bu süreçte yoğunlaşan ve birçok alanda tecessüm eden fiili iş birliği ve zımni ittifak ilişkisidir. ABD öncülüğünde 15 Eylül 2020'de Washington'da imzalanan BAE ve İsrail normalleşme

anlaşması hâlihazırda karşı-devrimci çizgi altında fiili olarak yürütülen bu ortak bölgesel siyasetin hukuki olarak da resmîyet kazanması anlamına gelmektedir.

Devrim ve Karşı-Devrim Ekseninde Arap Baharı

Aralık 2010'da Tunus'ta başlayan rejim karşıtı halk hareketleri kısa süre içinde Mısır, Libya, Suriye ve Yemen gibi diğer bölge ülkelerine yayılarak tüm bölgeyi etkisi altına aldı. Arap Baharı olarak adlandırılan bu süreç, otoriter rejimler altında dışlanan ve baskılanan bölge halklarının mevcut sisteme dair inançlarının en az seviyeye indiği ve demokratik taleplerle daha özgürlükçü, adaletli, insan onuruna saygılı ve eşitlikçi bir yönetim anlayışı altında kendilerini siyasetin "öznesi" olarak konumlandırma isteklerinin devrimci bir tezahürüdür. Benzer talepler ve süreçler içinde gelişen olaylar Mısır, Tunus, Libya ve Yemen gibi önemli ülkelerde yerleşik rejimlerin devrilmesine sebep oldu. Bu değişim otoriter rejimler üzerinden halkların kontrolünü amaçlayan bölgesel düzeni derinden sarsmış ve tüm bölge için halkların iradesinin siyasete yansıdığı demokratik geçiş süreçlerinin kapısını aralamıştır.

Ancak bölgeye dair umutların hâkim olduğu bu değişim rüzgârı kısa süre içinde iç savaşlar ve darbelerin etkisiyle tersine döndü. Tunus'taki görelî başarılı süreç hariç diğer ülkelerinde Arap Baharı sekteye uğrayarak statükoyu yeniden dizayn etmek isteyen karşı-devrim süreci aktörler ön plana çıkmaya başladı. Bu değişen atmosferin en büyük nedeni birçok ülkede geçiş süreçlerinde iç içe

geçmiş yerleşik siyasi ve ekonomik çıkar gruplarının elimine edilememesi ve diğer birçok bölgesel ve uluslararası aktörün kendi çıkarları doğrultusunda geçiş süreçlerine müdahil olmasıdır.

Bölgesel sistemin yönetim şekilleri ve normları bakımından hangi tür devletler tarafından oluşturulacağına dair mücadele uzun yıllar Ortadoğu'da bölgesel krizlerin önde gelen sebeplerinden biri olmuştur. Bu mücadele yapısının izleri yine bölgesel siyasetin devrim ve karşı-devrim üzerinden şekillendiği örnekler üzerinden izlenebilir. Mısır önderliğinde Arap milliyetçisi siyaset ve devrim sonrası İran'ın devrim ihracı politikası ile izlediği alternatif düzen arayışı siyaseti buna örnek olarak gösterilebilir. Bu iki kriz bölgesel düzenin meşruiyet ve rejim tipi etrafında tekrar sorgulanmasına yol açarak karşı-devrimci tepkiler doğurmuştur.

Arap Baharı, bu perspektiften sunduğu alternatif demokratik yönetim modeliyle mevcut statükoyu derinden sarsarak bölgesel siyaseti şekillendiren belirleyici olgu hâline gelmiştir. Bu çerçevede yeni bir bölgesel düzeni ve yönetim nor-

munu savunan devrimci ve revizyonist güçler ile otoriter rejimlerin varlığını sürdürmesini hedefleyen statükocu karşı-devrimci güçler arasındaki mücadele bölgesel siyasetin temel paradigması olmuştur.

“

Özellikle Suudi Arabistan ve BAE, Arap Baharı sürecine karşı ortak tehdit algılanmasından bir ittifak ilişkisi kurmuştur. Bu ülkelerin tehdit algısını ve bölgeye dair çizdikleri gelecek vizyonunu paylaşan bir diğer önemli ülke ise İsrail'dir.

”

Devrimci halk hareketlerini, taleplerini ve temsilini savunan ülkeler ve karşı-devrimci dış destekli baskıcı proje rejimlerin bölgedeki halklara dayatılmasını savunan ülkeler arasında bölgede belli ittifak yapıları hâlinde cereyan eden bir blok siyaseti hâkim olmuştur. Bu denklemin bölge siyasetinde öne çıkardığı en önemli gelişmelerden biri Körfez ülkeleri ve İsrail arasında artan iş birliğidir.

İsrail ile Zimni İttifak

Özellikle Suudi Arabistan ve BAE, Arap Baharı sürecine karşı ortak tehdit algıları üzerinden bir ittifak ilişkisi kurmuştur. Bu ülkelerin tehdit algısını ve bölgeye dair çizdikleri gelecek vizyonunu paylaşan bir diğer önemli ülke ise İsrail'dir. Bu noktada karşı-devrimci olarak adlandırılacak ve Arap Baharı süreciyle başlayan bölgesel siyasi dönüşümü rejim güvenlikleri için ciddi tehdit olarak gören bu ülkeler, 2011 sonrasında birçok alanda iş birliğine giderek bölgeye dair ortak politika benimsemiştir.

Bu zimni ittifakın temelini bu ülkelerin Ortadoğu'ya dair benzer gelecek tasavvurları ve tehdit algıları oluşturmaktadır. Arap Baharı süreci sonrası değişen bölge jeopolitiği bu ülkelerin ortak kaygılarını alevlendirmiştir. İran'ın artan bölgesel nüfuzu, İslamcı grupların bölge siyasetinin etkili aktörleri olarak yükselmesi, devlet dışı aktörlerin artan faaliyet alanları ve tüm bu değişen denkleme ABD'nin doğrudan müdahaleden kaçınan bölgesel siyaseti ve Barack Obama yönetiminin 2015 yılında İran ile imzaladığı normalleşme anlaşmasının bu ülkelerde yarattığı “terk edilmişlik” hissiyatı Suudi Arabistan, BAE ve İsrail eksenin ortak tehdit algılarını oluşturmaktadır.

Bu ülkelerin bölgesel vizyonunun temelinde kontrol edilebilir seküler ve otoriter tek adam rejimleri etrafında organize edilen bir düzen ideali yatmaktadır. Bölge halklarının iradesinin siyasete yansdığı bir düzen karşı-devrimci eksen için ciddi güvenlik tehdidi olarak algılanmaktadır. İsrail için bu tarz

bir dönüşüm bölgede kendi çıkarlarını çeşitli araçlarla kolayca dayatabildiği yönetimler yerine kamuoyu tepkisini gözetmek zorunda olan yönetimler ile baş başa kalması anlamına gelmekteydi. Bu da başta Filistin meselesi olmak üzere İsrail'in hareket alanını önemli ölçüde daraltma ihtimalini taşımaktadır. Körfez monarşileri için ise bu tarz bir dönüşüm sunduğu alternatif yönetim şekli ile rejim güvenliklerine karşı hayati bir tehdit olarak görülmüştür. Bu aynı zamanda başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez ülkelerinin bölge siyasetinde liderlik rolünün ve nüfuz alanının daralması anlamına gelmektedir. Bu temeller üzerinden şekillen Suudi Arabistan-BAE-Bahreyn ile İsrail arasındaki yakınlaşma kendini somut olarak izlenen askerî, ticari ve teknik alanlardaki iş birliğinde göstermiştir. Özellikle Mısır ve Libya başta olmak üzere ortak saikler ile izlenen karşı-devrimci dış politika bu yakınlaşmanın en somut çıktısıdır.

“

BAE ve İsrail normalleşme anlaşması hâlihazırda karşı-devrimci çizgi altında fiili olarak yürütülen ortak bölgesel siyasetin geleceğinin ABD garantörlüğüne alınması anlamına da gelmektedir.

”

BAE-İsrail Normalleşmesinin Anlamı

ABD'nin Obama döneminde Arap Baharı ve İran özelinde izlediği bölgesel politikalar Körfez ve İsrail yakınlaşmasında önemli rol oynamıştır. Donald Trump yöneti-

minin desteği ile zımnî ittifaka evrilen bu yakınlaşma bahsi geçen ülkeleri İran, Katar ve Türkiye gibi ülkeleri bölgesel anlamda dışlaması ve izole etme meselelerinde daha agresif bir tutuma yöneltmiştir. Bu süreç 15 Eylül'de Trump'ın BAE ve İsrail'in normalleşme anlaşmasını imzalamasıyla yeni bir boyuta taşınmıştır. İç siyasi baskıların hızlandığı bu gelişme, bölgede BAE ve Bahreyn ile başlayan ve diğer bazı ülkelerin de eklenmesini amaçlayan ABD önderliğinde İsrail ile yeni bir "normalleşme" sürecinin başlatılmasını amaçlamaktadır. Her ne kadar Suudi Arabistan'ın resmî olarak normalleşme anlaşması imzalaması iç dinamikler bakımından muhtemel gözükmesine de Suudi Arabistan'ın bu süreci onayladığı aşıkârdır.

BAE ve İsrail normalleşme anlaşması hâlihazırda karşı-devrimci çizgi altında fiili olarak yürütülen ortak bölgesel siyasetin geleceğinin ABD garantörlüğüne alınması anlamına da gelmektedir. Bu normalleşme, tarihsel olarak da bölgesel düzene dair normlar ve bu normların Arap kimliği ile ilişkisi üzerinden gelişen bölgesel siyasetin

yeni bir aşamada olduğunun en net göstergesidir. Nasıl ki egemenlik ilkesi Arap milliyetçiliği kimliğini zaman içinde zayıflatarak statüko ile banşık bir milliyetçiliğe dönüştürmüştü Arap Baharı'nın sunduğu alternatif düzen ile tetiklenen Körfez ülkelerinin rejim güvenliği kaygısının, Filistin meselesinin öncelikler listesinde yer almadığı ve İsrail'in güvenlik partneri olarak benimsendiği uzlaşmacı Körfez kimliğine yol açtığı söylenebilir.

Bu son gelişmelerle perçinlediği gibi Körfez bölgesindeki bazı monarşiler için asıl olan, ülkelerindeki rantçı zenginlikler üzerindeki tekel pozisyonu sürdürme ve buna yönelik kaygıları da rejim güvenliği çerçevesinde değerlendirmedir. Sonuç olarak bu amaç doğrultusunda dönemin şartlarına göre yeri geldiğinde Arap milliyetçiliğine karşı İslamcılığı ve İslamcılığa karşı mezhepçiliği araçsallaştırma yoluna giden bu rejimler, günümüzde ise Filistinlilerin haklarını savunma pozisyonundan aleni ve resmî olarak vazgeçerek İsrail'in güvenlik imkânlarından faydalanma yolunu tercih etmektedirler. ■

IRAK-İSRAİL İLİŞKİLERİNİ “NORMALLEŞTİRME” GİRİŞİMLERİ VE OLASI TOPLUMSAL TEPKİLER

“

Irak ve İsrail arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi düşüncesini destekleyen gruplar, ABD'nin Irak'ı istilası ve işgalinin bu fikri yaymak ve bu projeyi bir an önce hayata geçirmek için ideal bir tarihsel fırsat sunduğuna inanmışlardır.

”

Dr. Watheq Al-Sadoon

Uzman, ORSAM

ABD 2003 yılında Irak'ı istila ve işgal ederek Arap rejimleri arasında İsrail'e karşı en düşmanca tutum takınan Saddam Hüseyin rejimini ortadan kaldırmak suretiyle zamanın en güçlü Arap ordusu konumundaki eski Irak ordusunuda yok etmiştir. Bu sebeple pek çok kişi, söz konusu işgalin ilan edilmemiş birçok hedefi arasında Irak'ı, İsrail ile ilişkilerini normalleştirmeye hazırlamanın olduğuna inanmaktadır.

2003'ten önce Irak'taki pek çok akademik çalışma ve gazete yazısı, “İsrail devletinin” meşruiyetinin

tanınmamasının bir göstergesi olarak “Siyonist varlık” ifadesini kullanılmaktaydı. 2003'ten sonra Irak'taki görsel-yazılı medyada ve akademi camiasında “İsrail” kelimesi yaygın şekilde kullanılmaya başlanmış ve “Siyonist varlık” tanımlaması neredeyse ortadan kalkmıştır.

ABD'nin Irak işgali sürecinde, Irak'ın İsrail ile ilişkilerini “normalleştirmek” için çeşitli girişimler gerçekleştirdiği savunulmuştur. Irak yetkililerinin 2003'ten önce Irak pasaportuna sahip kişilerin İsrail'e seyahat etmesini yasaklayan düzenlemeyi kaldırması buna örnek olarak verilebilir. Bu çerçevede, 2003 öncesinde Irak pasaportlarında bulunan “Bu pasaport sahibinin İsrail hariç tüm dünya ülke-

lerine seyahat etmesine izin verilir” ibaresi 2003 sonrasında derhâl kaldırılmıştır. 2003'ten sonra Iraklı yetkililerin ve siyasetçilerin İsrail'i ziyaret etmesiyle ilgili olarak basında ve sosyal medya platformlarında pek çok haber çıkmıştır. Bunların en ünlüsü, İslamcı (Şii ve Sünni) partilere düşmanlığıyla bilinen milletvekili ve “Irak Ulusu” partisinin kurucusu Mithal el-Alusi'nin 2004 yılında İsrail'i ziyareti hakkındadır.

Iraklı Grupların Sürece Bakışı: Sürprizlere Her Zaman Yer Vardır

Irak ve İsrail arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi düşüncesini destekleyen gruplar, ABD'nin Irak'ı istilası ve işgalinin bu fikri yaymak

ve bu projeyi bir an önce hayata geçirmek için ideal bir tarihsel fırsat sunduğuna inanmışlardır. Bu grupları, normalleştirme projesinin başarılı olabileceğine bu denli iyimser bakmaya teşvik eden çeşitli faktörler olmuştur. 2003'ten sonra Irak'ın yönetimini devralan liderler, çoğunlukla ABD'ye yakınlıklarıyla bilinmekteydi ve ABD'nin dostu olan bir kimsenin kolaylıkla İsrail'in dostu olacağı "varsayılmaktaydı". Aynı şekilde 2003 sonrasında, Irak siyasi sürecinde rol alan ve İsrail ile bazı tarihsel ilişkilere sahip Kürt siyasi aktörler de bu konuda aktif ve etkili olmuşlardır. Öte yandan, 2003'ten sonra Irak'ta "Baas Partisi'nin" feshedilmesi ve Arap milliyetçisi söylemlerin engellenmesi, Irak'taki Arap milliyetçiliği düşüncesine ölümcül darbe indirmiştir. Bu arada unutulmamalıdır ki Filistin meselesini savunmak ve İsrail'e karşı

çıkarak, Arap milliyetçiliğinin temel yapı taşı olarak görülmektedir.

Ancak Irak ile İsrail arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi projesini benimseyen taraflar, "birdenbire" ortaya çıkan ve bu projenin önünde engel oluşturan diğer faktörleri hesaba katmamış gibi görünmekteydi. ABD işgalinin yarattığı kaos ve yıkım nedeniyle siyasi, güvenlik, ekonomik, hizmet, eğitim ve sosyal tüm koşulların kötüleştiği bir ortamda, Amerika ve dostları Irak sokaklarında popülaritelerini yitirmişti ve İsrail ile ilişkilerin normalleştirilmesi dâhil, Irak'taki ABD güdümlü siyasi projelere ilişkin Irak halkında yağın bir tepki ve öfke söz konusuydu. ABD'nin ülkelerini istila etmesinden herhangi bir olumlu fayda sağlamayan Irak halkının, Amerikalılar ile Irak'taki "dostlarının" İsrail ile ilişkileri normalleştirme söyleminin çıkarlarına

olabileceğine ikna olmayacağı açıktır.

“
Filistin meselesini savunma ve İsrail'e düşman olma olgusu, tüm mezhepleri ve milliyetleriyle Irak halkının vicdanına ve zihnine sağlam bir şekilde nüfuz eden bir olgudur.

”
2003'ten önce Irak'ta etkili olan milliyetçi, İslamcı, solcu siyasi güçler ve dinî kurumlar ile aşiret güçleri gibi toplumsal güçler, Filistin meselesine mümkün olan en büyük desteği vererek ve İsrail karşıtı tutum sergileyerek on yıllardır Irak arenasında birbirleriyle rekabet etmekteydi. Bu nedenle Filistin meselesini savunma ve İsrail'e düşman olma olgusu, tüm mezhepleri ve milliyetleriyle Irak halkının vic-

danına ve zihnine sağlam bir şekilde nüfuz eden bir olgudur. Bazı Kürt partiler ile İsrail arasındaki tarihsel ilişkilerin varlığı, Irak'taki Kürtlerin çoğunun İsrail ile ilişkilerin normalleştirilmesi fikrini desteklediği anlamına gelmemektedir. Zira İslami Kürt partileri başta olmak üzere bu fikri reddeden, Filistin davasını ve Filistinlilerin haklarını destekleyen bir dizi Kürt siyasi güç bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile buradaki önemli toplumsal güçler ve Kürt aydınlar, İsrail ile ilişkilerin normalleştirilmesini reddetmektedir. Iraklı Kürtlerin çoğu, Kudüs'ün kurtarıcısı Selahaddin Eyyubi'nin Kürt kökenli olmasından ve Müslüman toplumlara yönelik yaptıkları kahramanlıklardan hâlâ gurur duymaktadır.

“Bugün İsrail karşıtı olan, ilişkilerin normalleştirilmesine karşı olduğunu iddia eden ve Filistin'i İsrail işgalinden “kurtarmayı” hedefleyen İran bağlantılı Iraklı bazı milis gruplarının; Irak'ta mezhep çatışmalarının yaşandığı dönemde Filistinli mültecileri öldürdüğü, onları kaçırdığı ve yerinden ettikleri bilinmektedir.”

Irak arenasında İsrail ile ilişkileri normalleştirmeyi reddeden farklı bir tür akım daha bulunmaktadır. Bu akım İran ile bağlantılı siyasi güçler ve milislerden oluşmaktadır. Bunların İsrail ile ilişkileri normalleştirmeyi reddetmeleri, Filistin

mesalesine veya Filistinlilerin haklarına olan inançlarıyla bağlantılı değildir. Aynı şekilde normalleştirmeyi reddetmeleri, İsrail karşıtı bir ilkesel duruş anlamına da gelmemektedir. İsrail ile ilişkilerin normalleştirilmesine karşı duruşları “özetle” İran'ın gündemi ve tutumuyla bağlantılıdır. İran'ın İsrail'e karşı düşmanlığını “hafifletmesi” durumunda Irak'taki İran yanlısı kesimlerin de İsrail ile ilişkilerin normalleştirilmesi konusunda bir sorunları kalmayacağı söylenebilir.

Bugün İsrail karşıtı olan, ilişkilerin normalleştirilmesine karşı olduğunu iddia eden ve Filistin'i İsrail işgalinden “kurtarmayı” hedefleyen İran bağlantılı Iraklı bazı milis gruplarının; Irak'ta mezhep çatışmalarının yaşandığı dönemde Fi-

Irak Yahudileri

2003'ten sonra, Irak'ta basın ve sosyal medya platformlarında alışılmadık bir fenomen ortaya çıkmıştır. Bu fenomen, çoğu 1948'den sonra ve bir kısmı yetmişli yılların başında Filistin'e göç eden Irak Yahudileri hakkında "dostça" konuşulmaya başlanmasıdır. Irak Yahudilerinin 1948'den önce siyasi, ekonomik veya kültürel alanlardaki önemli tarihsel rolleri inkâr edilemez. Irak'ta kraliyet döneminin en ünlü Maliye Bakanı Yahudi "Sasson Hasqeel" olmuştur ve o dönemde Irak'ın en ünlü tüccarları da Yahudilerdi. Iraklıların hafızasında kalan en ünlü şarkılar, yaratıcı Yahudi müzisyen "Saleh Al-Kuwaiti" ve kardeşi "Daoud Al-Kuwaiti" tarafından bestelenmiştir ve o dönemin en ünlü şarkıcısı da Yahudi "Salima Murad" olmuştur.

Irak Yahudilerinin 2003 yılından sonra basında ve sosyal medyada yüceltilmesinin bir tesadüf olduğuna inanmak mümkün değildir. Aksine bunların büyük bir kısmı sistematik bir şekilde Irak'ı, İsrail ile ilişkileri normalleştirmeye hazırlama çabalarıyla ilgilidir. Ekim 2019 protestolarından sonra, Arapça kullanan birkaç İsraili kullanıcı hesabı sosyal medya platformlarına yayılmıştı. Bunların bazıları yerel Irak lehçelerini kullanmaktaydı ve sadece Irak meselelerine odaklanmaktaydı. Bu hesaplar, resmî ve gayiresmî İsraili kuruluşlara veya Irak kökenli İsraili kişilere ait olduklarını açıkça beyan etmişlerdir. Bu hesaplar protestocuları destekleyen broşürler paylaşmış ve protestocuları hedef alan İran destekli milislere muhalefetlerini göstermiştir.

listinli mültecileri öldürdüğü, onları kaçırdığı ve yerinden ettikleri bilinmektedir. 2003'ten önce Irak'ın muhtelif bölgelerinde yaşayan on binlerce Filistinli mülteci bulunmaktaydı. Şimdilerde ise İran destekli bazı milis grupların tehditleri sonucu bunların sadece küçük bir kısmı Irak'ta kalmıştır.

“

Irak Yahudilerinin 2003 yılından sonra basında ve sosyal medyada yüceltilmesinin bir tesadüf olduğuna inanmak mümkün değildir. Aksine bunların büyük bir kısmı sistematik bir şekilde Irak'ı, İsrail ile ilişkileri normalleştirmeye hazırlama çabalarıyla ilgilidir.

”

Linda Abdul Aziz Menuhin siyasette, medyada ve kültürel alanlarda aktif Irak kökenli İsraili bir kadındır. Linda Menuhin, 2019'da gösterilen ve genel olarak Irak'taki Yahudi varlığından ve bunların 1970 yılında Irak'tan kaçışından bahseden "Bağdat'ta Bir Gölge" adlı belgesel filmde rol almıştır.

Linda Menuhin, Irak'ta bazı Yahudilerin İsrail adına casusluk yapma suçlamasıyla hapse atılması ve bunlardan dokuzunun 1969'da Tahrir Meydanı'nda idam edilmiş olması nedeniyle hayatının tehlikeye girdiğini hissederek Irak'tan kaçmıştır. Birkaç gün önce Tel Aviv-Abu Dabi arasında ilk doğrudan uçuş haberinin duyurulmasının ardından Linda Menuhin, Facebook sayfasında bir video yayınlayarak "Dün Tel Aviv'den Abu Dabi'ye yapılan ilk uçuşu kutladık ve buradan seyahat edebileceğimiz zamanı hevesle bekliyoruz. Sizleri burada, İsrail'de ağırlamaktan memnuniyet duyarız" demiştir. Fakat öyle görünüyor ki Linda Menuhin, Bağdat'ta Bir Gölge adlı belgeselde "1969'da Tahrir Meydanı'ndaki yürek burkan görüntülerin ardından, biz kaçtıktan sonra Bağdat'ın yanmasını diledim" dediğini unutmamıştır veya unutmamış gibi yapmaktadır.

Sonuç olarak Irak, gelecekte İsrail ile ilişkilerin normalleştirilmesine izin veren siyasi, askerî veya belki de ekonomik koşullara tanık olabilecektir. Ancak bu fikrin Irak'taki siyasi yapı tarafından sindirilmesinin zor ve Irak halkında karşılık bulmasının imkânsız olacağı görülmektedir. ■

HURRAS ED-DİN'İN İDLİB'DEKİ KONUMU VE HTŞ İLE İLİŞKİLERİ

“

Samir Hicazi (Ebu Hammam el-Şami) tarafından yönetilen Hurras ed-Din'in askerî liderliği HTŞ ve el-Nusra Cephesi üyesi Ebu Hammam el-Urduni'dedir. Örgüt HTŞ'nin el-Kaide'den ayrılmasını reddeden unsurlardan oluşmuştur. El-Nusra Cephesi'ndeki Ürdünlü liderler HTŞ'den ayrılmaya önderlik etmiş ve el-Kaide'nin lideri Eymen el-Zevahiri'ye bağlılıklarını açıklamıştır.

”

Dr. Samir Alabdullah

Uzman, ORSAM

hâlinde olmasından yararlanan Hurras ed-Din ise, 27 Şubat 2018'de el-Kaide ile bağlantılı bir örgüt olarak kurulmuştur.

Samir Hicazi (Ebu Hammam el-Şami) tarafından yönetilen Hurras ed-Din'in askerî liderliği HTŞ ve el-Nusra Cephesi üyesi Ebu Hammam el-Urduni'dedir. Örgüt HTŞ'nin el-Kaide'den ayrılmasını reddeden unsurlardan oluşmuştur. El-Nusra Cephesi'ndeki Ürdünlü liderler HTŞ'den ayrılmaya önderlik etmiş ve el-Kaide'nin lideri Eymen el-Zevahiri'ye bağlılıklarını açıklamıştır.

Hurras ed-Din'in Şura Konseyi

Hurras ed-Din örgütü, Ekim 2018'de oluşturulan ve asıl olarak

İdlib'de faaliyet gösteren diğer bazı radikal oluşumların da yer aldığı “Mü'minleri (savaşa) teşvik et” operasyon odasındaki önemli gruplardan biridir. Örgüt, gücünü pekiştirmek için Ensar el-Din Cephesi, Ensar el-Tevhid ve Ensar el-İslam gibi diğer gruplarla ittifak kurmuştur. Örgütün varlığı daha çok Batı İdlib'de Lazkiye'nin kuzey kırsalında, özellikle Cebal el-Türkman, el-Kürtler, el-Gab Ovası ve Jisr el-Şuğur'da yoğunlaşmaktadır. Grubun militan sayısı için farklı rakamlar verilmektedir. Bu rakamlar 800 ile 1.800 arasında değişmektedir. Örgütün sadece hafif silahları bulunmaktadır. Örgütün idari bir yapısı yoktur ve küçük gruplar hâlinde faaliyet göstermektedir. Hurras ed-Din militanlarının %60-70'ini yabancılar teşkil

Tanzim Hurras ed-Din'in (Dinin Muhafızları Örgütü) kurulmasının ilk işareti, Ebu Muhammed el-Culani'nin 29 Temmuz 2016'da el-Nusra Cephesi'nin, el-Kaide'den ayrıldığını ve Fetih el-Şam'ın kurulduğunu duyurmasıyla Temmuz 2016'da gelmeye başlamıştır. Bu örgüt sonradan dağılmış ve 28 Ocak 2017'de diğer gruplarla Heyet Tahrir el-Şam (HTŞ) adıyla yeniden ortaya çıkmıştır. Bu dönemde HTŞ'nin Nurettin Zinki ve Ahrar el-Şam hareketleri ile mücadele

etmekte ve bu nedenle de yabancılar arasından savaşçı çekmeye çalışmaktadır. Bazı tahminler, örgütün yaklaşık 500 unsurunun Ürdün uyruklu olduğunu göstermektedir.

Örgüt, bulunduğu bölgelerde radikal ideolojisini yaygınlaştırmaya çalışmaktadır. Ebu Usame el-Shawkani liderliğinde “Tevhid Savunuculuk Merkezi” adlı dinî bir kurum kurmuştur. Faaliyetleri, Cuma hutbeleri, gençler için konferanslar, vaiz gezileri, insanlara dağıtılan broşürler ve çocuklar için bir yaz okulu üzerine odaklanmıştır. Örgüt, medyada Müslümanların rejimle savaşıması için birlik çağrısında bulunurken fikirlerine karşı çıkan herkes ile savaşmaktadır. Örgüt ideolojik inancıyla ilgili herhangi bir materyal yayınlamamıştır ancak ideolojisi kadrolarının görüşlerinden bilinmektedir.

“

Bu iki akım arasındaki farklar Ürdünlü liderlerine de yansımış ve nihayetinde Uluslararası Koalisyon güçlerinin bombardımanı, kendilerini hedef alan patlayıcı cihazlarla veya kimliği tespit edilemeyen silahlı kişiler tarafından birbiri ardına öldürülmüşlerdir.

”

Örgüt İçindeki İki Akım

Hurras ed-Din içinde iki temel akımın olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki Samir Hegazy, Sami el-Aridi (şeriat yetkilisi) ve Libyalı Jamal İbrahim Shteivi el-Misrati liderliğindeki “ılımlı akım”dır. İkincisi ise Ebu Yahya el-Jazaery, Ebu

Dharr el-Masry ve Ebu Omar el-Tunisi liderliğindeki “radikal akım”dır. Selefi cihatçılığın ideoloğu Issam Taher el-Barkavi (Ebu Muhammad el-Makdisi) bu hareketin ideoloğu olarak kabul edilmektedir. 30 Haziran 2019'da Uluslararası Koalisyon güçleri örgütün genel merkezini bombalayarak mevcut militan liderlerin çoğunu öldürmüştür. Bu iki akım arasındaki farklar Ürdünlü liderlerine de yansımış ve nihayetinde Uluslararası Koalisyon güçlerinin bombardımanı, kendilerini hedef alan patlayıcı cihazlarla veya kimliği tespit edilemeyen silahlı kişiler tarafından birbiri ardına öldürülmüşlerdir.

Örgüt, Şubat 2018'de Suriye Millî Ordusu ile HTŞ arasındaki çatışmaya karşı çıkmıştır. Ancak Millî Ordunun HTŞ sahalarına saldırması hâlinde Millî Orduya karşı savaşma tehdidinde bulunmuştur. Şubat 2018'de, HTŞ ile örgüt arasında Halep'in güneyindeki Tel Haddia'da İdlib kırsalına ve Hama'ya kadar uzanan bir çatışma çıkmıştır. Çatışma, şeriat adamları aracılığı ile sona ermiştir. Hurras ed-Din, Eylül 2018'de Soçi'de İdlib konusunda Rusya-Türkiye anlaşmasını reddederek HTŞ'nin anlaşmayı kabul eden tavrını eleştirmiştir. Örgüt, anlaşmayı reddeden “Müminleri savaşa teşvik et” operasyon odasına katılmıştır. ABD, 3 Eylül 2019'da Hurras ed-Din'i terör örgütü olarak belirlemiş ve liderlerinden üçü; Samir Hegazy, Ebu Abdel Karim el-Masry ve Sami el-Aridi hakkında bilgi verecekleri 5 milyon dolara kadar para ödülü verileceğini açıklamıştır. ABD'nin 27 Ekim 2019'da IŞİD lideri Ebu Bekir el-Bağdadi'yi öldürdüğü operasyonda örgütten bir dizi savaşçı

da öldürülmüştür. El-Bağdadi'nin o dönemde Hurras ed-Din arasında saklandığı düşünülmektedir. Örgüt HTŞ'ye yakınlığına rağmen, HTŞ'nin Aralık 2019'da İdlib'de ortak bir askerî konsey kurma teklifini reddetmiştir. Hurras ed-Din ile HTS arasındaki anlaşmazlık, Ensar el-İslam grubunun aracılığı ile çözülmüştür. Mart 2020'de İdlib kırsalındaki Mhambel'de bir TSK konvoyu saldırıya uğramış ve bu bölge Hurras ed-Din'in kontrolünde olduğu için örgüt saldırının sorumlusu olmakla suçlanmıştır. Örgüt bu iddiayı ne reddetmiş ne de doğrulamıştır.

2020'nin başlarında İdlib'in kuzeybatı kırsalındaki Armanaz kasabası, HTŞ'in örgütü bölgeden çekilmeye zorlamak için askerî bir konvoy göndermesi neticesinde örgüt ile HTŞ arasında gerginliğe tanık olmuştur. Hurras ed-Din, bir Türk konvoyunu patlayıcı bir cihazla hedef aldıktan sonra HTŞ, Mayıs 2020'de örgütün kontrolündeki alanlara yönelik saldırılarını yenilemiştir. Hurras ed-Din Astana, Soçi gibi tüm siyasi çözüm girişimlerini ve bu platformlarda imzalanan anlaşmaları reddetmekte; bunları sadece “Sünni bölgeleri ayıran, rejim ile Rusya'nın pozisyonunu güçlendiren planlar olarak” değerlendirmektedir.

Hurras ed-Din-HTŞ İlişkisi ve Örgütün Geleceği

HTŞ ile Hurras ed-Din arasında sürekli gerginlik ve çatışmalar yaşanmaktadır. Örgütün kendisi de Suriye muhalefetiyle Hama kırsalındaki çatışmalara katılması sebebiyle bölünmelere tanık olmuştur. Örgütün militanları bu sa-

vaşlara katılmayı reddetmekte ve katılanları tekfir etmektedir. Hurras ed-Din ile HTŞ arasında, özellikle İdlib'in güneybatısındaki Muhambel kasabasında ve Arap Saeed'de çeşitli çatışmalar yaşanmıştır. "Ensar el-Tevhid" fraksiyonunun geri çekilmesinin ardından

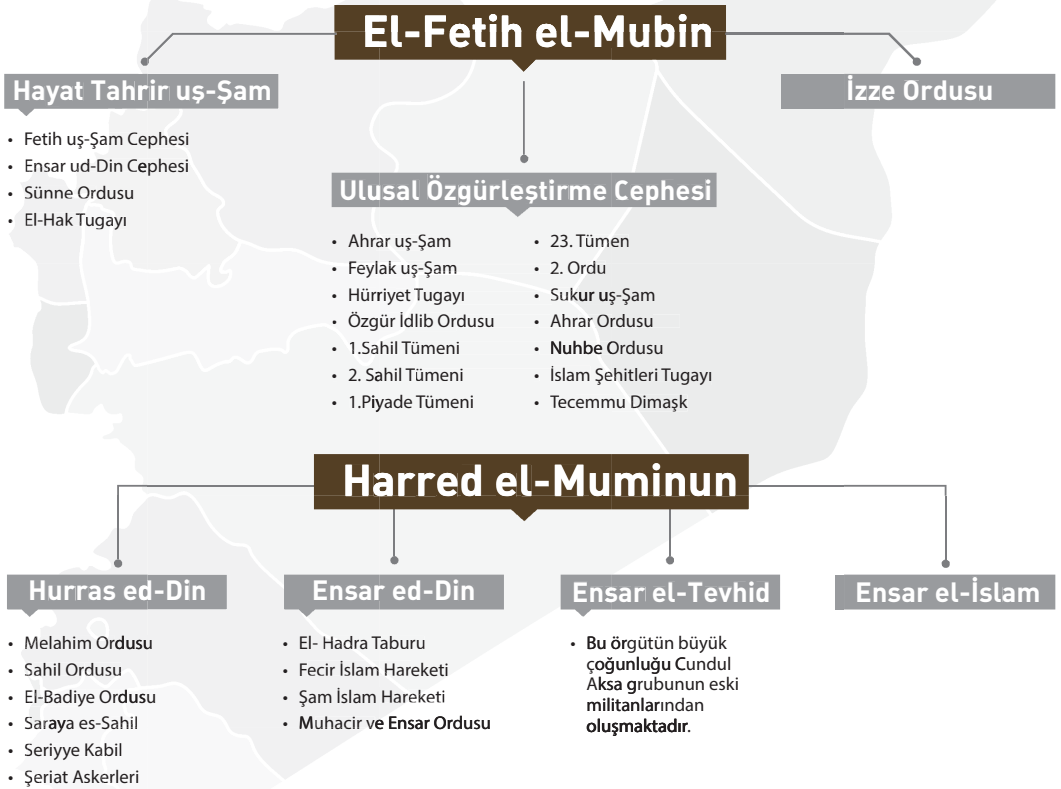
"Müminleri savaşa teşvik et" operasyon odası sona ermiştir. 11 Haziran 2020'de, beş askerî grup "Sebat Edin" operasyon odası kurulduğunu açıklamıştır. Bunlar arasında Ebu Malik el-Tali'nin (örgütün eski bir lideri) liderliğindeki "Ensar Savaş Tugayı" grubu ve Ebu

el-Abed Aşda ve Ebu Salah el-Uzbeki gibi örgütten ayrılan diğer liderler de bulunmaktadır. HTŞ buna itiraz etmiş ve liderlerinin peşine düşmüştür. Bu, Hurras ed-Din'i kışkırtmış ve HTŞ'den onları serbest bırakmasını talep etmiştir. Bu olay iki taraf arasındaki ger-

İDLİB'DE SİLAHLI GRUPLARIN OLUŞTURDUĞU OPERASYON ODALARI

Suriye rejimi, Rusya hava desteği altında Mayıs 2019 ayı başında İdlib operasyonuna başlamıştır. Operasyonun başlamasını takiben İdlib çatışmasızlık bölgesi içinde yer alan ve daha önce birbiri ile çatışma halinde olan silahlı muhalif gruplar ortak tehdide karşı mücadele temelinde bir araya gelmiştir. HTŞ ve Ulusal Özgürleştirme Cephesi "El-Fetih el-Mubin" isimli operasyon odası altında toplanmıştır.

HTŞ kendi içinde 4, Ulusal Özgürleştirme Cephesi de 14 farklı grubun bir araya gelerek oluşturduğu çatı yapılanmalıdır. Hiçbir çatı yapılanma altında yer almayan ve kuzey Hama'da etkili olan İzze Ordusu da "El-Fetih el-Mubin" operasyon odasına katılmıştır. Radikal ve El-Kaide çizgisini takip eden oluşumlar "El-Fetih el-Mubin" operasyon odası ile birlikte hareket etmemektedir. Radikal örgütler "Harred el-Muminin" isimli operasyon odası altında bir araya gelmiştir.

8 Ağustos 2019

info@orsam.org.tr www.orsam.org.tr

ginliğin tırmanmasına neden olmuştur. Uzlaşma girişimleri başarılı olamamış ve Arab Said köyünde çatışmalar yaşanmıştır. Bundan dolayı HTŞ, Hurras ed-Din'i köydeki karargâhını kapatmaya zorlamıştır. HTŞ bu zaferden yararlanıp "el-Fetih el-Mübin" operasyon odası dışında herhangi bir çalışmayı yasaklayan bir karar vermiştir.

“

Hurras ed-Din örgütü el-Kaide'ye bağlı kalmakta ve ideolojik referans olarak el-Zevahiri ve Ebu Muhammed el-Makdisi'ye bağlılık sözü vermektedir. Buna karşılık HTŞ kendi referanslarına ve Ebu Katada el-Filistini'ye bağlı kalmaktadır. Radikal ideoloji HTŞ için bir yük hâline gelmiş; bu nedenle Hurras ed-Din örgütü aracılığıyla bunu ihraç ederek bu yükten kurtulmak istemiştir.

”

HTŞ ile örgüt arasındaki anlaşmazlıklardan biri ideolojiktir. Hurras ed-Din örgütü el-Kaide'ye bağlı kalmakta ve ideolojik referans olarak el-Zevahiri ve Ebu Muhammed el-Makdisi'ye bağlılık sözü vermektedir. Buna karşılık HTŞ kendi referanslarına ve Ebu Katada el-Filistini'ye bağlı kalmaktadır. Radikal ideoloji HTŞ için bir yük hâline gelmiş; bu nedenle Hurras ed-Din örgütü aracılığıyla bunu ihraç ederek bu yükten kurtulmak istemiştir. HTŞ, örgüte katılanların silahlarına el koyduktan sonra finansman eksikliği ve düşük silahlanma seviyesinden sıkıntı çektiği için silahlanma ve ekonomik kay-

naklarla ilgili anlaşmazlığın yanı sıra HTŞ ile silahlarla ilgili sorun ve HTŞ'in örgütü kendilerinden ayrılan ve el-Kaide'den uzaklaşan bir örgüt olarak görmesi, bundan dolayı el-Kaide'ye bağlılık sözü veren el-Nusra'ya silahlarını teslim etmesi gerektiği gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Aynı şekilde Hurras ed-Din örgütü HTŞ'yi ABD'ye kendisi hakkında istihbarat bilgisi vermekle suçlamaktadır. Bunlara ek olarak taraflar arasında Türkiye'nin İdlib'deki askerî varlığına bakış, M-4 otoyolunun ulaşımına açılması gibi konularda da farklılık olduğu söylenebilir.

Hurras ed-Din, kendisini terörizm suçlamasından uzaklaştırmak için farklı bir retorik kullanmaya başlayan el-Colani liderliğindeki HTŞ ile karşı karşıya gelmekten kaçınmaktadır. HTŞ, Hurras ed-Din'i ortadan kaldıracı tek örgüttür. Bunun sebebi ise örgütü tanımları ve örgütün işleyişi hakkında detaylı bilgiye sahip olmalarıdır. Hurras ed-Din militanları IŞİD'in militanlarına benzer savaş deneyimine ve şiddet eğilimine sahip olduğundan örgütün askerî gücü sayısal büyüklüğünün ötesindedir. Hurras ed-Din'in Suriye'de el-Kaide mirasını korumaya çalıştığı söylenebilir.

Hurras ed-Din'in ağırlıklı olarak Suriyeli olmayan militanlardan oluşması, hedeflerinin Suriyelilerin hedefleriyle örtüşmemesi ve liderlerinin tüm Suriyeli muhalif grupları tekfir etmesi sebebi ile İdlib'e yük teşkil etmekte; bölgedeki her türlü uzlaşmaya karşı olması sebebi ile de Türkiye garantörlüğüne tehdit oluşturmaktadır. Öte yandan, askerî olarak savaşı etkilememesi veya İdlib'e yönelik herhangi bir saldırıyı püskürtmemesi sebebi ile de rejimle veya HTŞ ile kapsamlı bir çatışmaya girmekten kaçınmaktadır.

Örgüt; karargâhını, kaynaklarını ve kamplarını kaybetmiş, "el-Fetih el-Mübin" operasyon odasından izin almadan askerî faaliyet gerçekleştirmesi engellenmiştir. Örgüt, bu duruma ne kadar süre dayanabileceği ve bunlarla nasıl başa çıkacağı sorusu ile karşı karşıyadır. Örgütün karşı karşıya olduğu bir başka büyük zorluk, iki yıl içinde liderlerinin çoğunu kaybetmiş olmasıdır. Sonuç olarak Hurras ed-Din, Suriye'ye yönelik siyasi çözüm girişimlerdeki veya gerilimi azaltma anlaşmalarındaki başarısızlıklardan yararlanarak daha fazla cihatçı devşirmeyi amaçlamakta ancak yine de bu oluşumun yerel büyüme ve genişleme potansiyelinin sınırlı olduğu görülmektedir. ■

SURİYE’NİN NORMALLEŞME SÜRECİ İŞLİYOR MU?

“

Suriye topraklarının yaklaşık üçte ikilik kısmı üzerinde kontrol sağlayan Esad rejimi, yeniden uluslararası sisteme entegre olmak adına Arap ülkeleri başta olmak üzere birçok ülke ile ilişkileri normalleştirme girişimlerine hız vermiştir.

”

Hamza Haşıl

Araştırma Asistanı, ORSAM

Beşar Esad liderliğindeki Suriye yönetimi, 2011 yılında patlak veren krizde sivil halka yönelik şiddet politikası takip etmiştir. Şam, buna bağlı olarak uluslararası kamuoyu tarafından yoğun eleştiriye maruz kalmış ve sonrasında krizin silahlı çatışmaya evrilmesi ile uluslararası sistemin dışına itilmeye başlamıştır. Başta Arap ülkeleri olmak üzere birçok ülke Şam yönetimi ile ilişkileri tamamen kesme ya da asgari seviyeye indirme yoluna gitmiştir. İç savaşın ilk yıllarında muhaliflerin çatı yapılanmaları birçok ülke tarafından muhatap

olarak alınmış ve Esad’ın Suriye’nin geleceği üzerinde hak sahibi olmadığı vurgulanmıştır. Krizin başlangıcından itibaren İran’ın rejime verdiği açık destek ve Rusya’nın rejim saflarında savaşa dâhil olması, Şam yönetiminin ayakta kalmasını sağladığı gibi Suriye’nin büyük bir bölümünde saha hâkimiyeti kurmasını da beraberinde getirmiştir. Suriye topraklarının yaklaşık üçte ikilik kısmı üzerinde kontrol sağlayan Esad rejimi, ye-

niden uluslararası sisteme entegre olmak adına Arap ülkeleri başta olmak üzere birçok ülke ile ilişkileri normalleştirme girişimlerine hız vermiştir.

Dış İlişkileri Normalleştirme Girişimleri

Şam yönetiminin normalleşme girişimlerinde komşu ülkeler öncelikli konumda olmuştur.

“

Normalleşmenin temel amacı siyasi meşruiyet sağlama gibi gözükse de sürecin ana motivasyon kaynaklarından biri ekonomik ilişkilerin geliştirilmesidir. Eylül 2018’de Cabir-Nasib Sınır Kapısı açılarak Lübnan ile ilişkiler geliştirilmiştir. Sınır kapısının milyarlarca dolarlık bir ticaret kapasitesine sahip olduğu göz önünde bulundurulduğunda Şam yönetiminin bu hamlesinin altında yatan temel motivasyonun ekonomik çıkar olduğu anlaşılacaktır.

”

Bu noktada Irak, Lübnan ve Ürdün ile yakın temas kurulmaya baş-

lanmıştır. Normalleşmenin temel amacı siyasi meşruiyet sağlama gibi gözükse de sürecin ana motivasyon kaynaklarından biri ekonomik ilişkilerin geliştirilmesidir. Eylül 2018’de Cabir-Nasib Sınır Kapısı açılarak Lübnan ile ilişkiler geliştirilmiştir. Sınır kapısının milyarlarca dolarlık bir ticaret kapasitesine sahip olduğu göz önünde bulundurulduğunda Şam yönetiminin bu hamlesinin altında yatan temel motivasyonun ekonomik çıkar olduğu anlaşılacaktır. Normalleşme girişimlerinin güvenlikle ilgili hedefleri de vardır. IŞİD kalıntılarının hem Irak hem de Suriye’de varlık göstermesi iki ülke arasında zorunlu iş birliğine gidilmesini gerektirmiş ve Esad rejimi ile Irak merkezî yönetimi arasında ikili ilişkiler yeniden kurulmaya başlanmıştır.

İç savaşın en büyük sonuçlarından olan mülteci krizi, Şam yönetiminin komşu ülkelerle anlaşmazlıklarını derinleştiren bir durum yaratmıştır. Bu durumun yarattığı olumsuz havayı dağıtmak isteyen Şam yönetimi, birçok alanda iş birliği yaptığı Lübnan ile ilişkileri geliştirmek adına mülteciler için geri kabul anlaşması yapmıştır. Böylece Lübnan’da yaşamlarını sürdüren bazı Suriyeli mülteciler ülkelerine dönmeye başlamıştır.

Şam yönetiminin ilişkileri normalleştirme girişimleri Aralık 2018’de en yoğun dönemine ulaşmıştır. Eski Sudan Cumhurbaşkanı Ömer el-Beşir, Şam’ı ziyaret eden ilk Arap devlet başkanı olurken Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Bahreyn Şam’daki büyükelçiliklerini yeniden açtıklarını duyurmuşlardır. Aynı dönemde Irak’tan yapılan açıklamada Arap Birliği’ndeki üyeliği askıya alınan Suriye’nin yeniden birliğe kabul edilmesinin desteklendiği belirtilmiştir. Buna ek olarak; Fas, Lübnan, Tunus ve Mısır Dışişleri Bakanlıkları da aynı yönde çağrıda bulunmuşlardır. Bu çağrılarının ertesinde Ürdün Dışişleri Bakanlığı, Süfyan el-Kudah’ı Ocak 2019’da Şam Büyükelçiliğine maslahatgüzar olarak atadığını duyurmuştur. Ayrıca Kasım 2011’den itibaren Arap Birliği’ndeki üyeliği askıya alınan Suriye, aradan ge-

çen yaklaşık 8 yıldan sonra Mart 2019'da Amman'da toplanan Arap Parlamentosu Zirvesi'ne temsilci göndermiştir. Bu gelişmeler Şam yönetimine siyasi meşruiyet anlamında bazı avantajlar sağlarken ekonomik ilişkilerin yeniden canlanmasının da önünü açmıştır. Bu noktada, 2018'in son ayları Şam yönetiminin diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkilerini iyileştirmeye başladığı bir dönem olarak da tanımlanabilir. Aralık 2018'de Tunus ile sivil havacılık alanında yapılan anlaşma iki ülke arasında doğrudan uçuşların yeniden başlamasını sağlamıştır. BAE ise Ocak 2019'da Abu Dabi'de BAE-Suriye Özel Sektör Forumu'nu düzenleyerek Şam yönetimi ile ilişkilerin geliştirilmesini hedeflemiştir. Ayrıca, Ağustos 2019'da Şam'da düzenlenen 61. Uluslararası Şam Ticaret Fuarı'na BAE'den 40'tan fazla iş adamı katılım göstermiştir. Şam yönetimi ile Mısır arasında da 2018 yılında endüstri, tarım ve kültürel alanlarda iş birlikleri geliştirilmiştir. Bunlara ek olarak, Mısır ile askeri alanlarda ve istihbarat noktasında iş birlikleri yapılmıştır. 22 Aralık 2018'de Şam yönetiminin Ulusal Güvenlik Dairesi Başkanı Ali Memlük ile Mısır İstihbarat Şefi General Abbas Kamil arasında Kahire'de görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşme, Ali Memlük'ün 2016'dan sonra Kahire'de yaptığı ikinci görüşme olmuştur.

Arap ülkelerinin yanı sıra Batılı bazı ülkeler de Şam yönetimi ile ilişkileri normalleştirme yoluna gitmiştir. Suriye krizinin Avrupa'da yarattığı mülteci sorunu, Avrupalı bazı ülkelerin Esad rejimi ile ilişkilerin normalleştirilmesi çağrısı

yapmasına sebep olmuştur. İtalya, Macaristan ve Polonya gibi ülkeler tehdit olarak gördükleri mülteci problemini çözmek için Esad rejimi ile iyi ilişkiler kurulması gerektiğini ifade etmişlerdir. Çekya ve Beyaz Rusya ise Şam yönetimine insani yardım göndermeye devam etmişlerdir. Bunların dışında, Fransa ve Kanada'dan turist kabilelerinin Şam yönetiminin kontrolü altındaki tarihi alanlara ziyaretler düzenlemeleri Esad rejiminin normalleşme hamlelerinin kültürel boyutu olarak değerlendirilebilir.

Sezar Yasası'nın Normalleşme Sürecine Etkisi

Şam yönetiminin uluslararası sisteme yeniden entegre olmak adına diğer ülkelerle ilişkileri normalleştirme girişimleri 17 Haziran 2020'de Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından yürürlüğe konulan Sezar Suriye Sivil Koruma Yasası ile büyük oranda sekteye uğramıştır. Sezar Yasası, Suriye

yönetimine bugüne kadar uygulanan yaptırımlardan farklı olarak Şam ile ticari veya askeri anlamda ilişkisi olan şahıs ve şirketlere de yaptırım uygulanmasını içermektedir. Dolayısıyla rejimle ilişkileri geliştirme adına diplomatik adımlar atan ve ekonomik iş birlikleri geliştiren ülkeler geri adım atmak veya süreçleri dondurmak zorunluluğu hissetmiştir. ABD Dışişleri ve Hazine Bakanlıkları tarafından ilk yaptırım listesine alınan 39 kişiye ek olarak Temmuz 2020'de bu listeye 14 kişi daha eklenmiştir. Yaptırım listesindekilerin büyük oranda Esad ailesi mensupları veya çok yakın ilişkide oldukları Suriyeli kişi ve kurumlar oldukları görüldüğü de listenin genişletilmesinin ve Esad ile iş birliği içinde olan diğer ülke vatandaşlarını da kapsamının önünde hukuki bir engel bulunmamaktadır. Bu potansiyel risk, Şam yönetimi ile iyi ilişkiler kurmak isteyen ülkelerin daha temkinli hareket etmesini ve dolayısıyla normalleşme sürecinin yavaşlamasını beraberinde getirmiştir.

Sezar Yasası'nın yürürlüğe girmesi Şam yönetiminin ilişkileri normalleştirme stratejisine büyük zarar vermiş olsa da bazı ülkeler rejim ile iş birliği içine girmeye devam etmiştir. İç savaşın doğrudan tarafı olan ve Esad'ın en önemli müttefikleri konumundaki Rusya ve İran rejim ile ilişkilerini aynı düzlemde devam ettirmişlerdir. Suriye'nin yeniden yapılanması sürecinde aktif rol alması beklenen bu iki ülkenin Sezar Yasası'nı dikate almayarak ilişkilerini sürdürmeleri sürpriz bir gelişme olarak değerlendirilemez. Bununla birlikte, Umman Sultanlığı'nın 5 Ekim

2020'de Turki Mahmud el-Busaidi'yi Şam'a büyükelçi olarak atması zamanlama açısından beklenmedik bir gelişme olmuştur. Umman, dış

politikasındaki "pozitif tarafsızlık" ilkesi doğrultusunda hareket ederek Şam yönetimi ile ilişkilerini hiçbir zaman kesmemiş ve Maskat'tan Şam'a bakanlık düzeyinde ziyaretler gerçekleşmiştir. İkili ilişkiler diplomatik ve ekonomik düzeyde kesintisiz olarak devam etmiştir. Umman'ın Suriye politikasındaki bu sürekliliğe bakıldığında Şam'a büyükelçi atması anlaşılabilir bir durumdur. Fakat ABD'nin Sezar Yasası'nı uygulamaya koyduğu ve yaptırım listesine yeni kişilerin eklendiği bir dönemde Umman'ın attığı bu adım zamanaşır olarak değerlendirilebilir. Umman'ın bu hamlesine ABD tarafından nasıl bir cevap verileceği Suriye rejimi ile ilişkileri normalleştirmek isteyen üçüncü ülkeler için örnek teşkil edebilir. Diğer bir ifadeyle bu gelişme sonrasında Umman'a ait bazı kişi veya kurumların ABD tarafından yaptırım listesine alınmaması durumunda yasanın caydırıcılığı sorgulanmaya başlanabilir. Böyle bir gelişme, ABD için prestij kaybı olacağı gibi Esad rejimi için normalleşme noktasında yeni fırsatları beraberinde getirecektir. ■

BAE, son 2 yıldır Esad rejimi ile yoğun bir iş birliği içinde

Bölgesel nüfuzunu kaybetmeme uğruna demokratik rejimlere karşı darbelerle destek veren Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), son 2 yıldır Esad rejimi ile de iş birliği sürdürüyor

Silah ithalatının yaklaşık yüzde 60'ını ABD'den temin eden BAE, bölgede Washington yönetiminin önemli müttefiklerinden birisi kabul ediliyor. Ancak BAE, ABD'nin tüm uyarılarına rağmen Esad rejimi ile ilişkilerini bariz bir şekilde geliştiriyor

27 Aralık 2018

BAE, 27 Aralık'ta yaklaşık 7 yıldır kapalı olan Şam Büyükelçiliğini Suriye rejimi ile normalleşme hedefi altında yeniden açtı

Ağustos 2019

BAE, ABD'nin tüm uyarılarına rağmen 40 kişilik bir iş insanı heyetini Şam'daki bir iş fuarına gönderdi

Mart 2020

Abu Dabi Velihaht Prensi Muhammed bin Zayed Al Nahyan, 27 Mart'ta Twitter hesabı üzerinden uzun yıllardan sonra ilk defa yeni tip koronavirüs (Kovid-19) bahanesiyle Beşar Esad ile telefon görüşmesi gerçekleştirdiğini kamuoyu ile paylaştı

Nisan 2020

Londra merkezli Middle East Eye (MEE), 8 Nisan'da yayınladığı bir haberinde, Al Nahyan'ın, Esad rejimine, Türkiye ve Rusya'nın Idlib'de 6 Mart'ta yaptığı ateşkese bozması için 3 milyar dolarlık teklifi bulunduğunu ifade etti

Haziran 2020

Fransız merkezli Orient XXI haber ve araştırma portalı, 23 Haziran'da yayınladığı araştırma raporuna göre,

BAE Esad rejimine ait istihbarat memurları ve mühendislerine 2 ila 12 aylık eğitimler veriyor

ABD'nin Suriye Özel Temsilcisi Büyükelçi James Jeffrey, 18 Haziran'da yaptığı açıklamada BAE'nin Beşar Esad rejimi ile ilişkilerini normalleştirme çabalarına devam etmesi durumunda ABD Kongresi'nde yeni kabul edilen "Sezar Yasası" kapsamında yaptırımlara maruz kalabileceği uyarısında bulundu

06.07.2020

FIRAT'IN DOĞUSUNDA SOMUTLAŞAN ABD-RUSYA GERİLİMİ

“

2015 yılında Suriye rejimine destek olmak amacıyla sahada fiziki olarak yer almaya başlayan Rusya, ABD'nin çekilme kararı sonrasında oluşabilecek güç boşluğunu doldurmak amacıyla Fırat'ın doğusunda da aktif bir şekilde bulunmaya başlamıştır. Kendi içinde farklı bir dinamiğe sahip olan bölgede daha fazla söz sahibi olmak adına girişilen bu çaba, ABD ve Rusya arasında sıkı bir rekabeti de beraberinde getirmiştir.

”

Sibel Dündar

Araştırma Asistanı, ORSAM

Fırat'ın doğusu, ABD ve Rusya güçleri arasında 2019 yılı sonlarında etkisini iyice göstermeye başlayan ve taraflar arasında yaşanan bazı olaylarla gi-

derek somutlaşan bir gerilime şahit olmaktadır. Suriye'de yıllardır karşı karşıya gelen ve aralarında belirli bir rekabet bulunan aktörlerin, bölgeye yönelik faaliyetleri hem askerî hem de siyasi alanda artarak devam etmektedir. 2015 yılında Suriye rejimine destek olmak amacıyla sahada fiziki olarak yer almaya başlayan Rusya, ABD'nin çekilme kararı sonrasında oluşabilecek güç boşluğunu doldurmak amacıyla Fırat'ın doğusunda da aktif bir şekilde bulunmaya başlamıştır. Kendi içinde farklı bir dinamiğe sahip olan bölgede daha fazla söz sahibi olmak adına girişilen bu çaba, ABD ve Rusya arasında sıkı bir rekabeti de beraberinde getirmiştir. Başkanlık seçimi sonrasında ABD'nin önümüzdeki dönem Suriye politikasının nasıl şekilleneceği tartışmaları devam ederken bölgede Rus güçleriyle doğrudan karşı karşıya gelinmesinin ardından ABD'nin Suriye'deki caydırıcı gücünü pekiştirme eğilimi bu tartışmalara yeni bir boyut kazan-

dırmıştır. Washington'un bu yönelimi ile vermek istediği mesaj ve ilerleyen dönemlerde ortaya çıkabilecek ABD-Rusya rekabetinin boyutları önemli bir tartışma konusudur.

Tarafların Askerî Varlıklarını Artırması

25 Ağustos 2020'de Rus konvoyundan bir aracın “kasti olarak” ABD ordusuna ait bir araca çarpması sonucu en az 4 ABD askerinin yaralandığı haberi gündeme bomba gibi düşmüştür. Bu olay, Suriye rejimini destekleyen Rus birlikleri ile ABD ordusunun Suriye'de karşılaşması sonucu ABD askerlerinin yaralandığı ilk hadise olarak kayıtlara geçmiştir. Kazaya ait videoları inceleyen yetkililer kazanın meydana geldiği alanda Rus askerî helikopterinin hızlı ve alçak uçuş yaptığını, bunun genellikle alandaki askerleri dağıtmak için kullanılan bir taktik olduğunu ifade etmiştir. Yapılan açıklamalarda ise her iki tarafın da yaşanan kazanın sorumlusu olarak diğerini suçladığı gözlemlenmiştir. ABD, Rusya'nın

bulunmama sözü verdiği bölgeye girdiğini ifade ederken Rusya tarafından yapılan açıklamalarda ise ABD tarafına Rus askerî konvoyunun geçişinden önce prosedür gereği bilgi verildiğine dikkat çekilmiştir. Bu açıklamada ayrıca ABD askerlerinin mevcut anlaşmaları ihlal ederek Rus devriyesini engellemeye çalıştığı ifadesi yer almıştır.

“

ABD Başkanı Donald Trump'ın askerî sevkiyatın bir iki gün öncesinde Beyaz Saray'daki basın toplantısında, petrolü koruyan askerler dışında Suriye meselesinin dışında olduklarını açıklaması ise ABD kurumları arasında Suriye'ye ilişkin çelişkileri gözler önüne sermektedir.

”

Karşılıklı suçlamalar devam ederken ABD Merkez Komutanlığı Sözcüsü Yüzbaşı Bill Urban bölgesinde bulunan yaklaşık 500 askere ek olarak 6 adet zırhlı Bradley savaş aracı ve 100 askerinin daha bölgeye konuşlandırıldığını açıklamıştır. Urban, Kuveyt'ten gönderilen askerî araçların yanı sıra, kısa süre içinde bölgeye bir radar yerleştirileceğini ve ABD ordusunun devriyelerine savaş uçaklarının eşlik etme sıklığını artıracaklarını belirtmiştir. Ayrıca Urban'ın, “ABD Suriye'de herhangi bir ulusla savaşmak istemez fa-

kat gerektiği takdirde Koalisyon güçlerini savunur” ifadesi oldukça dikkat çekmiştir. ABD Başkanı Donald Trump'ın askerî sevkiyatın bir iki gün öncesinde Beyaz Saray'daki basın toplantısında, petrolü koruyan askerler dışında Suriye meselesinin dışında olduklarını açıklaması ise ABD kurumları arasında Suriye'ye ilişkin çelişkileri gözler önüne sermektedir.

ABD'nin askerî varlığını arttırmasına karşılık Rusya'nın da aynı hafta içerisinde İdlib kırsalındaki Lazkiye-Halep karayolunda (M4) yoğun bir askerî konuşlandırması görülmüştür. 19 Eylül Cumartesi günü lojistik malzeme, silah ve mühimmat taşıyan onlarca araçtan oluşan Rus konvoyunun M4 karayolu üzerinden Rusya'nın askerî üssü bulunan Kamışlı'ya hareket ettiği gözlemlenmiştir. Bir gün öncesinde asker ve lojistik malzeme taşıyan Suriye rejimine ait 15 aracın da Rakka'da bulunan 93. Tuğay'a takviye olarak gittiği görülmüştür. Yerel kaynaklar, Rus güçlerinin Haseke'nin kuzey kırsalındaki Tel Temır'dan Rakka'nın kuzey kırsalındaki Ayn İsa kasabasına giden Haseke-Halep uluslararası karayolunu (M4) 12 Eylül'de yeniden açtığını bildirmiştir. Bu gelişme, Covid-19'un ya-

lemek için alınan tedbirler kapsamında otoyolun iki aydan fazla kapalı kalmasının ardından gelmiştir.

Askerî Varlığın Artmasındaki Asıl Mesaj

Askerî varlığın arttırılması, Rusya'nın ABD ile terör örgütü YPG/PKK'nın ortaklaşa faaliyet gösterdiği alanlara müdahil olmasına karşı caydırma çabası olarak yorumlanmaktadır. Zira Rusya, Barış Pınarı Harekâtı sonrasında Türkiye ile varılan anlaşma ile YPG'nin sınır hattı boyunca çekilmesi sorumluluğunu üstlenmiş ve ortak devriyelerle bölgede daha aktif bir görüntü sergilemiştir. Diğer yandan Suriye rejimi ve YPG arasında ara buluculuk faaliyetleri yürüterek bölgedeki konumunu güçlendirmeye çalışmıştır. Operasyon sürecinde hat boyunca geri çekilen ABD güçleri ise sonrasında eski pozisyonlarına neredeyse geri dönmüş ve yeni üsler inşa ederek bölgedeki varlığının azalmadığı mesajını vermiştir. Sonraki süreçte ise bölgede devriye hâlinde gezen güçler sık sık karşı karşıya gelmiş ve taraflar arasında ufak çaplı sürtüşmeler yaşanmıştır. Bu çekişmeler sonrasında devriye güzergâhları üzerinde zorunlu değişimlerin yaşandığı gö-

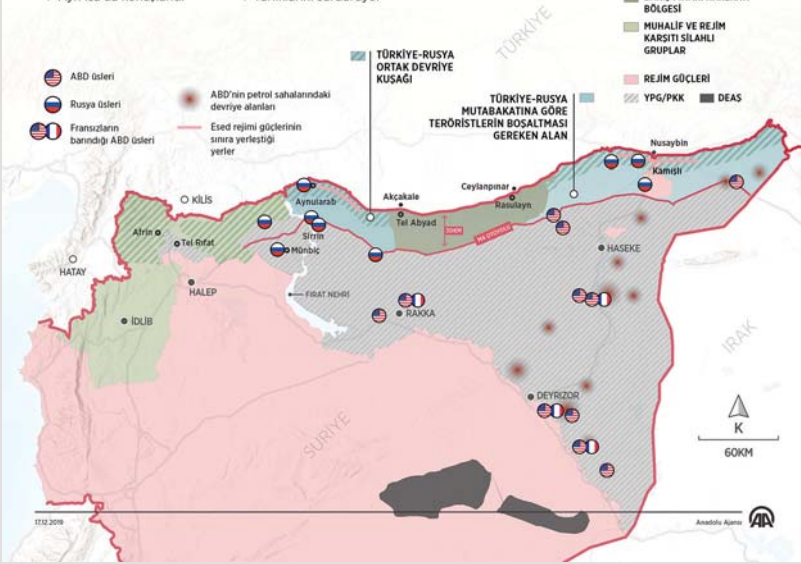

Suriye'de yabancı askeri güçlerin konuşlanmalarındaki son durum

ABD güçlerini, büyük ölçüde, Barış Pınarı Harekati bölgesinden petrol sahaları civarına kaydırırken, Rusya ondan boşalan üslerin bir kısmına yerleşti

Rus güçlerle beraber Esed rejimi de Münbiç ve Ayn İsa'da konuşlandı

ABD ve onun himayesindeki Fransız güçler, Haseke, Rakka ve Deyrizor'da varlıklarını sürdürüyor

rülmüştür. 2019 yılı sonu itibarıyla başlayan bu gerilim, yaşanan son olayda tarafları daha fazla caydırıcı önlemler almaya yöneltmiştir.

Bilindiği gibi 5 yıl önce Suriye'de Uluslararası Koalisyon güçleri ve Rusya arasında saldırmazlık anlaşması imzalanmıştır. Suriye'de ABD'nin saldırmazlıkla ilgili özel bir ofisinin bulunmasının yanı sıra Rusya'nın da her iki tarafın askerî devriyelerinin günlük hareketlerini koordine eden programları ve devriyenin hedefini, askerî ve hava sahasını belirlemek için bir ofisinin mevcut olduğu gözlemlenmiştir. Koordinasyonun her iki tarafın askerî önceliklerine göre şekillendiği ve bu çerçevede müttefik güçlerin sahadaki konuşlanmalarıyla ilgili tüm düzeylerde görüşmelerin yapıldığı dikkate

alındığında, yaşanan bu olayın sadece bir kazadan ibaret olduğunu düşünmek yetersiz kalacaktır. Her iki taraf da karşı tarafın nereye gideceğini ve bu bölgede devriye gerçekleştirme gerekçelerini tamamen bilmesine rağmen ABD-Rusya kuvvetleri arasında yaşanan gerilim tarafların bölgeye dönük ileri dönem stratejilerinin de bir yansıması olarak görülebilir.

“

Washington'da Suriye politikasının hedefleri ve askerî varlığın devam edip etmemesi konusunda daha derin tartışmalar yaşanırken Rusya'nın kararlı şekilde bölgedeki askerî etkisini arttırmayı sürdüreceği görülmektedir.

”

Fırat'ın Doğusunu Bekleyen Sıkı Rekabet

Askerî varlığın arttırılması, Rusya'ya Suriye'deki ABD güçlerini taciz etmemesi veya onlara zarar vermemesi için atılan sembolik bir uyarı olsa da birçok soru işaretini de beraberinde getirmiştir. Rusya, Trump'ın yeni dönemde ABD Başkanı olması hâlinde Suriye'den çekilme politikasının bir şekilde devam edeceğini düşünmektedir. Washington'da Suriye politikasının hedefleri ve askerî varlığın devam edip etmemesi konusunda daha derin tartışmalar yaşanırken Rusya'nın kararlı şekilde bölgedeki askerî etkisini arttırmayı sürdüreceği görülmektedir. Rusya'nın sadece sahada bu tür hareketlerle sınırlı kalmayıp siyasi arenada da Suriye meselesinde baskın pozisyonda bulunmak istediği bilinmektedir. PYD/YPG'yi kendi nüfuz alanına çekmek isteyen Rusya'nın Suriye rejimi ve PYD/YPG arasında bir dizi görüşme ve pazarlığa ara buluculuk yaptığı bilinmektedir. Ancak bu pazarlıklar, ABD'nin PYD/YPG'yi görüşmelerden çekilmeye zorlaması ve rejim ile PYD/YPG'nin beklentileri arasında derin farklılıklar oluşması gibi nedenlerle başarısızlıkla sonuçlandığı anlaşılmaktadır. Bu gelişme sonrasında ABD'nin PYD/YPG ile Erbil'e yakın duran Suriyeli Kürt partilerin çatı yapılıması Suriye Kürt Ulusal Konseyi (SKUK) arasında birlik görüşmelerine ara buluculuk yaptığı bir dönemde Rusya'dan da benzer amaçla karşı bir hamle gelmiştir.

ABD girişimlerinde yürütülen “birlik görüşmelerinin” şu an üçüncü aşamada olduğu ve başarıya ulaş-

Pentagon'dan YPG/PKK kontrolünde 10 bin kişilik birlik için 'bütçe' talebi

Pentagon 2021 mali yılı için Suriye'de desteklediği gruplara 200 milyon dolar askeri yardım fonu talebinde bulundu

YPG-PKK kontrolünde 10 bin kişilik bir grup oluşturulacak ve bunlara silah, mühimmat desteği verilecek

El Tanıf'taki Muğavir et-Tavra grubunun sayısı 300'den 500 kişiye çıkarılacak

YPG/PKK'YA 3 FARKLI KUVVET EĞİTİMİ

BÖLGESEL İÇ GÜVENLİK GÜÇLERİ

Yerleşim yerlerinin belirli bölgelerinde konuşlu sabit birlikler kurulacak

İÇ GÜVENLİK GÜCÜ

4 bin kişiden oluşacak, şehirlerde devriye ve yerleşim birimleri arasındaki kontrol noktalarında görev yapacak

TEMİZLİK GÜCÜ

1720 kişiden oluşacak Terör örgütü YPG-PKK kontrolündeki bölgede 600 kişilik anti-terör birliği kurulacak

Toplam 1120 kişiden oluşan sözde komando birliği oluşturulacak

VERİLECEK BAZI SILAH VE EKİPMAN

- 442 ADET TÜFEK
- YAKLAŞIK 3 MİLYON ÇEŞİTLİ KALİBRELERDE MERMİ
- 860 ADET TABANCA
- 296 ADET KOMANDO BİÇAĞI
- 28 ADET SUİKAST TÜFEĞİ
- 121 TAKTİKSEL OLMAYAN ASKERİ ARAÇ
- 574 ADET ZİRHİLİ ARAÇ

Cok sayıda personel taşıyıcı, kargo kamyonu, ambulans, yakıt ve su tankerleri verilecek

Üniforma, miğfer, kamera, telsiz, tablet, oksijen kesici gibi çeşitli muhteviyatta binlerce yardım malzemesi gönderilecek

SURİYE'DEKİ DESTEK BÜTÇESİ 5 KALEME AYRILIYOR

10.02.2020

törleri bir araya getirdiği görülmüştür. Bunun en somut örneği, PYD/YPG'nin siyasi kanadı olarak faaliyet gösteren Suriye Demokratik Meclisinin (SDM) Rusya'nın resmî daveti üzerine 29 Ağustos 2020 tarihinde Moskova'da ayrılanmış olmasıdır. Merkezi Şam'da bulunan ve Moskova merkezli Suriyeli muhaliflerin kurduğu Halkın İradesi Partisi'nin (HİP), SDM ile burada siyasi çözüme ilişkin görüşmeler gerçekleştirdiği ve taraflar arasında 31 Ağustos'ta bir mutabakat imzalandığı bilinmektedir. Taraflar mutabakatın ardından Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ile bir araya gelmiş ve mevcut durum hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Lavrov konu ile ilgili yaptığı açıklamasında görüşmelerden haberdar olmadıklarını veya belirleyici herhangi bir rol oynamadıklarını vurgulamıştır. Ancak zaman ve mekân bağlamında düşünüldüğünde durumun, Rusya'nın yansıttığından farklı bir tablo çizdiği görülmektedir.

ABD ve Rusya, Fırat'ın doğusunun statüsü, sahip olduğu doğal kaynaklar gelirlerinin aktarılması ve PYD'nin siyasi çözüm sürecine dâhil edilmesi gibi konularda belirli rekabet içerisindedir. Ancak bu rekabet son dönemlerde yoğunlaşmakta ve taraflar daha sert tedbirler almaktadır. Sonuç olarak bu rekabet üzerinde ve Suriye'nin geleceğinde ABD'deki başkanlık seçimlerinin de etkili olabileceği ve özellikle Fırat'ın doğusunda çatışma ihtimalini de barındıran Suriye'deki küresel iki güç arasındaki çekişmenin devam edeceği öngörülmektedir. ■

ması durumunda SKUK üzerinden PYD/YPG'ye uluslararası meşruiyet kazandırılması planlanmaktadır. Böylece dolaylı olarak PYD/

YPG'nin Suriye ile ilgili siyasi çözüm masasında yerinin garanti edilmesi düşünülmektedir. Rusya'nın da aynı hedeflerle farklı ak-

IRAK'TA GÖSTERİLERİN İLK YILI VE GELECEĞE YÖNELİK ÖNGÖRÜLER

“

2003 yılında Baas rejiminin çökmesinin ardından kurulan yeni sistemde 2011, 2012-2013 ve 2015-2018 yıllarında yoğun gösteriler yaşanmasına rağmen 1 Ekim'de başlayan gösteriler katılımcı ve kapsam açısıyla bunlardan ayrılmıştır.

”

Feyzullah Tuna Aygün

Uzman, ORSAM

Başta Bağdat olmak üzere 1 Ekim 2019 tarihinde özellikle Irak'ın güney vilayetlerinde başlayan gösteriler Irak siyasetinde genel bir kırılmaya neden olmuş ve bir milat olarak değerlendirilmiştir. 2003 yılında Baas rejiminin çökmesinin ardından kurulan yeni sistemde 2011, 2012-2013 ve 2015-2018 yıllarında yoğun gösteriler yaşanmasına rağmen 1 Ekim'de başlayan gösteriler katılımcı ve kapsam açısıyla bunlardan ayrılmıştır.

Irak'taki Gösterilere Genel Bakış

Irak Terörle Mücadele Birimi Komutanı Abdul Vahap el-Saadi'nin görevden alınması üzerine

Bağdat'ta başladıktan sonra diğer vilayetlere yayılan gösterilerin ilk gününde üç göstericinin hayatını kaybetmesi göstericilere karşı şiddet kullanılacağını göstermiştir. Zira gösterilerin üçüncü gününde güvenlik güçleri, göstericilere karşı mermi ve biber gazı ile müdahalede bulunmuştur. Diğer yandan gösterilerin dördüncü gününde Sairun Koalisyonu Lideri Mukteda Sadr'ın hükûmete yönelik istifa ve erken seçim çağrısı, Irak Parlamentosu Başkanı Muhammed el-Halbusi'nin “Göstericilerin talepleri yerine getirilmezse sokaklara gideceğim” açıklaması ve Bağdat Vilayet Meclisinin oy birliğiyle Vali Felah el-Cezairi'nin görevden alınması gösterilerin ivme kazanmasına neden olmuştur. Bu noktada göstericilerin öne çıkan talepleri şu şekilde olmuştur:

- Hükûmetin istifa etmesi ve kurulacak hükûmet içerisinde 2003'ten sonra siyasi pozisyon elde etmiş kişilerin olmaması,
- Yeni başbakanın ikinci vatanlaşlığının olmaması ve yeni seçim ve komisyonu yasası ile erken seçimlere gidilmesi,
- Göstericilere karşı şiddet uygulayanların yargılanması ve altyapı eksikliklerinin giderilmesi için yatırım yapılması,
- Yolsuzluğa karışmış yetkili ve siyasilerin yargılanması, genel müdür seviyesinin üstündeki bütün çalışanların maaşlarının düşürülmesi ve genç istihdamının arttırılması yer almıştır.

Gerek siyasilerin gösterilerin ortaya çıkardığı ivmeden yararlanma isteği gerekse de Abdulmehti hükümetinin bu ivmeden yararlanarak sosyal tabanını genişletme isteği doğrultusunda, göstericilerin taleplerine yönelik Bakanlar Kurulu kararı ile reform paketi açıklanmıştır. Bu karar kapsamında 100 bin sosyal konut, 150 bin Iraklıya sosyal yardım, 150 bin genç için eğitim verilmesi ve başarılıların istihdam veya kredi ile desteklenmesi, gösterilerde hayatını kaybedenlerin şehit sayılması ve tazminat alması, yaralananların hastane masraflarının karşılanması yer almıştır.

Gösterilerin altıncı gününde açıklanan pakette yer alan maddelerin, göstericilerin uzun vadeli taleplerine cevap vermekte yetersiz kalmıştır. Hatta üç ay süreyle ödenecek “geçici maaşlar” gösterilerin dindirilmesi için hükümet tarafından sunulan rantıye ekonomisine ait bir öge olarak ön plana çıkmıştır.

makla birlikte göstericilerin taleplerinin tersi olduğu söylenebilir. Zira göstericiler, Irak siyasetinde değişiklik yapılması istenirken daha önce Maliye Bakanı (2004-2006), Cumhurbaşkanı Yardımcısı (2005-2011) ve Petrol Bakanı (2014-2016) olarak görev yapan ve siyasi sistemin parçası olan Abdulmehti, taleplerin dindirilmesi için kalıcı veya uzun süreli reform yerine konut inşası ve sosyal yardım gibi geçici önlemlerle sorunu çözmeye çalışmıştır. 6 Ekim 2019 tarihinde açıklanan reform paketinin üstünden iki gün geçmesinin ardından Irak kabinesi ikinci bir reform paketi açıklamıştır. Bu reform paketi içerisinde seçim yasalarının yenilenmesi vaadinin yanı sıra Irak Elektrik Bakanlığına projeler için 12,6 milyon dolar ayrılması ve 3 bin yoksul aileye ücretsiz elektrik kullanabilmeleri için güneş enerjisi kitleri dağıtılması gibi unsurlar yer almıştır. Ayrıca Ticaret Bakanlığınca gençlerin işlettiği küçük girişimlere vergi muafiyeti getirilmiştir. Buna ek olarak vilayetler özelinde göstericilerin taleplerinin ve özel ihtiyaçlarının tespit edilmesi için komisyonların kurulmasına karar verilmiştir.

Diğer yandan 27 Ekim 2019 tarihinde hükümetin arkasındaki en büyük parlamento grubu olan Sairun Koalisyonunun muhalefete geçtiğini açıklamasının ardından gösterilerin ilk ayının tamamlandığı 31 Ekim 2019 tarihinde

Irak Cumhurbaşkanı Berham Salih, Abdulmehdi'nin görevden ayrılacağını açıklamıştır. Zira Abdulmehdi'nin açıkladığı popülist reform paketleri, göstericilerin taleplerinin karşılanması konusunda yetersiz kalmıştır. Ayrıca göstericilerin en önemli taleplerinden birisi olan erken seçimlere gidilmesi talebine rağmen, Abdulmehdi'nin istifa kararı açıklandıktan sonra ancak henüz resmî olarak istifasını sunmadan önce Nisan 2020'de yapılması beklenen vilayet meclisi seçimleri süresiz olarak ertelenmiştir. Sadr'ın muhalefete geçmesinin ardından memurlara genel grev çağrısı yapması ve Irak'taki en büyük Şii dinî merci Ayetullah Ali el-Sistani'nin "Başbakan görevini yapamamaktadır ve hükümet yenilenmelidir" açıklaması Abdulmehdi'yi resmî olarak istifasını sunmaya zorlamıştır. Zira 30 Kasım tarihinde Irak Parlamentosuna sunulan istifa kararı ertesi gün onaylanmıştır.

Başbakanlık Krizi

Irak Anayasası'na göre başbakanın istifasının ardından cumhurbaşkanı tarafından 15 gün içerisinde görevlendirilecek birisinin 30 gün içerisinde güvenoyu alması, alamaması durumunda ise 15 gün içerisinde yeni birisinin görevlendirilmesi gerekmektedir. Ancak 2014 Parlamento Seçimlerinin ardından Irak Federal Yüksek Mahkemesi kararı doğrultusunda en büyük parlamento blokunun hükümeti kurmakla görevlendirilmesi beklenmektedir. Buna rağmen 2018 seçimlerinin ardından parlamentoda en büyük blok tespit edilmemiş, en büyük blok oldu-

ğunu iddia eden iki blokun ortak adayı olan Abdulmehdi hükümeti kurmuştur.

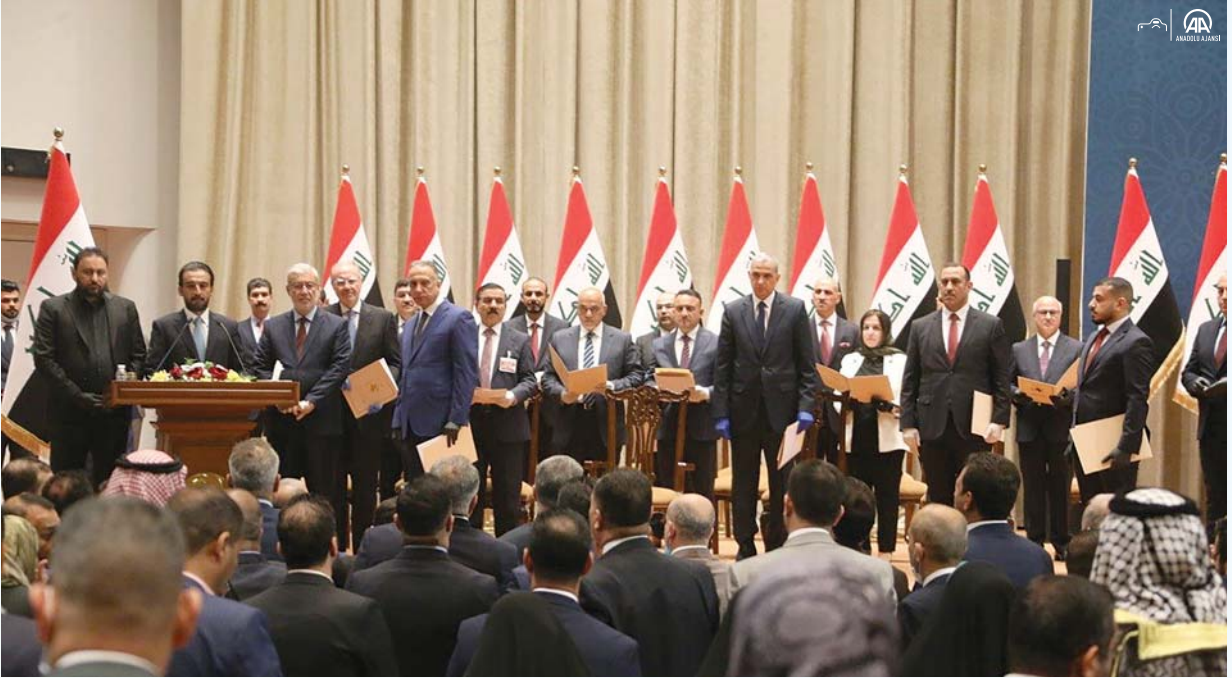
Büyük blokun belirlenmemiş olması isim belirleme konusunda inisiyatifin cumhurbaşkanı ve partiler arasında gidip gelmesine neden olmuştur. Bu nedenle kapsayıcı olmayan ve tek taraflı olarak hükümeti kurmakla görevlendirilen Muhammed Tefvik Allavi ve Adnan Zurfi başarılı olamamıştır. Allavi'nin başarısız hükümet kurma girişiminin ardından partilerin uzlaşa sağlayamaması üzerine Salih, Zurfi'yi hükümeti kurmakla görevlendirmiştir. Zurfi'nin adaylığı da siyasi çevrelerce kabul görmemesine rağmen aday gösterilmesi, Salih tarafından Zurfi'den sonra aday gösterilecek kişide uzlaşa sağlanması amacıyla yapıldığı söylenebilir. Zira Zurfi'den sonra Irak Ulusal İstihbarat Servisi Başkanı Mustafa el-Kazimi'ye Salih tarafından hükümeti kurma görevi verilmiş, başta Fetih Koalisyonu Başkanı Hadi Amiri'nin itirazıyla karşılaşmasına rağmen Fetih Koalisyonundan da destek alan el-Kazimi hükümeti kurmuştur.

“
Başbakanlık krizi el-Kazimi'nin hükümeti kurması ile bitmesine rağmen yeni kurulan hükümet yeni tip koronavirüs salgını (Covid-19), seçim ve komisyon yasaları, mali kriz ve ABD-İran geriliminin Irak'a etkileri gibi birçok sorun ile karşı karşıya kalmıştır.”

329 koltuklu Irak Parlamentosunda 266 milletvekilinin katıldığı 7 Mayıs 2020 tarihli Parlamento Oturumunda 22 kişilik kabine için sunulan 20 bakan adayından 15'inin güvenoyu alabilmesi siyasi partilerin Kazimi hakkındaki çekişmelerini göstermiştir. Buna rağmen 6 Haziran 2020 tarihinde Kazimi, yedi farklı bakan adayını parlamentoya sunarak kabinesini tamamlamıştır. Kabine kurulmadan önce Kazimi tarafından hükümette Irak'ın bütün unsurlarının temsil edileceği açıklanmasına rağmen Türkmen kesimlerden bir bakan kabinede yer almamıştır. Ancak parlamento, Kazimi'ye Türkmenlerin de kabinede temsil edilebilmesi için yeni bir devlet başkanlığı oluşturulması yetkisi vermiştir. Ancak gösterilerin ilk yılı dolmasına ve hükümet yaklaşık beş ayını doldurmasına rağmen Türkmen bakan adayı henüz parlamentoya sunulmamıştır.

Kazimi Kabinesi ve Irak'ın Geleceğinde Göstericilerin Rolü

Başbakanlık krizi el-Kazimi'nin hükümeti kurması ile bitmesine rağmen yeni kurulan hükümet yeni tip koronavirüs salgını (Covid-19), seçim ve komisyon yasaları, mali kriz ve ABD-İran geriliminin Irak'a etkileri gibi birçok sorun ile karşı karşıya kalmıştır. Ancak yeni hükümetin işlerlik kazanmasının önündeki en büyük engel -Abdulmehdi hükümetinde olduğu gibi- parlamentoda kendisine ait bir blokun olmamasıdır. Ulusal Hikmet Akımı Başkanı Ammar el-Hekim'in önderliğinde oluşturulan yaklaşık 40 vekilin üye

olduğu Iraklılar Koalisyonu kurulmuştur. Ayrıca Irak eski Başbakanı Haydar el-Abadi'nin liderliğinde kurulan Nasr (Zafer) Koalisyonunun hükümeti desteklediği bilinmektedir. Bu iki blokun aksine diğer bloklar hükümete bağlamsal düzeyde destek vermekte veya muhalefet etmektedir. Kazımî'yi destekleyen bloklar, parlamentoda çoğunluğu elde etmesine rağmen bu blokların Kazımî ile organik bir bağının olmaması nedeniyle Kazımî'nin denge politikası yürütmeye itmektedir. Diğer yandan kötü senaryo olarak blokların hükümetten desteklerini çekmesi durumunda tekrar bir başbakanlık krizi yaşanması beklenebilir.

Siyaset üzerinde baskı oluşturan 1 Ekim 2019 tarihinde başlayan gösteriler, Covid-19 nedeniyle ilan edilen sokağa çıkma yasaklarının gevşetilmesi ile yeniden başlamıştır. Kazımî kabinesinin kurulmasının ardından parlamentoda oku-

nan hükümet programının da göstericilerin taleplerine yönelik öğeler içerdiği görülmektedir. Hükümet programında yer alan “özgür ve adil seçimlerin yeni seçim yasasının ardından yapılması”, “devlet dışı silahlı aktörlere ait silahların devlete aktarılması” ve “ekonomik kriz ile mücadele için özel bütçe çıkartılması” gibi gösterilerde dilelendirilen taleplerin göstericiler tarafından yeterli görülmemesi hükümet üzerindeki baskının gelecekte daha fazla artmasına neden olabilir.

Kazımî kabinesi üzerinde bulunan birçok baskı unsurundan birisi Irak kaynaklı ABD - İran gerilimidir. Irak içerisindeki İran'a yakın milis gruplar ve ABD güçlerinin birbirini hedef alması Irak'ı doğrudan etkilemekte ve Irak bu iki aktörün güç çekişmesinin alanı hâline dönüşmektedir. Hatta İran Devrim Muhafızları Ordusu Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani ve

Haşdi Şaabi Komisyonu Başkan Yardımcısı Ebu Mehdi Mühendis'in ABD saldırısı sonucunda Bağdat'ta öldürülmesi çatışmanın boyut arttırmasına neden olmuş ve doğrudan Irak siyasetini etkilemiştir. Bunun üzerine Bağdat ve Washington arasında düzenlenen “Stratejik Diyalog” görüşmeleri ile ilişkilerin geleceği üzerinde müzakere yapılmıştır. Diğer yandan Irak'taki İran ve ABD varlığına karşı çıkan göstericiler, hükümetten Irak'ı bu gerilimden uzak tutmasını istemektedir. Dolayısıyla bu gerilimde yoğunlaşmanın görülmesi göstericileri tekrar hükümet karşı tutuma yöneltebilir. Bu noktada Irak sosyo-politik gelişmelerinde daha önce görülmediği ölçüde etki sahibi olan göstericilerin, Irak'taki mevcut sorunlara ve dinamiklere ilişkin tutumunun Irak'ın geleceğine etki edecek başat faktörlerden olduğu söylenebilir. ■

IRAK'TA TELAFER'E İLİŞKİN GÜÇLENEN VİLAYET TALEBİ TARTIŞMALARI

“

Vilayet kabul edildikleri dönemde Telafer'in nüfusunun Tikrit ve Duhok'tan fazla olmasına rağmen Telafer'in vilayet yapılmaması; Irak'ta Türkmen nüfusun çoğunlukta olduğu bir ilçenin vilayet yapılmaması yönündeki siyasi iradenin açıkça ortaya çıkmasına neden olmuştur.

”

Adil Zineelabdin

Araştırma Asistanı, ORSAM

Sercan Çalışkan

Araştırma Asistanı, ORSAM

Musul'un yaklaşık 70 km kuzeybatısında yer alan, Türkiye sınırına 110 km mesafede bulunan Irak'ın en büyük ilçesi ve bir Türkmen kenti olarak bilinen Telafer'in il (vilayet) statüsüne kavuşması, Irak'ın farklı dönemlerinde gündeme gelen bir konu olmuştur.

Nitekim Telafer'in vilayet statüsü kazanması hususu Irak Türkmenlerinin ve bilhassa Türkmen siyasi partilerinin uzun dönemdir gündem maddelerinden biri olmuş olmasına karşın bu çabalar sonuçsuz kalmıştır. Irak Planlama Bakanlığına bağlı Ulusal İstatistik Merkezinin verilerine göre, 2018 yılı itibarıyla Irak'ın en büyük ilçesi konumunda bulunan Telafer'de çevre köyler ve nahiyelerle birlikte 511.000 nüfus yaşarken ilçe merkezinin nüfusu 215.000 olarak bilinmektedir.

Telafer'in Statüsüne İlişkin Gelişmeler

Telafer ilçesinin vilayet statüsüne kavuşturulması meselesi ilk kez 1976 yılında gündeme gelmiştir. Yalnızca Telafer değil; 1976'da Telafer ile birlikte Necef, Tikrit ve Duhok ilçelerinin de ilçe statüsünden vilayet statüsüne dönüştürülmesi için çalışmalar başlatılmıştır. Fakat çalışmaların neticesinde Telafer dışındaki diğer üç ilçe vilayet statüsü kazanırken Telafer vilayet statüsü kazanma hakkı elde edememiştir. Vilayet kabul

<https://commons.wikimedia.org/wiki/user:SamarKand1930>

edildikleri dönemde Telafer'in nüfusunun Tikrit ve Duhok'tan fazla olmasına rağmen Telafer'in vilayet yapılmaması; Irak'ta Türkmen nüfusun çoğunlukta olduğu bir ilçenin vilayet yapılmaması yönündeki siyasi iradenin açıkça ortaya çıkmasına neden olmuştur. Diğer yandan Telafer'e yönelik bu tavrın sergilenmesinde, Telafer nüfusunun büyük çoğunluğunun Türkmen olması ile birlikte Türkiye sınırlarına oldukça yakın bir konumda bulunmasının da etkisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Alınan bu karar, Irak'ta Türkmenlerin siyasi, ekonomik ve toplumsal alanda meşru haklarını ararken karşılaştıkları zorlukları; etnik ve dinî oluşumlar içerisinde Türkmenlere yönelik sergilenen ayrımcılığı bir kez daha somut şekilde gözler önüne sermiştir.

“

2014 ile birlikte önce Musul'u, ardından diğer bölgelerle Irak'ın üçte birini kontrol eden terör örgütü IŞİD varlığı; Telafer'in vilayet olması ve diğer tüm siyasi tartışmaların bir kenara bırakılmasına neden olmuştur.

”

2002 yılında Telafer'in vilayet olması hususu tekrar gündeme gelmiş olsa da ABD'nin Irak'ı işgali ve sonrasında yaşananlar konunun bir kez daha askıda kalmasına, bir sonuca ulaşılmamasına neden olmuştur. İşgal sonrasında 2005 yılındaki seçimlerde Irak'taki Türkmen siyasi partileri, işgal sonrası yeni siyasi ortamda Telafer'in vilayet olması yönündeki taleplerini

yinelemiş hatta bu husus Irak Türkmen Cephesi'nin (ITC) 2005 yılındaki seçim programında yer almıştır. Pek çok Türkmen siyasi ise Telafer'in vilayet statüsüne kavuşturulmasını seçim vaadi olarak dile getirmiştir.

2014'te Irak Bakanlar Kurulu, dönemin Türkmen Bakanları Casim Muhammed Cafer (Gençlik ve Spor Bakanı) ve Turhan Müftü'nün (Vilayet İşlerinden Sorumlu Devlet Bakanı) önerileri üzerine anayasanın 61 ve 80. maddelerine dayanarak Telafer'in vilayet olmasını öngören yasa tasarısını onaylamış ve kararın oylanması için parlamentoya sunmuştur. Ancak Musul ve Selahaddin vilayetinin yerel hükümetleri, Telafer'in vilayet olmasına karşı çıkmıştır. Özellikle Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'ne (IKBY) bağlı Kürt siyasi partiler, Irak'taki “tartışmalı bölgeler” statüsünde değerlendirilen bölgelerden biri olan Telafer'in il statüsü kazanamayacağını; aksi takdirde bu durumun anayasanın 140. maddesine aykırı olacağını öne sürmüşlerdir. Bakanlık Kurulunun almış olduğu kararın parlamento tarafından onaylanmasını isteyen Telafer halkı ise Şubat 2014'te bu yönde protesto gösterileri düzenlemişlerdir.

Fakat 2014 yılı Irak'ın işgal, iç savaş ve terör sarmalı içerisinde yaşadığı onlarca yılın ardından tecrübe edeceği yeni bir karanlık dönemin başlangıcı olmuştur. 2014 ile birlikte önce Musul'u, ardından diğer bölgelerle Irak'ın üçte birini kontrol eden terör örgütü IŞİD varlığı; Telafer'in vilayet olması ve diğer tüm siyasi tartışmaların bir kenara bırakılmasına neden olmuştur. Irak, 2014-2017 yılları arasında IŞİD terörünün ağır zulmü altında mücadele verirken bilhassa Irak'ın kuzeyinde yer alan Türkmen bölgeleri de bu zulmü en derinden hissetmiştir.

IŞİD Sonrasında Telafer ve Yoğunlaşan Vilayet Statüsü Meseleleri

2017'de Irak hükümetinin IŞİD'e karşı zafer ilan etmesinin ardından Telafer'de ciddi bir yeniden inşaa ihtiyacı doğmuştur. Buna paralel olarak ilçede nüfusun büyük bir kısmının göç etmesi nedeniyle alt yapı ve üstyapıda gerçekleştirilecek yeniden imar süreci, ilçeden göç eden nüfusun tekrar dönmesi için daha da önem kazanmıştır. Fakat 2017'den bu yana hâlen ilçede ciddi anlamda bir inşaa sürecine girilmediği gibi bölgeden göç et-

mek durumunda kalan Türkmen halkın büyük kısmı da henüz Telafer'e dönebilmiş değildir. Zira yeniden inşa sürecinden ziyade günümüzde Telafer'deki temel kamu hizmetlerinin pek çoğu dahi sağlanamamaktadır. Nitekim Irak Bağımsız Yüksek İnsan Hakları Komiserliği Üyesi Ali Beyatlı, Telafer'in Irak hükümeti ve ülkede faaliyet gösteren uluslararası örgütler tarafından ihmal edildiğini birçok kez ifade etmiştir.

2019'un Mayıs ayında Irak Başbakanı olarak görevi üstlenen Mustafa Kazımî'nin, IKBY'deki temasları kapsamında Halepçe'ye yaptığı ziyaret ve ziyaret esnasında Halepçe'nin vilayet statüsü kazanması için bir komisyon kurularak çalışmaların başlatılacağını açıklaması yeni tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Kazımî'nin söz konusu açıklamasının ardından Irak'taki Türkmen kamuoyu ve Türkmen siyasiler, yıllardır Irak'ın gerek nüfus gerekse de idari sınırlarının genişliği açısından en büyük ilçesi konumunda olmuş Telafer'in vilayet statüsü kazanmasına yönelik hiçbir çalışma yapılmazken Halepçe'nin vilayet yapılma çalışmalarının Başbakan tarafından bizzat ele alınmasını tepkiyle karşılamışlardır. Türkmen asıllı Musul Milletvekili Muhtar Musevi, Kazımî'nin açıklaması sonrası Telafer'in vilayet yapılması gerektiği hususuna vurgu yaparak ilçenin hâlihazırdaki sınırlarıyla birlikte vilayet olmak için hazır olduğunu açıklamıştır.

Hiç kuşkusuz Telafer'in vilayet olması, on yıllardır bu uğurda önemli çabalar ortaya koymuş Irak Türkmenleri için pek çok olumlu sonucu

beraberinde getirecektir. Özellikle ilçeden göç etmiş nüfusun dönüşü için önemli bir cazibe sağlayacak ve IŞİD'in getirdiği yıkımın da ortadan kaldırılması için idari anlamdaki süreçlerin önündeki tıkanıklıkların daha kolay çözümünü sağlayacaktır. Telafer'de hâlihazırda 146 devlet kurumu faaliyet göstermektedir. Bunun yanı sıra bir üniversite (Telafer Üniversitesi), 234 ilkokul, 70 ortaokul ve lise de burada bulunmaktadır. Altyapı ve üstyapının işlerliği ve kamu hizmetlerinin sağlanması ile birlikte söz konusu bu kurumlar çok daha işlerlik kazanabileceği; öte yandan buğday yetiştiriciliği gibi tarımsal faaliyetlerle birlikte geçmişte olduğu gibi kentin finansal gelişiminin de önü açılacaktır.

Tüm bu olumlu yanlarının ötesinde, Telafer'in vilayet statüsü kazanıp kazanamayacağı sorusu hiç şüphesiz Irak'ın gerçeklikleri ile birlikte ele alınmalıdır. Zira mevcut veyahut da yakın gelecekteki hükümetlerin Telafer'e vilayet statüsünü kazandırma girişimleri, bölgede hükümetlerin altından kalkamayacağı pek çok tartışmayı beraberinde getirecektir. Evvela Telafer'in Irak'taki tartışmalı bölgelerden biri olması ve tartışmalı bölgelerin merkezî hükümet ve IKBY arasındaki statülerinin ne olacağına dair çözümsüzlük, Telafer noktasında atılacak adımları da engelleyecektir. Zira tıpkı Telafer gibi, diğer bir tartışmalı bölge olan ve Türkmen nüfusun yoğun olarak yaşadığı Tuzhurmatu da aynı sorun ile karşı karşıya kalmıştır. 2014'te alınan Bakanlar Kurulu kararı neticesinde Tuzhurmatu, Felluce ve Ninova Düzlüğü denilen yerlerin il yapılması Bakanlar Kurulu ta-

rafından tartışılmış ve ilgili tarafların konuya dair yasa hazırlığı yapması tavsiye edilmiştir. Fakat Tuzhurmatu'nun tartışmalı bölgeler içerisinde yer alıyor oluşu, karar alıcılar üzerinde önemli bir baskıya neden olmuş ve söz konusu karar şimdilik rafa kaldırılmıştır.

Öte yandan siyasi, ekonomik, toplumsal ve güvenlik anlamında hâlihazırda birçok kronik problemini çözememiş, aksine daha da zor bir dönem ile karşı karşıya olduğu görülen Irak hükümetinin en azından yakın gelecekte Telafer'in vilayet olması gibi bir gündeminin olmayacağı gözlemlenmektedir. Bu çerçevede Kazımî'nin Halepçe'nin vilayet olma meselesini gündeme getirmesi, parlamentodaki gücünü arttırmak amacıyla Kürt siyasi partilerin desteğine duyduğu ihtiyacın bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla Halepçe'nin vilayet olması tartışmalarının tekrar gündeme getirilmesinden de anlaşılacağı gibi, Irak'ta siyasi birtakım hedeflere ulaşmak amacıyla bu tür konuların birer pazarlık unsuru olarak kullanılması olağan bir durum olarak kendini göstermektedir. Bu anlamda Iraklı Türkmenlerin, Telafer konusu dâhil Türkmen davasındaki haklılıklarını elde etmek için Irak siyasetinde güçlü bir konumda bulunmaları son derece elzemdir. Türkmenlerin nitelikli siyasiler vasıtasıyla gerek Irak Parlamentosunda gerekse de yerel hükümetlerdeki güçlü temsili, geçmişten bugüne Türkmenlerin lehine çoğu zaman bilinçli şekilde çözümsüzlüğe itilen meselelerin Türkmenler lehine sonuçlanabilmesi için son derece büyük önem taşımaktadır. ■

SİSİ DÖNEMİNDE MİSİR'DAKİ TEMEL AÇMAZLAR VE TÜRKİYE İLE MUHTEMEL İLİŞKİLER

“

Türkiye ve Mısır arasındaki ilişkiler her dönem belli bir düzeyde devam etmişse de genel anlamda bahsedilen çıkar çakışmalarının fazla olması iki ülke arasındaki ilişkilerin de istenilen düzeyde olmamasına neden olmuştur.

”

Dr. Kürşat Korkmaz

Kırıkkale Üniversitesi Öğr. Üyesi

Son dönemde Türk dış politika gündeminde önemli konular yer almaktadır. Bu konuları sıraladığımız zaman Doğu Akdeniz, Libya ve Suriye'nin gündemin ana başlıklarını oluşturduğu görülmektedir. Bölgesel ve küresel güçler ile bu üç ana bölgede karşı karşıya kalınmakta; dolayısıyla hem sahada hem de masada diplomatik hamleler önem kazanmaktadır. Özellikle Libya ve Doğu Akdeniz bölgesinde Türkiye'nin karşı karşıya geldiği ve çıkarlarının çoğu alanda çakıştığı Mısır ile diplomatik ilişkiler sorgulanmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda Mısır ile diplomatik ilişkilerin bir an önce

başlatılması konusu kamuoyunda tartışılmaktadır.

Buradan hareketle, Türkiye-Mısır ilişkilerinin geleceğine ışık tutulması ve askerî darbe ile demokratik yönetimi sonlandıran Abdülfettah el-Sisi liderliğindeki Mısır'ın millî güvenlik sorununun varlığının anlaşılması amacıyla ise şu sorular önem kazanmaktadır:

1. Türkiye-Mısır ilişkilerinin tekrar tesis edilmesi mümkün müdür? İki ülke arasındaki temel görüş ayrılıkları nelerdir?
2. Mısır millî güvenlik sorunu yaşıyor mu? Bunun temelleri nelerdir? Bu sorun ile ilgili bulgular var mıdır?

Özellikle 1979 İran Devrimi'nden sonra bu coğrafya yeniden şekillendirilmeye başlanmıştır. Geçen süreçte söz konusu üç devlet arasındaki karşılıklı ikili ilişkiler coğrafyanın şekillenmesinde her zaman önemli olmuştur. Bölgesel ve küresel dinamikler sabit tutulduğunda bu üç devlet arasındaki çıkar alanları içinde mücadele kaçınılmaz olmuştur.

Doğu Akdeniz Bağlamında Türkiye-Mısır İlişkileri

Ortadoğu ve İslam coğrafyasında Türkiye, İran ve Mısır önemli devletlerdir. Bu devletlerin her birinin belli alanlarda nüfuzları bulunmaktadır. Özellikle 1979 İran Devrimi'nden sonra bu coğrafya yeniden şekillendirilmeye başlanmıştır. Geçen süreçte söz konusu üç devlet arasındaki karşılıklı ikili ilişkiler coğrafyanın şekillenmesinde her zaman önemli olmuştur. Bölgesel ve küresel dinamikler sabit tutulduğunda bu üç devlet arasındaki çıkar alanları içinde mücadele kaçınılmaz olmuştur. Türkiye ve Mısır arasındaki ilişkiler her dönem belli bir düzeyde devam etmişse de genel anlamda yukarıda bahsedilen çıkar çakışmalarının fazla olması iki ülke arasındaki ilişkilerin de istenilen düzeyde olmamasına neden olmuştur. Doğu Akdeniz bağlamında iki ülke ilişkilerine bakıldığında Mısır, 2003 yılında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ile deniz yetki alan-

larının sınırlandırılması antlaşması yapmıştır. GKRY'nin Mısır ile yaptığı anlaşma diğer ülkelerle yapılan antlaşmaların yolunu açmıştır. GKRY, Mısır'ın ardından Lübnan ve İsrail ile de deniz alanlarının sınırlandırılması antlaşmalarını yapmıştır. Bir nevi GKRY, Doğu Akdeniz'de kendisinin Kıbrıs Adası'nın tek yasal temsilcisi olarak görülmesine zemin hazırlamayı hedeflemiştir. Buna karşılık; Mısır, Doğu Akdeniz ve Akdeniz'de Türkiye ile ortak çalışmalar ve anlaşmalar yapmamıştır.

Arap Baharı Sonrasında Mısır

2011 yılında başlayan Arap Baharı'ndan etkilenen ülkelerden biri de Mısır olmuştur. 30 yıl ülkeyi yöneten Hüsnü Mübarek, halk ayaklanmaları sonucunda devrilmiş ve yıllar sonra yapılan yasal seçimler sonucunda Müslüman Kardeşler hareketi destekli Muhammed Mursi cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanmıştır. Mursi, demokrasiyi ön planda tutarak bölgesel olarak her ülke ile ilişkileri geliştirmeye yönelik politikalar gerçekleştireceğine dair söylemlerde bulunmuştur. Mısır ekonomisini güçlendirmeye yönelik adımlar atacağını ifade etmiştir. Özellikle Mısır ekonomisini önemli ölçüde destekleyen ve mali yardımlarla ayakta tutan Körfez ülkeleri ile geçmiş dönemdeki ilişkilerini sürdürüleceğini ilan etmiştir. Bu bağlamda Türkiye ve İran ile ilişkilerin geliştirilmesi yönünde adımlar atmaya başlamıştır. Mısır'ın bu politik hamleleri Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi Körfez ülkelerinde rahatsızlıklar meydana getirmiştir.

2012 ve 2013 yıllarında Mısır, İran ve Türkiye arasında üçlü zirve gerçekleşmiştir. Bu görüşmelerde Türkiye; Mısır ve İran ilişkileri konusunda köprü rolünde olmuştur. Mısır'ın İran ile yakınlaşması bir takım fay hatlarını harekete geçirerek bahsi geçen Körfez ülkelerinin Mısır ekonomisinde belli oranlarda desteğini kesmeye başlamasına neden olmuştur. Bunun sonucunda Mısır ekonomisinde dengeler bozulmaya başlamış ve toplumsal tepkiler ortaya çıkmıştır. Mursi iktidarına karşı gösteriler yapılmış ve ordu içindeki fay hatları harekete geçmiştir. Halkın geçim sıkıntıları ve Mursi iktidarının yanlış dış politik hamleleri olduğunu ileri süren dönemin Mısır Genelkurmay Başkanı Sisi öncülüğünde askerî darbe gerçekleşmiştir. Darbenin arkasında yer alan ve destekleyen Körfez ülkelerinin ise BAE ve Suudi Arabistan gibi Mursi yönetiminden rahatsız olan aktörler olduğu vurgulanmıştır. Darbeci Sisi, BAE ve Suudi Arabistan'ın tekrar Mısır ekonomisine desteğini sağlamış ve dış politikadaki yönelimini bu iki ülkenin tercihlerine göre tekrar revize etmiştir. Özellikle İran ile arasına mesafe koymuştur. Bölgesel dinamikler tekrar ön plana çıkarılarak Mısır, Türkiye ve İran arasındaki ilişkiler geçmiş dönemdeki doğasına dönmüştür. Demokrasi dışı bir yolla iktidarı ele geçiren Sisi'ye Türkiye'den tepkiler gelmiştir. Türkiye ile Mısır arasındaki ilişkiler gerilmeye ve büyükelçiliklerin çekilmesine varacak şekilde diplomatik bir krize dönüşmüştür.

Türkiye karşılığını son dönemlerde artıran BAE ve Suudi Arabistan Mısır'ın darbeci iktidarı üzerinde

Türkiye ile ilgili politikalarda etkileyici güç olmuşlardır. Geline süreçte Mısır Türkiye ilişkilerinde belirleyici parametre Körfez ülkeleri olarak tabir edilen BAE ve Suudi Arabistan'ın öncelikleri olmuştur. Mısır ekonomisini belirli oranda ayakta tutan bu ülkeler, Sisi iktidarını kendilerine bağımlı hâle getirerek bir blok oluşturmuşlardır.

Mısır'ın son dönemde Türkiye karşıtı blokların içinde olması Türkiye karşıtlığını ispat etmeye yönelik hamleler olarak değerlendirilmektedir. Ancak Mısır'ın dış politikasını bu parametre üzerinden yürütürken iç politikasında yakın gelecekte önemli sorunlarla yüzleşmesi muhtemeldir.

Mısır'ın Karşılaştığı Çok Boyutlu Sorunlar ve İhtimaller

Mısır son dönemde Doğu Akdeniz'de Türkiye karşıtı agresif bir politika ortaya koyan ülkelerin başında gelmektedir. Doğu Akde-

niz'in en uzun kıyı şeridinde sahip olan (1.870 km) Türkiye'yi dışlayarak Mısır, Yunanistan, İsrail ve GKRY tarafından oluşturulan Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nda kurucu ülkelerden biri olmuştur. Mısır'ın son dönemde Türkiye karşıtı blokların içinde olması Türkiye karşıtlığını ispat etmeye yönelik hamleler olarak değerlendirilmektedir. Ancak Mısır'ın dış politikasını bu parametre üzerinden yürütürken iç politikasında yakın gelecekte önemli sorunlarla yüzleşmesi muhtemeldir. Mısır, Doğu Akdeniz'de bu hamleleri yaparken yakın komşuları ile büyük sorunlarla yüzleşme ihtimali ise yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda Mısır'ın millî güvenlik sorununu teşkil edecek veriler şu şekilde sıralanabilir:

1.2011 Arap Baharı'ndan sonra ortaya çıkan IŞİD terör örgütü Türkiye'nin 2016'daki Fırat Kalkanı Operasyonu sonucunda büyük zayıflar vererek Suriye ve Irak coğrafyasında gerilemiştir. Son dönemde IŞİD'in Mısır'ın Sina Yarımadası'nda etkinliğinin arttığına ve alan kazandığına ve Mısır ordusuna bazı önemli kayıplar verdiğiğine ilişkin bazı haberler yayımlanmaktadır. Bu doğrultuda IŞİD

terör örgütünün bölgede parçalayıcı ve bölücü bir yapısı olduğunun göz önünde tutulması gerekmektedir. Bu örgüt geçen süreç içerisinde girdiği ülkelerde istikrarını daha da bozucu hâle getirerek bölgedeki parçalanmayı hızlandırmıştır. Suriye, Irak, Yemen ve Libya gibi ülkeler bu argümanı destekleyici nitelikte veriler sunmaktadır. Bu açıdan Sina Yarımadası'ndaki IŞİD terör örgütünün Mısır içinde aynı etkiyi yapma riski barındırdığı unutulmamalıdır.

2. Mısır'ın ekonomisini tehdit eden özellikle tarım ekonomisine büyük sekte vuracak Nil sorunu bulunmaktadır. Nil'in güney kısmındaki Mavi Nil havzasındaki ülke Etiyopya'nın 2011 yılında başlatmış olduğu Rönesans Barajı'nın önümüzdeki üç yıl içinde tamamlanması hedeflenmektedir. Afrika'daki en büyük, dünyanın ise yedinci hidroelektrik santral tesisi olacak olan bu barajın yedi yılda su tutması ile Mısır'ın tarım alanlarının 518'i; üç ya da dört yılda su tutması hâlinde %53'ü yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktır. Bunun anlamı bazı ülkelerin desteği ile ayakta duran Mısır ekonomisinin önemli zarar görmesidir. Aslında coğrafi olarak Mısır her açıdan Nil'e bağlıdır. Ünlü tarihçi Herodot "Mısır Nil'in hediyesidir" demiştir. Bu anlamda önümüzdeki süreçte Mısır ile Etiyopya arasında olası bir siyasi çatışmanın varlığı söz konusudur.

3. 2013'de Mısır'da meydana gelen darbeden bu zamana kadar Mısır'da süregelen protestoları göz önüne aldığımızda darbeci Sisi yönetimi toplum nazarında yeterince meşru zemin bulamamıştır. Mı-

Mısır'daki sokak eylemleriyle panikleyen Sisi yönetimi 15 muhalifi idam etti

Mısır'daki Abdulfettah es-Sisi yönetimi, 19 Eylül'den bu yana devam eden protestoların tüm kentlere yayılmasının ardından, göstericilere korku salmak için 15 genci idam etti

İspanya'da sürgünde yaşayan muhalif müteahhit Muhammed Ali'nin çağrılarını sonucu 19 Eylül'de eylemler başladı

Rejim, "Cuma Öfkesi" ve "Zafer Cuması" eylemlerine katılım artmasının ardından güç kullanmaya başladı

3 eylemci 25 Eylül'de polis tarafından öldürüldü

Eylemlerin daha da yayılabileceği korkusuna kapılan darbe yönetimi, "B" planını devreye sokarak idam mahkumlarına yöneldi

SOKAĞA KORKU SALMAK İÇİN İDAM İNFAZI

Ağustos 2013'te İskenderiye kentindeki darbe karşıtı gösterilerde tutuklanan İhvan üyesi 2 kişi 3 Ekim'de idam edildi

Resmi makamlar tarafından herhangi bir açıklama yapılmazken, Londra merkezli "Biz Kaydediyoruz" isimli sivil toplum örgütü, Yasir el-Ebasiri (49) ile Yasir Şukr'un (45) idam edildiğini açıkladı

4 Ekim'de de 13 kişinin daha idamı infaz edildi

Mısır'da toplamda 92 sanık hakkında nihai olarak idam kararı verildi

İdam edilenlerin toplam sayısı 57'ye yükseldi

05.10.2020

sır'da sosyo-politik ve ekonomik olarak hâlâ bir karmaşanın devam ettiği bazı kaynaklara yansımıştır. Ayrıca Doğu Akdeniz, Sina Yarımadası'ndaki IŞİD tehlikesi ve Etiyopya konusundaki hatalı politikalar ordu içerisinde bazı rahatsızlıkları beraberinde getirme ihtimalini barındırmaktadır. Diğer bir ifade ile gelecek dönemde toplumun ve ordunun içindeki fay hatlarında kırılmalar meydana gelmesi muhtemeldir.

4. Bölgenin en rahat ve bütün gelişmeleri lehine olan devleti İsrail, sınırlarının yakın çevresinde ve özellikle Mısır'da demokratik ve güçlü bir yapı istememektedir. Her ne kadar son dönemde Mısır-İsrail ilişkileri iyi şekilde devam ediyor olsa da tarihsel ve jeopolitik gerekler İsrail'in güçlü bir Mısır'ı her zaman bir tehdit olarak algıladığı yönündedir. İsrail istihbarat teşkilatı MOSSAD'ın 1983'te ortaya koyduğu strateji, sınırlarına yakın

bölgelerde güçlü Müslüman ülkelerin olmaması yönündedir. Yakın çevresindeki Müslüman nüfusu yoğun ülkelerin bölünmüş ve parçalanmış durumu (Sudan, Suriye, Irak) İsrail'in bölgesel politikalarına kolaylaştırıcı etki yapmaktadır. Bu çerçevede her ne kadar bölünmüş-parçalanmış bir durumu olmasa da İsrail'in meşruiyeti yeterince güçlü olmayan ve kendisine tehdit hissetmediği bir Mısır'ı tercih etme durumu söz konusudur.

Bu veriler ışığında Mısır'ın bir an önce politik ve stratejik hamleler geliştirmesi gerekmektedir. Bir dönem Arap milliyetçiliğinin bayraktarlığını yapan Mısır'ın gelecek dönemde dış politikada tercihlerinin siyasi, askerî ve ekonomik pozisyonunu derinden ekileceği vurgulanmalıdır.

Sonuç olarak, ortaya konulan bulgular gelecek dönemde Mısır'ın bazı önemli millî güvenlik sorunları ile yüzleşeceğini göstermektedir. Bu veriler ışığında Mısır'ın bir an önce politik ve stratejik hamleler geliştirmesi gerekmektedir. Bir dönem Arap milliyetçiliğinin bayraktarlığını yapan Mısır'ın gelecek dönemde dış politikada tercihlerinin siyasi, askerî ve ekonomik pozisyonunu derinden ekileceği vurgulanmalıdır. Türkiye ile Mısır arasındaki ilişkilerin geleceğini Mısır dış politikasını yönlendirecek bu tercihler ile bölgesel dinamikler belirleyecektir. ■

SUUDİ ARABİSTAN'IN BÖLGESEL VE KÜRESEL NÜFUZ VE PRESTİJ KAYBI

“

1967 Arap-İsrail Savaşı'nın ardından Nâsır'ın ve Nâsırizm'in büyük darbe alması ile birlikte Suudi Arabistan, Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) liderliği ile birlikte Mısır'ı ve onun kontrolündeki Arap Birliği'ni gölgede bırakmış ve Arap dünyasında lider ülke hâline gelmiştir.

”

Doç. Dr. M Hilmi Özev

*Süresiz Yayınlar Editörü,
ORSAM*

Suudi Arabistan'ın Cemal Kaşıkçı olayı ile birlikte başlayan bölgesel ve küresel nüfuz ve prestij kaybı devam etmektedir. Özellikle 1970'li yıllardan itibaren enerji güvenliği, kutsal mekânların kontrolü ve Arap-İsrail çatışmaları başta olmak üzere pek çok konuda küresel ve bölgesel konularda son sözü söyleyen ülkelerden biri olan Suudi Arabistan'ın prestij ve nüfuz kaybı Aramco tesislerine düzenlenen hava saldırıları, Yemen krizindeki başarısızlık, hanedan içerisinde yaşanan sorunlar ve Velihaht Prens Muhammed bin

Selman'ın Suudi geleneklerine ve diplomatik teamüllere aykırı davranışları gibi nedenlerden dolayı iyice görünür hâle gelmeye başladı.

Suudi Arabistan Krallığı sanayide kömürün yerini petrole kesin olarak terk ettiği 1960'lı yıllardan itibaren tüm dünyanın dikkatini çeken bir enerji devine dönüşmüştür. 1967 Arap-İsrail Savaşı'nın ardından Nâsır'ın ve Nâsırizm'in büyük darbe alması ile birlikte Suudi Arabistan, Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) liderliği ile birlikte Mısır'ı ve onun kontrolündeki Arap Birliği'ni gölgede bırakmış ve Arap dünyasında lider ülke hâline gelmiştir. Mısır'ın Arap-İsrail çatışmasındaki konumunu 1978 Camp David Anlaşması ile değiştirmesinin ardından, 1979'da Afganistan'ı işgal eden Sovyetleri mücahitlere verdiği destekle zor durumda bırakan Suudi Arabistan, Arap ve İslam dünyasındaki nüfuz ve itibarını bir ileri düzeye taşımıştır. 1980'li yıllarda İran-İrak savaşı her iki ülkeyi de zor bırakmış, İsrail ve Suriye ise Lübnan'daki mücadelelere odaklandıkları için bölge sorunlarının uzağında kalmışlardır. Bu ortamda, 1981 yılında Körfez İşbirliği Konseyinin (KİK) kuruluşuna öncülük eden Suudi Arabistan'ın küresel ve bölgesel alanda görünürlüğü iyice artmıştır. 1990-91'de Kuveyt'in Irak tarafından işgalini sona

erdirmek üzere ABD liderliğinde oluşturulan Uluslararası Koalisyon'da ön safta yer alan Suudi Arabistan küresel sistemde Arap ve İslam dünyasının önde gelen temsilcisi imajını pekiştirmeye çalışmıştır. 1970'li yıllardan itibaren petrol gelirlerinin artması ile birlikte

İslam Konferansı Teşkilatı (İKT, şimdi İslam İşbirliği Teşkilatı-İİT) üzerinden İslam dünyasında da lider ülke rolü oynamaya başlayan Suudi Arabistan, bu konudaki etkisini 2010'lu yılların ortalarına dek bir şekilde devam ettirmiştir. Bu dönemde Suudi Arabistan elde ettiği petrol gelirleri sayesinde "çekdefteri diplomasisi" adı verilen faaliyetlerle çeşitli coğrafyalardaki çok sayıda yoksul ülkenin dış politikasını etkileyecek güce erişmiş, yine petrol gelirleri sayesinde doğudan batıya Müslümanların yaşadığı her yerde etkili olmayı amaçlamıştır.

Suudi Arabistan'ın Uluslararası Alanda Gerilemeye Başlaması

1990'lı yıllardan itibaren Suudi Arabistan, müttefiki ABD ile ciddi sorunlar yaşamaya başlamıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde Suudi Arabistan'ın ABD merkezli küresel politikalara katkı sağlama imkânı sınırlanmıştır. Bunun en çarpıcı örneği Afganistan'daki Suudi destekli "mücahit"lerin düşman tanımının bulanıklaşması nedeniyle ABD'yi de hedef tahtasına koymaya ve "teröriste" dönüşmeye başlamalarıdır. 1990'lı yıllar boyunca Suudi Arabistan, ABD'nin tepkisini

çekmemek için söz konusu gruba karşı mesafe koyma çabasına girmiş, örneğin Usame bin Ladin'in ülkeye giriş çıkışını yasaklamış ve mal varlığına el koymuştur. Ne var ki 11 Eylül 2001 saldırılarını gerçekleştiren 19 kişiden 15'inin Suudi vatandaşı olması ABD-Suudi ilişkilerinde bir dönemin tamamen sona erdiğini gösteren kırılma noktası teşkil etmiştir. 2003 yılında ABD'nin, Irak'ı işgali sırasında Suudi Arabistan'ın talep ve endişelerini hiç dikkate almaması ve İran'la bir tür iş birliği geliştirmesi iki ülke arasındaki mesafeyi biraz daha açmıştır. 2005 yılında Suudi

Arabistan Velihaht Prens'i Abdullah öncülüğünde geliştirilen Filistin-İsrail "Barış Girişimi" sırasında ilişkilerin yeniden eski düzeyine geleceğine dair umutlar yeşerse de bu durum uzun sürmemiştir.

“

“Arap Baharı” adı verilen halk hareketleri Suudi Arabistan’da monarşinin beka tehdidi algısını doruk noktaya taşımış, başlangıçta Barack Obama yönetiminin bu hareketleri destekleyen bir dil kullanması ise Suudi Arabistan’ın ABD’ye karşı beslediği kuşkuları derinleştirmiştir.

”

2010’lu yıllarda ABD Ortadoğu’daki askerî ağırlığını azaltma kararı almıştır. ABD’nin yükselen Çin’i kuşatma amacıyla ağırlığını Pasifik bölgesine kaydırma kararı aldığı ileri sürülmüştür. Bu dönemde “Arap Baharı” adı verilen halk hareketleri Suudi Arabistan’da mo-

narşinin beka tehdidi algısını doruk noktaya taşımış, başlangıçta Barack Obama yönetiminin bu hareketleri destekleyen bir dil kullanması ise Suudi Arabistan’ın ABD’ye karşı beslediği kuşkuları derinleştirmiştir.

Bu dönemde ABD-Suudi Arabistan ilişkilerini sınırlandıran unsurlardan biri de ABD’nin yeni teknolojilerle kaya gazı ve petrolü üretmeye başlayarak net enerji ihracatçısı bir ülkeye dönüşmesidir. Bu durumda Körfez bölgesinden dünyaya enerji akışının güvenliği ABD’yi daha az ilgilendirmeye başlamıştır. Bu tür gelişmeler Suudi Arabistan’ı ABD için vazgeçilmez bir müttefik olmaktan kısmen çıkarmıştır. Üstelik 2015 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi daimi üyeleri ve Almanya (P5+1) ile İran arasında imzalanan nükleer anlaşma sonrasında Suudi Arabistan bölgesinde iyice yalnızlaştığını hissetmeye başlamıştır. Kral Selman bin Abdulaziz yönetimi ile birlikte Suudi yöneticiler Batılı müttefiklerinin kendilerini terk etmelerini engellemek üzere çeşitli görüşmeler gerçekle-

tirmeye başlamışlardır. Suudi Arabistan’ı liberal demokratik bir yatırım ve tüketim ülkesine dönüştürme amacı güden NEOM şehir projesi ve Aramco’yu özelleştirme çabaları böyle bir amaçla gelişmiştir.

Suudi Dış Politikasında Krizler Dönemi

Krallığın Mısır, Yemen, Lübnan, Libya, Suriye, Tunus, İran ve Türkiye gibi ülkelerle ilişkileri konusunda Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) Velihaht Prens'i Muhammed bin Zayid’in ve dolayısıyla İsrail’in etkisi altında kalan Muhammed bin Selman ülkesinin dış politikasını geri dönüşü zor bir çıkmaza sürüklemiş gözükmektedir. 1981 yılından beri Körfez ülkelerini bü-tünleştirme konusunda büyük mesafe kat eden KİK içerisinde bile, Suudi Arabistan yine Muhammed bin Zayid’in etkisi ile Katar gibi önemli bir komşusunu ve müttefikini tehdit önceliklerinde üst sıraya yerleştirmiş ve Körfez Krizi adı verilen süreci başlatmıştır. 2017 Aralık ayında Lübnan’ın Suudi Arabistan vatandaşı Başbakanı Saad Hairiri’nin Riyad’a çağırılmasının ve hükümetteki ortağı Hizbullah’ı hedef göstererek istifa ettirilmesinin Suudi çıkarları açısından ne anlam ifade ettiği bugün bile hâlâ anlaşılabilmiş değildir. Yemen, Körfez ve Lübnan’daki sorunlara Suudi müdahalesinin hızlı bir Suudi zaferi ile sonuçlanacağı yönündeki beklentiler boşa çıkmış ve Suudi Arabistan kendi bölgesinde dahi tarihinde görülmemiş bir yalnızlığa sürüklenmiştir.

BAE, bölge politikalarına müdahil olma konusunda kendi gücünün çok ötesinde kalan konularda Suudi Arabistan’ı bir araç konumuna in-

dirgemiş ve Suudi Arabistan nüfuzuna ve saygınlığına büyük bir darbe vurmuştur. Denilebilir ki bu dönemde BAE, dış politikasında Suudi Arabistan'ın gölgesinde kalmaktan kurtulmuş; sadece Suudi Arabistan'ı değil, bölge ülkelerinden diğer bazılarını -Suudi Arabistan'ın gücünü ve sahip olduğu imkânları kullanarak- kendi politikalarını gerçekleştirme amacı ile değerlendirebilmiştir. Bu sayede BAE, Suudi Arabistan'ın 1967 Arap-İsrail Savaşı'nın ardından yakaladığı bölgesel politikadaki öncü rolünü çalmış ve bir nevi Suudi liderliğini gölgede bırakmıştır. İçerideki muhtemel rakiplerini Suudi tarihinde görülmemiş bir şekilde tasfiye etmeye girişen ve 2017'de Veliiaht Prens konumuna yükselen Muhammed bin Selman'ın ihtirasları ve dış politikadaki acemiliği bu konuda BAE'nin işini kolaylaştıran en önemli unsur olmuştur. Dış politikada yaşanan başarısızlıklar ise Suudi Arabistan'ın ABD ve İsrail gibi küresel ve bölgesel aktörlere muhtaçlığını daha da artırmıştır.

ABD ile Suudi Arabistan arasında yaşanan sorunların en temel nedenlerinden birinin de Suudi Arabistan nüfusunun hızla artarak 30 milyonu aşması söylenebilir. Böyle bir nüfusu tek bir ülke çatısı altında tutmanın tek bir yolu vardır: Demokratik, otoriter ya da totaliter bir yapıda olsun ulusçu ideolojinin güçlendirilmesi. Böyle bir girişim ise içeride ve dışarıda "rasyonel" düzlemde oluşturulmuş "öteki(ler)" oluşturmak ile mümkün olabilmektedir. Suudi toplum yapısı ve kültürünü göz önünde bulundurduğumuzda, bir Suudi ulusçuluğu tasarısının anti-emperyalist ve İsrail karşıtı olması kuvvetle

muhtemeldir. Bu ise Suudi Arabistan'ın mevcut müttefiklerinin katlanabileceği bir ihtimal değildir. Bu da bize Suudi Arabistan'ı, bölünme ihtimali dâhil, zor günlerin beklediğini göstermektedir. İsrail yanlısı politikalar izlenmesi de Suudi Arabistan'ı iç ve dış politikada daha büyük bir çıkmaza sürükleyecektir.

“

Suudi Arabistan iç politikayı geniş halk kitlelerinin taleplerine cevap verecek şekilde yeniden tasarlama, gerçekçi dost-düşman tanımına dayalı "Suudi kimliği" geliştirme ve bölge ülkeleri ile rasyonel-etkin diplomasi geliştirme gibi konularda başarılı olamazsa bekasına yönelik derin sorunlar ile yüzleşmeye devam edecektir.

”

Suudi Arabistan 1960-1990 arası dönemde gerek ham madde ve petro-dolar kaynağı olması gerekse komünizmle mücadelede etkili bir

yumuşak güç kaynağı olması bakımından ABD küresel hegemonyasının temel dayanağı bir ülke hâline gelmiş ve yükselmiştir. Irak'ın 1990'da Kuveyt'i işgali sırasında bu işlevsellik zirve noktasına ulaşmıştır. Bu tarihten itibaren ABD ile çıkarları her geçen gün biraz daha ayrışan Suudi Arabistan küresel ve bölgesel nüfuz kaybına uğramıştır. Suudi Arabistan, ABD ile sorunlu hâle gelen ilişkilerden oluşacak boşluğu Rusya ya da Çin ile ilişkilerini geliştirerek kapatmaya çalışmaktadır. Ne var ki, Suudi Arabistan'da askerî ve sivil bürokrasi ABD tarafından inşa edildiği ve Suudi Arabistan'ın petrol gelirleri nerdeyse tamamen Batılı ülkelerde değerlendirdiği için Rusya ve Çin'in kısa vadede ABD'nin yerini doldurmaları mümkün değildir. Sonuç olarak Suudi Arabistan iç politikayı geniş halk kitlelerinin taleplerine cevap verecek şekilde yeniden tasarlama, gerçekçi dost-düşman tanımına dayalı "Suudi kimliği" geliştirme ve bölge ülkeleri ile rasyonel-etkin diplomasi geliştirme gibi konularda başarılı olamazsa bekasına yönelik derin sorunlar ile yüzleşmeye devam edecektir. ■

ABD BAŞKANLIK SEÇİMLERİNİN LİBYA DOSYASINA MUHTEMEL ETKİLERİ

“

2011'den günümüze uzanan süreçte ABD'nin Libya konusunda net bir planı olmadığı, Libya'daki önceliğini terörle mücadelenin oluşturduğu ve burada bekle gör siyaseti uyarınca doğrudan müdahaleleri tercih etmediği görülmüştür.

”

Ramazan Oduncu

Araştırma Asistanı, ORSAM

ABD'nin Libya Büyükelçisi Christopher Stevens'in Libya'da öldürülmesi sonrası Libya'dan çekilen Washington yönetimi, artan IŞİD tehlikesi nedeniyle Libya'da küçük ölçekli de olsa asker konuşlandırmayı tercih etmiştir. Bu kapsamda, Ulusal Muhtabakat Hükümeti'nin (UMH) kurulması sonrası IŞİD varlığına karşı ortak mücadele için UMH'ye askerî ve teknik destek sağlamıştır. Obama'nın bu politikasını ilk başlarda sürdüren Donald Trump yönetimi, Halife Hafter'in sahada güç kazanması ile UMH ile olan ilişkisine mesafe koymuştur. Hafter'in Trablus kuşatmasını başlattığı 4 Nisan

tarihinden 5 gün sonra ABD, Libya'daki askerlerini geri çekmiş ve Trump, Hafter'le bir telefon görüşmesi gerçekleştirerek darbeci Hafter'i dolaylı yoldan meşrulaştırmıştır. Yine bu telefon görüşmesi üzerinden çok geçmeden, İngiltere'nin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine vermiş olduğu ve Hafter'in Trablus saldırısını durdurma çağrısında bulunan karar tasarısını ABD veto etmiştir. Hafter'in sahada kaybetmeye başlaması ve her geçen gün Rusya ile daha çok angaje olması sebebiyle Washington yönetimi Libya'daki meşru hükûmete karşı savaş açan Hafter'i yahut meşru UMH'yi doğrudan desteklemek yerine sahadaki gelişmeleri gözlemlemeyi tercih etmiştir.

“

ABD'nin Libya konusunda net bir planı olmadığı, Libya'daki önceliğini terörle mücadelenin oluşturduğu ve burada bekle gör siyaseti uyarınca doğrudan müdahaleleri tercih etmediği görülmüştür.

”

ABD'nin Libya dosyasına olan kayıtsızlığını, Hafter'in Trablus işgal girişimi ile başlatmak yanlış olacaktır. 2011'den günümüze uzanan süreçte ABD'nin Libya konusunda net bir planı olmadığı, Libya'daki önceliğini terörle mücadelenin oluşturduğu ve burada bekle gör siyaseti uyarınca doğrudan müdahaleleri tercih etmediği görülmüştür. Yaklaşan ABD seçimlerinin Libya sürecine nasıl bir etkisinin olacağı,

Trump'ın tekrar seçilmesi durumunda nasıl bir politika izleyeceği yahut Joe Biden'ın seçilmesi durumunda Beyaz Saray'ın kıdemli devlet adamının sefelerinden farklı bir politika izleyip izlemeyeceğini anlamak, Arap Baharı sonrası süreçte ABD'nin Libya stratejisinin genel hatlarını anlamakla mümkün olacaktır.

ABD'nin Libya Politikasının Temelleri ve Artan Rus Nüfuzunun Etkisi

Amerika tarihinin geçirdiği en büyük travmalardan olan 11 Eylül 2001 saldırısının 11. yıl dönümü olan 11 Eylül 2012'de ABD Libya Büyükelçisi Stevens ve üç elçilik çalışanının 10 Libyalı güvenlik personeli ile birlikte Bingazi'de öldürülmesi, ABD'nin Libya'dan çekilme sürecini başlatmıştır. Takip eden süreçte “geriden liderlik” stratejisi uyarınca Libya'ya doğrudan müdahil olmamayı seçen Obama yönetiminin uzun süre sonra Libya'daki tek faaliyeti, 13 Kasım 2015'te IŞİD'in Libya lideri Ebu Nemil el-Enbari'ye düzenlenen

hava saldırısı olmuştur. Sonrasında ABD'nin ilgisizliği devam etmiş nitekim 2015'te BM öncülüğünde oluşturulan UMH'nin 2016 başında hükûmet kurması Barack Obama yönetiminde önemsenmemiş, sadece bir tebrik açıklamasıyla geçiştirilmiştir. Ancak IŞİD'in Libya'da zemin kazanmaya devam etmesi ile Washington'da UMH'ye olan ilgi artmıştır. 19 Şubat 2016'da gerçekleştirilen hava operasyonunda 45-50 kadar IŞİD militanı etkisiz hâle getirilmiştir. 1 Ağustos'ta başlayan Odysey Yıldırım Operasyonu, 7 Aralık'a kadar sürmüştür. Operasyon sürecinde UMH güçlerine eğitim ve destek amacıyla 50 özel kuvvet askeri Libya'da konuşlandırılmıştır. UMH'ye finansal

destek de sağlanmış ve Obama görevi bırakmadan önce 13 Ocak 2017'de Kongre'ye bir mektup yoluyla UMH'ye sağlanan bu yardımın devam etmesini talep etmiştir. Trump, Obama'nın Libya politikasını devam ettirmiş ve 2019 yılı Nisan ayına kadar devam eden süreçte ABD, IŞİD hedeflerine 3 yıl içerisinde toplamda 10 kadar operasyon gerçekleştirmiştir. 9 Nisan 2019'da ise beklenmeyen bir açıklamayla (Hafter'in Trablus kuşatma girişiminden 5 gün sonra) ABD Libya'daki askerlerini geri çekmiştir. Bu süreç ABD'nin Libya politikasını Amerika Birleşik Devletleri Afrika Komutanlığı (AFRICOM) üzerinden devam ettirdiği ve bekle gör siyasetini yürüttüğü süreci başlatmıştır.

Öncesinde Libya dosyasını terör bağlamında ele alan ABD için sahada artan Rus varlığı, farklı bir tehdidi gündem hâline getirmiştir. Hafter'e sahada yer açan Trump'ın, Libya'da bıraktığı boşluğu Rusya hızlı bir şekilde doldurmuştur. Buna ek olarak ABD'nin en önemli bölgesel müttefikleri olan BAE, Mısır ve NATO üyesi Fransa Hafter'e doğrudan destek vermiştir.

CIA ile bağlantıları olduğu bilinen ABD vatandaşı Hafter'in Rusya ile her geçen gün daha çok yakınlaşması, ABD için Afrika'nın Kuzeyinde artan Rus tehdidini somutlaştırmıştır. Suriye'den Akdeniz'in doğusunu kontrol eden Rusya'nın Akdeniz'in güneyini de kontrol etmek istemesi, AFRICOM üzerinden yakın takibe alınmıştır. İçinde bulunduğumuz süreç itibarıyla ABD'nin geride bıraktığı güç boşluğunu dolduran Rusya'ya yönelik açıklamalar yine AFRICOM tarafından yapılmakta; Rus ekipmanları ve Wagner'in Libya varlığı, AFRICOM tarafından takip edilmektedir. AFRICOM ekseriyetle sosyal medya hesapları üzerinden yapmış olduğu açıklamalarla Rusya'nın Libya'daki varlığını kanıtlayan deliller sunmakta ve Rusya'nın Libya'daki faaliyetlerinin meşru olmadığını altını çizmektedir.

Bu çerçevede AFRICOM'un Rusya karşıtı basın duyuruları incelendiğinde, 26 Mayıs'ta Twitter hesabı üzerinden yapılan paylaşımda Rusya'nın Libya'ya muharip uçak gönderdiği belirtilmiş; Rusya'dan kalen uçakların ilk destinasyonunun

Suriye olduğu ve uçakların boyanmak ve gereken değişiklikler yapılmak suretiyle Libya'ya gönderildiği bilgisi paylaşılmıştır. Yine açıklamada altı çizilen bir diğer husus, AFRICOM gücü komutanı General Stephan Townsend'in Rusya'nın Libya'daki varlığı ile ilgili yaptığı değerlendirmedir. Townsend, uzun süredir Libya'da varlık gösteren ve bunu reddeden Rusya'nın artık bu durumu yalanlayamaz hâle düştüğünü kaydetmiştir. Ancak AFRICOM'un bu açıklamasını değerlendiren Rusya Savunma Komisyonu Başkan Yardımcısı Andrey Krassov, haberin uydurma olduğunu belirtmiş ve Amerika'nın korku rüyalarından biri olarak nitelendirmiştir. 15 Temmuz ve 24 Temmuz tarihli paylaşımlarda Rusya'nın Libya'da artan askerî ve teknik varlığına dikkat çekilmeye devam edilmiş, Rusya'nın Libya'daki varlığının meşru olmadığını altı çizilmiştir.

Trump'ın 2017'den beri takip ettiği Libya politikası ve Ortadoğu'dan Amerikan askerlerini çekme ile ilgili genel söylemleri göz önüne alındığında, ABD'nin önümüzdeki süreçte de aktif askerî bir rol üstlenmeyi tercih etmeyeceği anlaşılmaktadır.

Libya'daki Rus varlığı her geçen gün güçlenirken ABD'nin önem vermiş olduğu Petrol Hilali bölgesi çatışmanın kilit noktası hâline gelmiştir. Önce Beyaz Saray Ulusal Güvenlik Danışmanı Robert O'Brien ağustos ayında bir açıklama

yaparak Sirte ve Cufra konusunda tüm taraflarla temas içinde olduklarını ve bu bölgenin askerden arındırılmış bölge olmasını istediklerini açıklamıştır. ABD'nin Libya Büyükelçisi Richard Norland bu süreçte içinde Türkiye'nin de bulunduğu önemli yurt dışı ziyaretleri gerçekleştirmiş ve nitekim 21 Ağustos tarihinde UMH Başkanı Fayız Serrac ve Tobruk Temsilciler Başkanı Akile Salih, ateşkes kararı aldıklarını duyurmuşlardır. 12 Eylül'de ise ABD'nin Libya Büyükelçiliğinden yapılan yazılı açıklamada, Libya petrolüne uygulanan blokajın kaldırılması için Hafter'ın söz verdiği bilgisi kamuoyu ile paylaşılmıştır. Aradan bir hafta geçmeden Hafter bu konu ile ilgili açıklamada bulunarak petrol üretimi ve ihracatının başladığını kaydetmiştir. Bu iki önemli gelişme göz önüne alındığında, ABD'nin Libya'da askerî olarak varlık göstermemesine rağmen Rusya'nın artan nüfuzuna karşılık olarak, ihtiyatlı angajman politikasını takip ettiğini ve çıkarlarını koruduğunu söylemek mümkündür.

Biden'in Seçilmesi ve Trump'ın İkinci Dönem İhtimalleri

Trump'ın 2017'den beri takip ettiği Libya politikası ve Ortadoğu'dan Amerikan askerlerini çekme ile ilgili genel söylemleri göz önüne alındığında, ABD'nin önümüzdeki süreçte de aktif askerî bir rol üstlenmeyi tercih etmeyeceği anlaşılmaktadır. Ancak ABD'nin sahada gerekli dengeleri sağlayarak bölgedeki petrol başta olmak üzere çıkarlarını koruyan, diplomasi temelli bir politika izleyeceğini söylemek mümkün görünmektedir.

Yine Trump'ın 4 yıllık görev süresi boyunca Libya'yı bir öncelik olarak görmemesi, bundan sonraki süreçte bu durumu değiştirecek bir gelişme olmadığı sürece seçilmesi durumunda ABD'nin Libya konusundaki güncel politikasının devam edeceğine işaret etmektedir.

Biden'in seçilmesi durumunda takip edeceği yol haritası hakkında öngöründe bulunabilmek için kendisinin ABD'nin Libya politikasını değerlendirdiği demeçleri incelemek faydalı olacaktır. Biden, Haziran 2016'da katıldığı bir programda Charlie Rose'un ABD'nin 2011 Libya müdahalesi hakkındaki sorularını cevaplamıştır. Başbakan Yardımcısı olarak katıldığı programda, demokratların o dönemki başkanlık adayı Hillary Clinton'ın aksine ABD'nin Libya müdahalesini eleştiren Biden, bu süreçte Beyaz Saray'da ABD'nin operasyona müdahil olmaması için çaba sarf ettiğini ifade etmiştir. Program sunucusunun Saddam Hüseyin, Muammer Kaddafi ve Hüsnü Mü-

barek başta kalsa daha mı iyi olurdu sorusuna karşılık olarak "Onlar gittikten sonra ne değişiyor, ülke radikaller için bir yuva olmuyor mu?" cevabını vermiştir. Yine Biden'in ABD'nin bazı kritik dış müdahaleleri konusunda nasıl bir tavır aldığına hatırlamak bu noktada faydalı olacaktır. 1991'de Biden, Saddam'a karşı gerçekleştirilen ve bugün ABD tarafından başarılı bir operasyon olarak değerlendirilen Çöl Fırtınası Operasyonu için karşı oy kullanmıştır. 2003'te ise Irak'ın işgalini öngören tasarıyı desteklemiş, 2006'da ABD'nin Irak'ta üç bağımsız devlet kurmasının makul olduğunu iddia etmiştir. Yine Pakistan'da Usame bin Laden'e karşı gerçekleştirilen operasyon öncesi Biden, Obama'ya operasyonun gerçekleşmemesi yönünde tavsiyede bulunmuştur. Dolayısıyla Biden'in bu kritik süreçlerde almış olduğu kararlar incelendiğinde, Biden'in Libya konusunda da benzer şekilde pasif bir politikayı önceleyeceğini söylemek zor olmayacaktır. ■

DOĞU AKDENİZ'DE TÜRKİYE-YUNANİSTAN GERGİNLİĞİ VE İŞ BİRLİĞİ İMKANLARI

“

Lübnan'da patlak veren ekonomik kriz, Suriye ekonomisini etkilemiştir. Ancak Lübnan'da yaşanan ekonomik kriz, Suriye'nin yaşadığı ekonomik ve siyasi yıkımı açıklamada yalnızca diğer temel etmenlerden biri olarak değerlendirilmelidir. Bunun için öncelikle Suriye'deki ekonomik krizin kapsamı ve bu krize etki eden faktörlerin ele alınması yerinde olacaktır.

”

Dr. Recep Yorulmaz

*Ekonomi Çalışmaları
Direktörü, ORSAM*

Son dönemde ABD ve Fransa gibi ülkelerin de desteğini alarak uluslararası kamuoyunda hakkı olmayan alanları gasp etme girişimine rağmen kendini haklı göstermeye çalışan Yunanistan, Türkiye'ye hasmane tutumunu bir üst seviyeye taşımış durumdadır. Öyle ki içinde bulunduğu ekonomik darboğaza rağmen Yunanistan, Fransa ile yeni silah alımı anlaşmaları imzalamıştır. Anlaşma sonrasında Yunan ka-

muoyu, kötü giden ülke ekonomisine ek yük getiren bu anlaşmalardan rahatsız olmuştur. Eski Maliye Bakanı Yanis Varoufakis, sosyal medyada yaptığı açıklama ile hükümeti ağır biçimde eleştirmiştir. Varoufakis açıklamasında, mevcut bölük pörçük hâldeki ekonomi ve sağlık sistemine rağmen Başbakan Kiriakos Miçotakis'in

savaş jeti, fırkateyn ve tank almak için devasa yeni bir borçlanma ilan ettiğini ileri sürmüştür. Varoufakis, Yunanistan'ın kaybedeceğinin açık olduğu Türkiye ile girişeceği bir silahlanma yarışının ülke ekonomisine beraberinde ülke insanına ekstra kemer sıkma politikaları ve borç esareti olarak yansıtacağını vurgulamıştır.

Halkın tepkisini göstermesi açısından ülke içinde yapılan anket sonuçlarının da eski Maliye Bakanı'nı destekler yönde olduğu görülmüştür. Ankete göre, Yunan halkının %70'i Türkiye ile diyalogdan yana olduğunu belirtmiştir. Bu sonuç, mevcut ekonomik şartlar ile boğuşan Yunan halkının kendilerine ağır yükler getirecek olası bir savaş durumunu istemediğini göstermektedir. Özellikle adalarda yaşayan Yunan vatandaşlarında Covid-19 salgını ile büyük yara alan turizm sektörünün, bir savaş durumunda bu sektörün durma noktasına geleceği endişesi ağır basmaktadır. Anketin devamında, katılanların %63,7'si Türkiye ile ciddi olaylar yaşanmasını büyük olasılık olarak görmüştür. Yalnızca

%34,5'lik bir oran bu soruya düşük olasılık şeklinde cevap vermiştir. Anket, Yunan halkının oldukça endişeli olduğunu ve kendi hükümetlerinin kararlarını desteklemediklerini aksine yöneticilerine kızgın olduklarını ortaya koyması açısından dikkat çekicidir.

Her fırsatta diyalogdan yana olduğunu dile getiren ve bu yönde adımlar atan Türkiye, Yunanistan ile siyasi görüşmelerin başlayacağı konusunda açıklamalarda bulunmuştur. Yaklaşık 3 ay boyunca süren görüşmeler neticesinde Almanya'da Türkiye ve Yunanistan taraflarının buluşarak Münhasır Ekonomik Bölge (MEB), karasuları, adalar ve Kıbrıs gibi birçok tartışmalı konunun görüşülmesi planlanmıştır. Türkiye NAVTEX açıklamış olmasına rağmen Oruç Reis Sismik Araştırma Gemisi'nin Meis Adası yakınlarında yapacağı çalışmalar Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından görüşmeler başlayacağı için bekletilmiştir. Kazan-kazan ilişkisi çerçevesinde sorunları yapıcı şekilde çözmek istediğini açıklayan Türkiye, Yunan tarafından da benzer bir tavır beklediğini ve kendisinin dâhil olmadığı ikili, üçlü ya da çoklu anlaşmaları tanımayacağını bildirmiştir.

Ancak her iki ülkenin Dışişleri Bakanlıkları tarafından toplantı günü yayınlanacak metinler üzerinde anlaşmanın sağlanmış olmasına ve yakın zamanda Almanya'da ikili görüşmelere başlanmasının planlanmasına rağmen Yunan tarafı, vermiş olduğu sözde durmayarak toplantıdan önce Mısır ile sözde MEB Anlaşması imzaladığını duyurmuştur. Tutarsız politikalarını sürdüren Yunanistan, ABD ve AB

ülkelerinden aldığı destek ile gerginliği tırmandıran taraf olmaya devam etmektedir. Türkiye, her ne kadar Yunanistan ile anlaşmaya çalışsa da Yunanistan'ın Türkiye ile olan görüşmelerini Mısır ile anlaşmak için bir koz olarak kullandığı anlaşılmaktadır.

“

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ve Yunanistan, dışarıdan Fransa başta olmak üzere ABD ve diğer AB ülkelerinin desteğini de alarak bölgede hakkı olmadığı hâlde MEB alanları ilan etmektedir.

”

İş Birliği İmkânları

Türkiye'yi dışarıda bırakmak adına tek taraflı adımlar atan GKRY ve Yunanistan, dışarıdan Fransa başta olmak üzere ABD ve diğer AB ülkelerinin desteğini de alarak bölgede hakkı olmadığı hâlde MEB alanları ilan etmektedir. GKRY ve Yunanistan Akdeniz'e kıyısı olan Mısır, Lübnan ve İsrail gibi ülkeler ve Libya'da meşru hükümeti devirmeye çalışan güçler ile yaptıkları anlaşmalarla bu bölgedeki deniz alanlarında hakkı olandan daha fazla alana sahip oldukları karşılıklı MEB anlaşmaları imzalamışlardır. Örneğin Mısır, Yunanistan ile yaptığı son anlaşma ile 6 bin km² alan kaybederken GKRY ile yaptığı deniz yetki sınırı anlaşması ile 11500 km² alan kaybetmiş durumdadır. Libya'da meşru hükümete darbe yapmaya çalışan Halife Hafter güçleri ve Lübnan da benzer şekilde Yunanistan ve GKRY tarafından ısrar edilen anlaşmalar ile binlerce km² alan kaybı ile

karşı karşıyadır. GKRY, İsrail ile anlaşmalarından da hak ettiğinden fazlasını almayı başarmış durumdadır. Türkiye tam da bu noktada uluslararası alanda tanınırlığa sahip meşru Libya hükümeti ile yaptığı mutabakat ile deniz yetki sınırlarını belirleyerek öncelikle Lübnan'ın olası Yunanistan anlaşması ile kaybedeceği 40 bin km2 alanı kurtarmış Mısır gibi bölge ülkelerine bu anlaşma ile önemli bir mesaj vermiştir.

Ayrıca, BM nezdinde bu anlaşmanın onaylanması Türkiye'nin Doğu

Akdeniz'deki batı sınırını uluslararası arenada tescillemesi anlamına gelmektedir. Yunanistan'ın Mısır ile anlaşma imzalamasına fırsat vermeden Libya ile yapılan mutabakat, Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin alanları belirlemesi açısından çok stratejik bir hamle olmuştur. Ancak tüm bu gerçekliğe rağmen darbeci Abdülfettah el-Sisi yönetimi, Yunanistan ile MEB anlaşması imzalamayı kabul etmiş ve yaklaşık iki Kıbrıs adası büyüklüğündeki alanı bu anlaşma sonucunda kaybetmiştir. İsrail, Yuna-

nistan ve GKRY ile East-Med gibi sonu olmayan anlaşmaların peşinden giden Sisi yönetimi, böylece rejimini korumak adına Mısır halkının çıkarlarına ihanet etme durumuna düşmüştür.

İsrail ise Türkiye'nin dışarıda bırakıldığı projelerin etkin ve güvenilir olmadığını buna karşın enerji kaynaklarını Avrupa pazarına ulaştırabilmek için en uygun rotanın Türkiye'den geçtiğini bilmesine rağmen, Türkiye ile yaşanan siyasi gerilimlerden dolayı bu tercihi değerlendirme yoluna gitmemektedir. GKRY ile yaptığı anlaşma İsrail'e, Türkiye ile yapabileceği olası anlaşmalara oranla çok daha fazla alan kaybettiği durumdadır. Afrodit Sahası bunun en açık örneğidir; İsrail'in tepkisi üzerine bu sahada GKRY ile ortak çalışmalar durdurulmuştur. Dahası GKRY eski Dışişleri Bakanı Nikos Rolandis bu önermeyi haklı çıkaracak şekilde, 2012 yılında yaptığı bir açıklamada Mısır, Lübnan ve İsrail ile yaptıkları anlaşmalarda hak ettiklerinin dört katı deniz alanı elde ettiklerini itiraf etmiştir.

Yunanistan ve GKRY'nin, erken dönemde başladıkları Doğu Akdeniz'de tek taraflı yayılma politikaları sonucunda yaptıkları uluslararası anlaşmalar, Türkiye'yi dünya kamuoyunda yalnızlaştırma ve bu bölgede etkisizleştirme amacına yönelikti. Ancak Libya ile yapılan mutabakat bu sürecin tersine dönmesine katkı sağlamıştır. Türkiye, meşru Libya hükümeti ile deniz alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin mutabakatın yanı sıra Kuzey Afrika ülkeleri ile de daha yakın ilişkiler kurmaya başlamıştır. Kuzey Afrika açılımı adını verdiği yeni

bölge politikası ile Türkiye, Tunus, Fas ve Cezayir gibi ülkeler ile yoğun ikili görüşmeler dönemine girmiştir. Bu görüşmelerin meyvesini almış, İtalya gibi önemli bir AB ülkesi ile de Libya konusunda mutabık kalmıştır. Bu hamleler sonrasında özellikle Kuzey Afrika'daki çıkarlarının zarar göreceğini düşünen Fransa, Türkiye'ye karşı daha agresif bir politika uygulama dönemine girmiştir.

“

Libya ile yaptığı anlaşma sayesinde Doğu Akdeniz'de batı sınırını çizerek önemli bir avantaj elde eden Türkiye, İsrail ile yapacağı olası bir anlaşma sonrasında doğu sınırlarını çizerek hakkı olan deniz yetki alanlarının önemli kısmını belirlemiş olacaktır. Karadeniz'de olduğu gibi Doğu Akdeniz'de de deniz yetki alanlarını belirlemiş bir Türkiye, tüm enerjisini belirlenmiş rezervleri çıkarmak için harcama potansiyeline sahip olabilecektir.

”

Politika Önerileri

Kamu diplomasisi etkin bir biçimde kullanılarak Türkiye ile yapılacak MEB anlaşmalarının gerek Mısır gerekse İsrail'in deniz yetki alanları ile çakışmadığı, aksine Yunanistan ve GKRY ile yapılan anlaşmalara nazaran daha fazla alan elde edecekleri konusu dikkatlice işlenmelidir. Bu noktada İsrail'in ürettiği gazı Avrupa'ya taşımada en elverişli hattın Türkiye'den geçtiği konusu daha fazla ön plana çıkarılmalıdır.

Bu noktanın, Türkiye'nin hassas olduğu Filistin meselesi gibi konularda istenilen sonuçların alınması adına katkı sağlayabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Zira gerek deniz yetki alanlarının genişletilmesi gerekse gazın Avrupa pazarına iletilmesi konularında İsrail'in Türkiye'ye ihtiyacı olduğu gerçeği ortadadır.

Libya ile yaptığı anlaşma sayesinde Doğu Akdeniz'de batı sınırını çizerek önemli bir avantaj elde eden Türkiye, İsrail ile yapacağı olası bir anlaşma sonrasında doğu sınırlarını çizerek hakkı olan deniz yetki alanlarının önemli kısmını belirlemiş olacaktır. Karadeniz'de olduğu gibi Doğu Akdeniz'de de deniz yetki alanlarını belirlemiş bir Türkiye, tüm enerjisini belirlenmiş rezervleri çıkarmak için harcama potansiyeline sahip olabilecektir. Hedeflenen enerji kaynaklarına ulaşılması Türkiye'nin bölgesel gücünü pekiştirmesinin yanı sıra küresel bir aktör olarak dünya sahnesinde daha sağlam yer almasını da sağlayacaktır.

Doğu Akdeniz Gaz Forumu gibi adımlar atarak Mısır ve Ürdün başta olmak üzere bölge ülkelerine gaz ihracatı yapma amacı taşıyan İsrail, ayrıca Körfez ülkeleri ile başlattığı süreç ile bölgedeki enerji dinamiklerinde önemli bir avantaj elde etmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda İsrail son olarak, Lübnan ile süregiden tartışmalı deniz yetki alanlarının sınırlarının belirlenmesi için müzakerelere başlama kararı almıştır. İsrail, iki ülke arasında tartışmalı olan 860 kilometrekarelik alanın 58'e 42 oranında Lübnan lehine taksimini kabul etmiş durumdadır.

Planladıkları büyük projelerin hayal kırıklığı yaratması sonrası Yunanistan ve GKRY gibi aktörlerin de artık Türkiye ile diyalog kapısının açılmasını önemli bir adım olarak görmeye başlayacağı söylenebilecektir. Öyle ki Doğu Akdeniz ile ilgili yetki alanları paylaşımı anlaşmasının imzalanmasının Yunanistan ve GKRY'nin de dâhil olduğu tüm bölge ülkelerinin yararına olacağı açıktır. Mevcut kırılğan ve dağınık ekonomik yapısı göz önüne alındığında Yunanistan, Türkiye ile gireceği olası bir silahlanma yarışı sonucunda önemli siyasi-ekonomik kayıplar yaşayacaktır. Bu nedenle Atina için müzakere seçeneği ağır basmaktadır.

Türkiye de bu yönde yaptığı açıklamaları somutlaştırarak bölgede ortak çıkarları gözeten yeni tekliflerle mevcut gerilimi sınırlanabilir hale getirebilecek hamleler ile önemli bir stratejik konum kazanabilecektir. Böylece Fransa ve Almanya gibi ülkelerin bölge üzerinde yaptıkları çok yönlü hamlelere Yunanistan-Türkiye ikili iş birliği adımları ile beklenmedik ve bir o kadar etkili yönelimler ile karşılık verebileceklerdir. Örneğin, Türkiye'nin Yunanistan ile Kuzey Afrika ülkelerinde veya Doğu Akdeniz'de ortak yatırım ve ticaret alanları geliştirmesi gibi önerilerin, mevcut gerilimin yumuşamasına katkı sağlayacağı söylenebilir. Yunanistan için ise ülkenin gelecek nesillerine borç sarmalı bırakacak Fransa ile silahlanma anlaşmalarından ziyade komşusu Türkiye ile ikili çıkara dayalı anlaşmalar yapması en akılcı çözüm yolu olacaktır. ■

FOXTROT:

GEÇMİŞİ ONARMANIN İMKÂN VE GÜÇLÜĞÜ ÜZERİNE

“

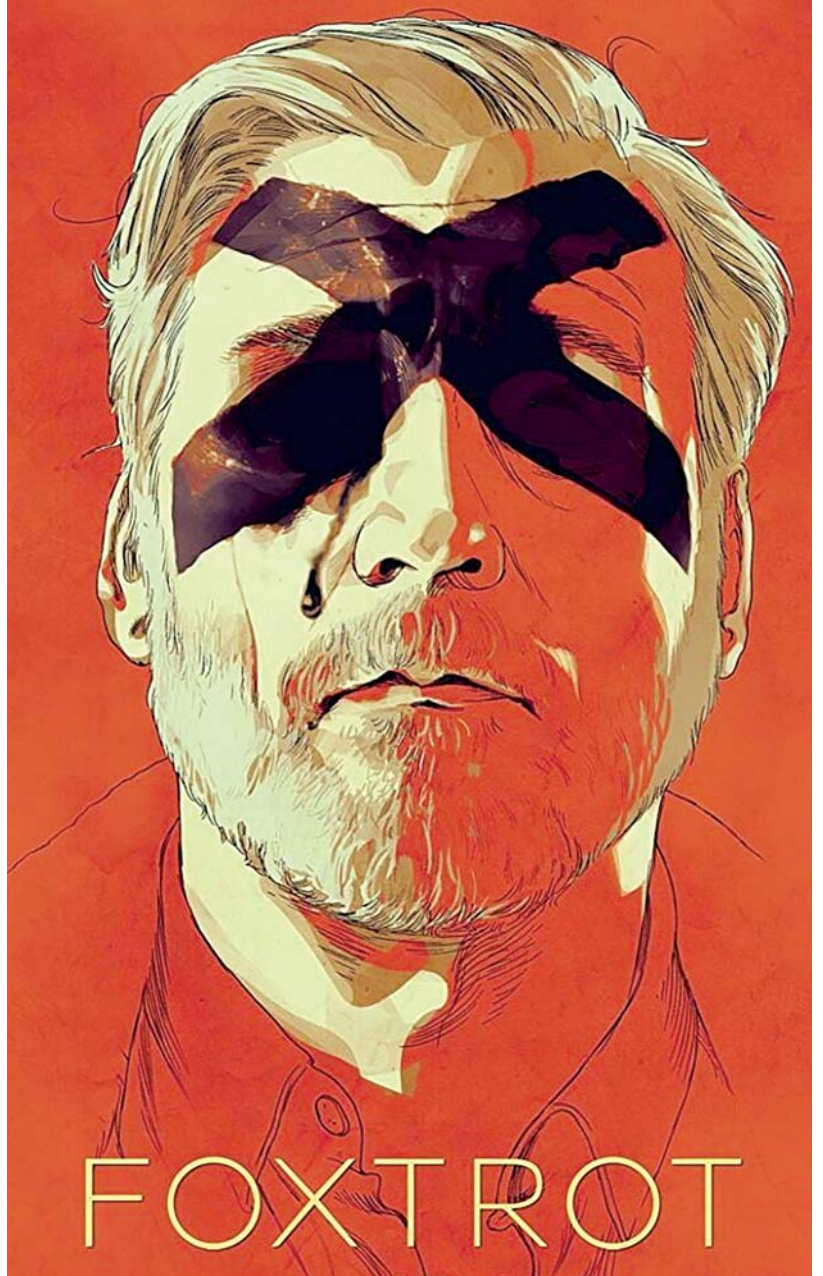
Maoz konu olarak askerliği seçer, çünkü ona göre herkesin askerlik yaptığı bir ülkede ordu toplumun aynasıdır. Bu açıdan İsrail bir ordu-millettir de denebilir. Bu durum, yönetmenin anlatısında “İsrail toplumunun açık yarası ve kanayan ruhu” olarak karşılık bulur.

”

Doç. Dr. Sertaç T. Demir

*Öğretim Üyesi,
Gümüşhane Üniversitesi*

İsraili yönetmen Samuel Maoz’un 2017 yılında çektiği Foxtrot adlı film, İsrail’de asker olmanın sosyo-psikolojisine eğilmektedir. Filmin hikâyesi, debisi sürekli değişen tartışmalı bir konuyu olabildiğince objektif bir tavırla yapılandırmıştır. Elbette bir yönetmenin tümüyle tarafsız olması zor, belki de gereksizdir. Kaldı ki merkezinde İsrail’in olduğu bir filmin herkesçe beğenilmesi -hatta onaylanması- ayrıca zor bir olasılıktır. Foxtrot da İsrail devlet ricali dâhil, kamuoyunda farklı tepkilere neden olmuş bir filmidir. Filmine karşı yapılan tahammülsüz

eleştiriler üzerine yönetmen şu tenkitte bulunmuştur: “Hatalarımız çocuklarımızın başarısızlıklarıdır. Her toplum iyileşmeye ve kendini geliştirmeye çalışmalıdır. İyileşme içinse gerekli koşul, öz eleştiriyi kabul etme yeteneğidir. Ancak öz eleştiri halka ihanet olarak pazarlandığında ve eleştirilenler hain olarak kabul edildiğinde yükselme şansınız kalmıyor.”

Maoz, daha önce Venedik’te Altın Aslan dâhil çok önemli ödül alan Lebanon (2009) filminden sonra, bu kez de dram türündeki Foxtrot’da benzer bir konuyla izleyici karşısına çıkar. Yönetmenin bu filmleri çekmesindeki ana motivasyon, yıllar evvel gerçekleştirilen ve beş yaşındaki kızının kıl payı kurtulduğu bombalı saldırıdır. Başka bir ifadeyle Maoz -belki de birçok sanatçı gibi- geçmişin travmalarında ve geleceğin riskli olasılıklarında takılı kalmış biridir. Kronolojik bir dizgeye sahip olmayan film, tam da yönetmenin dediği gibi “zor sorularla yüzleşmeyi sevmeyen” bir toplumu bu sorularla baş başa bırakmaktadır. Nedir bu sorular? Devlet ve din gelenekleri bağlamında İsrail’de “asker olmak” ne demektir? Ölen bir asker etrafında ne tür ilişkiler cereyan eder? Gençlere miras kalan

şiddet kültürünün üretmeye çalıştığı dilin yeni nesildeki karşılığı nedir? Tüm bu değişim aile gibi kurumsal ve kutsal bağları nasıl şekillendirmektedir?

Maoz konu olarak askerliği seçer, çünkü ona göre herkesin askerlik yaptığı bir ülkede ordu toplumun aynasıdır. Bu açıdan İsrail bir ordumillettir de denebilir. Bu durum, yönetmenin anlattısında “İsrail toplumunun açık yarası ve kanayan ruhu” olarak karşılık bulur. Dahası bu toplumda insanlar travmatik bir çemberin içine hapsolmuştur. Yönetmen, kendinden başka bir şeyi üretmeyen bu öfke ve ön yargı sarmalını, esasında bir dans türü olan ve kendini tekrar eden foxtrot üzerinden sembolleştirir. Bu sembolleştirmede, şiddetin asıl kaynağı olan “işgale” dair hiçbir şey söylenmemiş olması, bir yönetmen tercihi olarak kabul edi-

lebileceği gibi genel resmin görünüşü açısından bir kıstıllıktır da. Yine de film, askerler/askerlik etrafında örülen karmaşık olay ve ruh hâllerini esaslî bir anlatı inşa ederek resmetmektedir.

Birinci Bölüm: Jonathan’ın Ölüm Haberi

Film ağır ağır ilerleyen aracın görüntüsüyle başlar. Yol ıssız ve bozuktur. Bu bozuk yol, elbette filme konu olan gerilim ve korkunun yıkıcılığını temsil etmektedir. Derken kapı açılır ve aileye asker olan çocukları Jonathan’ın ölüm haberi verilir. Anne (Daphna) bayılır, sonrasında ilaçla uyutulur. Baba (Michael) ise donup kalır. Yönetmen bu uzun sahnede, böylesi bir durumun ardından ailenin yaşadığı travmayı gözler önüne serer. Ortada ne bir çığlık veya gözyaşı vardır. Her şeyin yarım bırakıldığı evin ortasında yalnızca derin bir sessizlik hâkimdir. Michael, ülke kaidelerinin ve kültürün ona yüklediği zoraki misyon gereği acısını göstermemeye çalışır. Askerin de dediği gibi “Anne için zor; bizim için de zor ama bizler erkeğiz öyle değil mi?” Bir adım sonra Michael acıyı yaşamayı unuttur. Bunu hatırlamak ya da acıyı yaşamak için elini kaynar suya sokar.

Arada gelen görevli askerler “şehit” olduklarını söyledikleri oğullarının cenaze merasimine dair detaylar verirler. Bu detaylardan biri İsrail’in savaş, sistem ve inanç yaklaşımına atıf yapar. Görevli memur “şehit babasına” merasimdeki sorumluluklarını anlatırken şunları söyler: “Cenazesi yarın 15’e ayarlandı. Komuta arası tabutla gelecek. Askerlerin tabutla gömüldüklerini biliyorsunuzdur... 14’te mezarlıkta olacağız. Ulusal bayrağımıza sarılı olan tabut kırk dakika ana salonda duracak. 14.45’te parçalama törenine başlayacağız ve haham gömleğinizi yırtacak. Kalbinizin yanından küçük bir parça. Üzerinde “Yakup üzüntüden gıysilerini yırttı, oğlu Yusuf için uzun süre yas tuttu” yazacak. Yarattığı 37/34. Sonrasında “kadiş” duasını okuyacaksınız...”

Görevli asker, merasim detaylarını anlatmayı sürdürürken Michael bir anda oğlunu görmek istediğini söyler. Asker, bunun mümkün olmayacağını bunun yerine veda biçimi olarak sahip oldukları harika ses sistemiyle onun adına şarkı çalabileceklerini belirtir. Michael

soruyu sertleştirir: “Cesedi elinizde mi? Ondan geriye bir şey kaldı mı? Tabutta o mu olacak yoksa bir şey taşıdığımı hissetmem için taş mı olacak?” Asker bir şey demez. Bu cevapsız sorular ölüme dair kalıpların yerinden oynatılması bakımından oldukça çarpıcıdır. Bir yanda prosedürler, organizasyonlar, yüceltici ritüeller; diğer yanda kaybın açtığı boşluğun sonsuz derinliği.

Hiçbir şey Michael’i teselli etmeye yetmez. Bu tesellsizlikte onun ateist olmasının etkisi olduğunu, bizzat kardeşi ifade eder. Başka bir ifadeyle İsrail için kutsal olan şeylerin ve metanetli kalabalıkların babada bir karşılığı yoktur. Michael, Jonathan’ın odasına girer; çekmeceyi açar ve bir “yetişkin dergisi” görür. Bu derginin -daha sonra anlatılacak- bir hikâyesi vardır. Bu arada ansızın kapıda yeniden askerler görünür. Michael’e, korkunç bir hata yapıldığını ve öldürülen askerlerin kendi çocukları olmadığını söylerler. Bu arada anne uyanır ve ironik bir mutluluk içinde: “O ölmedi. O değil; başkası öldü, başkası öldü” der. Michael, bunun

üzerine oğlu Jonathan’ı görev yaptığı yerden eve döndürmeye çalışır.

“

Sınırdaki görevli tecrübesiz dört askerin içinde yaşadıkları eğik konteynırda her geçen gün biraz daha kaymaktadır. Asker şöyle der: “Batıyoruz.” Konteynırın temsil ettiği şey, gerçekte korku ve korumacılıkla genişletilen sınır politikasının açmazıdır.

”

İkinci Bölüm: Jonathan yaşıyor, ama?

Foxtrot adında çöl ıssızlığının orta yerindeki bir sınır kontrol noktasında iki asker görünür. Jonathan buradaki barikatta nöbettedir. Yönetmen Maoz’a göre “Barikat, algısı geçmiş bir travma ile çarpıtılmış bir toplumun –herhangi bir toplumun– mikro kosmozudur.” Sınırdan çok nadir araç, ama devamlı bir deve geçer. Çatışmadan uzak bu kimsesizlik sınırında dans edilir, notlar tutulur, radyo dinlenir. Burada hayat esasında geçici olan

rutinlerle bir kısır döngü içindedir. Sınırdaki görevli tecrübesiz dört askerinin içinde yaşadıkları eğik konteynırda her geçen gün biraz daha kaymaktadır. Asker şöyle der: “Batıyoruz.” Konteynırın temsil ettiği şey, gerçekte korku ve korumacılıkla genişletilen sınır politikasının açmazıdır. Yönetmen, bu açmazın eskilerden miras kaldığını, yeni neslin ise bu mirasa yabancı olduğunu ima eder.

Bu düşüncesini, askerlerden birinin -ki bu Jonathan’ın kendisidir- anlattığı hikâyeye üzerine kurar. Hikâyeye göre Auschwitz’teki soykırım kampından kurtulan babasının, ona da on kuşaktır aktarılan Tevrat’ı Jonathan’ın babası Michael’e emanet eder ve ona bunu asla satmamasını, vakti gelince -yani asker olunca- kendi oğluna vermesini nasihat eder. Fakat henüz gençken gittiği kitapçıda görerek etkilendiği “yetişkin dergisi” ile Tevrat’ı takas eder. Dahası ilerde kendi çocuğuna da Tevrat’ı değil; bu dergileri miras bırakmasını salık verir. Bu hikâyeye, İsrail’in yaslandığı kadim geleneklerin çağın keskin değişimleri altında ne denli kırılma yaşadığını ya da gitgide geçersizleştiğini ortaya koymaktadır. Yönetmene göre bu dönüşüm, belki de geleceğe dair bir umuttur.

Fakat küresel iktidar mücadelesi içinde yer tutma yarışı, gençleri ta çocukluktan başlayarak kuşatmakta ve politize ederek savaşın parçası yapmaktadır. Bu durum filmde, sınırdan geçen Filistinli bir oyuncakçının arabasından düşen -silahlarla donatılmış- oyuncak robotla anlatılır. Yönetmene göre aslında belki de depolitize olan gençler, askerlerden birinin de de-

diği gibi “kim olduklarını bilmedikleri düşmanları”nın tekinsizliğinin yarattığı korkular yüzünden biraz da şiddet eğilimi göstermektedirler. Buna göre bu korkular Filistinliler hakkında yapılan abartılı, klişeli ve kötücül tasvirlerden beslenmektedir. Bu korku, filmde de gösterildiği gibi içki kutusunu bomba sanacak kadar histerikleşmiş ve bu histerinin sonucu katliam yapacak kadar da önceden koşullanmış bir dokuya sahiptir. Evet Jonathan ölmemiş ama bu kez öldürmüştür. Üstelik yetkili komutanlarınca örtbas edilecek bir cinayetin masumlaştırılan öznesi olarak. Kim bilir Ortadoğu çöllерinin uçsuz bucaksız ıssızlığına gömülmüş nice acılar vardır!

Üçüncü Bölüm: Sonuç

Yaptığı katliamın ardından, babası Michael’in de uğraşları sonucu Jonathan eve dönme hazırlığı yapar. Bu bölümde Michael’in hikâyesi başlar. O, bilinçaltında birikmiş büyük ruhsal yaraları olan biridir. Yalnız, sevgisiz, inançsız ve aidiyetsiz biridir. Benzer açmazları olan eşiyile de ayrılmıştır. Buna rağmen zayıf bir karaktere sahip olan Michael’in mahrem sırlarını yalnızca eşi bilmektedir. Fakat bu sırlar, Michael ve eşini birbirinden

uzaklaştırdığı gibi aralarındaki ortak yazgının da kaynağıdır; tıpkı Ortadoğu’daki kopan ve yeniden onarılmaya çalışılan kördüğüm bağlar gibi.

Korkudan beslenen bu siyaset, kendisinden kaçtığı korkunun giderilmesine değil; onun tekrar tekrar inşa edilmesine hizmet eder. Bu durumda çözüm adına atılan her adım kendi başına bir girdaba dönüşür. Bu kısır döngü, hep aynı ekseninde hareketin yapıldığı foxtrot dansının figürlerinde saklıdır.

Michael filmin son bölümünde kendisiyle hesaplaşır. Bu iç-hesaplaşma, zayıflayan veya bozulan her türlü ilişkinin yeniden tesisi için hayattır. Bu anlamda, salt suçlayıcı ve ötekileştirici bir tutum için karşıtlar türeten ve bunu derinleştirilen kişisel ya da uluslararası ilişkiler yaklaşımı çözümler yerine sorunlar üretir. Öyle ki korkudan beslenen bu siyaset, kendisinden kaçtığı korkunun giderilmesine değil; onun tekrar tekrar inşa edilmesine hizmet eder. Bu durumda çözüm adına atılan her adım kendi başına bir girdaba dönüşür. Bu kısır döngü, hep aynı ekseninde hareketin yapıldığı foxtrot dansının figürlerinde saklıdır. Bu dans, Michael’in dediği gibi “Nereye gidersen git, daima başladığın noktaya dönersin.” Tıpkı babası Michael’in zoraki çağrısı üzerine eve dönerken bindiği aracın -devamlı sınırdan geçen o deve nedeniyle geçirdiği kazada ölen Jonathan’ın hayatı gibi. ■

ETKİNLİKLER / Eylül-Ekim 2020

ORTADOĞU YAZ OKULU 2020

Tarih: 07-10 Eylül 2020

ORTADOĞU YAZ OKULU / 2020 SERTİFİKALI

- Başvuru Sonuçları: 3 Eylül 2020
- Ders Dönemi: 7-10 Eylül 2020
- Platform: Zoom Video Conferencing

Basvurulara ilişkin sorularınız için lütfen aşağıdaki e-posta adresine yazarak iletişime geçiniz.

İRTİBAT: eğitim@orsam.org.tr

Katılım Şartları: Lisansa öğrencisi olmak. | Program ücretsizdir.

www.orsam.org.tr

ORTADOĞU SEMİNERLERİ / GÜZ 2020

- Program Dönemi: 14 Kasım 2020 - 16 Ocak 2021
- Platform: Zoom Video Conferencing

Son Başvuru Tarihi: 08 Kasım 2020

Sertifika Programı

Webinar katılım linki programa kabul edilene e-posta ile program öncesinde gönderilecektir.

Seminer Programı Ücretsizdir.

www.orsam.org.tr

ORTADOĞU SEMİNERLERİ GÜZ 2020

Tarih: 14 Kasım 2020
16 Ocak 2021

ARAPÇA DİL KURSU

48 Saatlik Dil Eğitimi

Tarih: Ekim-Kasım 2020

Tarih: Ekim-Kasım 2020

(Hafta içi ve hafta sonu seçenekleriyle)

ARAPÇA DİL KURSU

Hafta içi Kurs Başlangıç Tarihi: 8 EKİM 2020

Hafta içi Kurs Bitiş Tarihi: 16 EKİM 2020

Hafta sonu Kurs Başlangıç Tarihi: 14 EKİM 2020

Hafta sonu Kurs Bitiş Tarihi: 20 EKİM 2020

Zoom Video Conferencing

Hafta içi: P, İ, Salı, Çarşamba

Hafta sonu: Cuma, Cumartesi, Pazar

Saat: 20:00-22:00

• Kurs, haftalık 4 saat olmak üzere toplamda 48 saatlik bir programdır.

• Kursun amacı öğrencilerin Arapça dilini öğrenmelerini sağlamaktır.

• Her Ders materyali olarak "Maddesi'yi" kitabı kullanılmaktadır.

• Katılımcılara ders başlangıç tarihine kadar bilgilendirme maili gönderilecektir.

Başvuru Linki: <https://www.google.com/forms/d/1F4a3L3D9K8Kd...>

BASVURULAR: <https://www.google.com/forms/d/1F4a3L3D9K8Kd...>

Liberal Çeyiz Borsam

www.orsam.org.tr

ORTADOĞU uluslararası siyaset dergisi analiz

ORTADOĞU ANALİZ DERGİSİ ABONELİK FORMU

Adı/Soyadı :

T.C. Kimlik No. :

Kurum Adı :

Adres :

İl/İlçe :

Telefon :

Gsm :

E-Posta :

Tarihi :

Abonelik Tipi : 1 Yıllık Abonelik 60 TL (KDV dahil) 2 Yıllık Abonelik 110 TL (KDV dahil)

- Dergimiz 2 ayda bir olmak üzere yılda toplam 6 sayı yayınlanmaktadır.
- Abonelere kurumumuzun analiz, rapor vs. yayınları da dergi ile ücretsiz olarak gönderilecektir.

Hesap Adı : ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ İKTİSADİ İŞLETMESİ
Şubesi : Ziraat Bankası Mustafa Kemal
TL Hesabı : IBAN TR 0500 0100 2486 8886 2022 5001

Yukarıda bilgileri verilen hesaba abonelik ücretini yatırdıktan sonra formu eksiksiz doldurarak dekont ile birlikte abonelik@orsam.org.tr adresine e-posta gönderiniz.
Banka açıklama kısmına (ad-soyad) eklemeyi unutmayınız.

Mustafa Kemal Mah. 2128.
Sk. No: 3 Çankaya / Ankara

+90 (850) 888 15 20
+90 (312) 430 39 48

info@orsam.org.tr
www.orsam.org.tr

f in t y
/orsamorgtr

ORSAM Yayınları

ORSAM, süreli yayınları kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. İki aylık periyotlarla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri, ORSAM'ın altı ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. İngilizce ve Türkçe yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

📍 Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok.
No:3 Çankaya/Ankara

☎️ +90 (850) 888 15 20
📞 +90 (312) 430 39 48

✉️ info@orsam.org.tr
🌐 www.orsam.org.tr

📱 f in t y
orsamorgtr

ORTADOĞU ETÜTLERİ

MIDDLE EASTERN STUDIES

Hakemli Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi